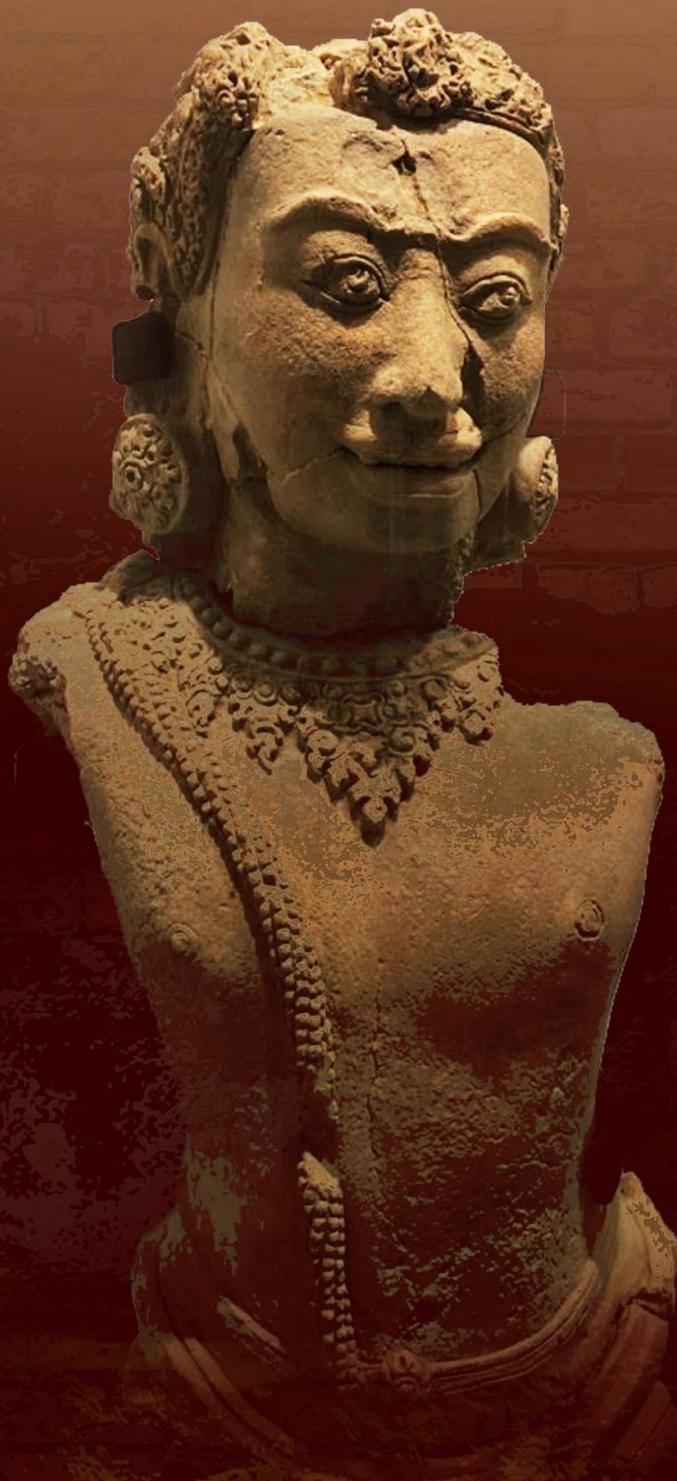

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์

Journal of MCU Dvavati Review

ISSN 2985 - 0967 (Print) ISSN 2985 - 0991 (Online)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2567 Vol. 3 No. 1 January - June 2024

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์

Journal of MCU Dvavati Review (JMDR)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2567

Vol.3 No.1 January - June 2024

เลขมาตรฐานสากล:

ISSN 2985-0967 (Print)

ISSN 2985-0991 (Online)

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร:

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ (Journal of MCU Dvavati Review) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์หนังสือ และบทความปริทัศน์ ในสาขาที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ สาขาศาสนาและเทววิทยา สาขาพระพุทธศาสนา สาขาปรัชญา สาขาศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร:

- 1) บทความวิชาการ (Academic Article)
- 2) บทความวิจัย (Research Article)
- 3) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- 4) บทความปริทัศน์ (Review article)
- 5) บทความอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ:

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ในวารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น ๆ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร

ที่ปรึกษาวารสาร

พระพรหมวัชรธีรอาจารย์, ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระธรรมวชิราวุฒิวัด, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระธรรมวชิโรดม,รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพวัชรอาจารย์, รศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระโสภณวชิราภรณ์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาสมบุญ วุฒติกโร, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ:

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
-------------------------------	------------------------------------

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:

พระเจริญพงษ์ วิชัย, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
----------------------------	------------------------------------

กองบรรณาธิการ

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดประพจน์ สุภาภาโต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูนิธิตธรรมบัณฑิต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร.จ่านงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร.กรกช อัตตวิริยะนุภาพ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รศ.ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.มานพ น้กการเรียน
รศ.ดร.อภิเศก ปั้นสุวรรณ
รศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง
ผศ.ดร.ก้งวล ค้ชฌีมา
ผศ.ดร.สุมาลี ลี้มประเสริฐ
ผศ.ดร.อุทัย สติมัน
ผศ.ดร.ไกรฤกษ์ ศีลาคม
ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล
ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน
ผศ.ดร.กฤติยา ถ้าทอง
Prof. Dr. Chai Ching Tan

Ven. Dr. Budi Utomo

Prof. Dr. Shulan Zhao

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Rajamangala University of
Technology Rattanakosin Thailand
Samaratungga Buddhist College,
Indonesia
International Collaborations Office,
Yunnan Academy Social Sciences, China

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ:

พระพลัฎฐ์ ปสนโน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฝ่ายกฎหมาย:

รศ.ดร.ฐริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา

นักกฎหมายอิสระ

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม:

ฉัตรระวี มณีชิตี๋

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน:

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 51 หมู่ที่ 2 ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 73210
E-mail : charoenphong.wi@mcu.ac.th / โทร : 062-254-9416

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(ก)
สารบัญ	(ข)
ผลงานที่เผยแพร่	
บทความวิจัย	
1. การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดย พระวิมาน คมกักรปญโญ และ ภาณุวัฒน์ สิงห์คำป่อง	1-15
2. รูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี โดย จารุวรรณ ชื่นฤทัย	16-27
3. ผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนา บุคลิกภาพความเป็นครู โดย กนกอร สว่างศรี, วัลลีย์ นวลหอม และ สุเมธี หาญเจริญทรัพย์	28-42
4. รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดย สุภาพร ชิมวงษ์รอด	43-55
5. ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญาตาของนาคารชุนและเถรวาท โดย พระประทีป ปิยรินทร์ (ดิษฐอินทร์)	56-66
บทความวิชาการ	
6. พลังแห่งสมาธิในคัมภีร์พุทธโฆราณ โดย พระมหาอริยะ อริยชโย (ฉรินรัตน์) และ พระปลัด ศานิตย์ นิจจงค์โณ (พงษ์จตุรา)	67-77

**การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานราก
ในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม**
Participatory Management of the Elderly Society of Foundational
Communities in Muang District Mahasarakham Province

พระวิมาน คมภีรปณโณ และ ภาณุวัฒน์ สิงห์คำป้อง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม

Phra Viman Khamphirapaño and Panuvat Singkumpong

Mahasarakham Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email : arsomman1653@gmail.com

Received 20 January 2024; Revised 6 February 2024; Accepted 28 June 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม” โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม และ 3) เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า การพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน คือ 1) พัฒนาระบบกลไกภายในชุมชน 7 ส่วน คือ วัฒนธรรม ศาสนา ข้อตกลงของชุมชน โครงสร้างพื้นฐานและปัจจัยในชุมชน ต้นทุนชุมชน สวัสดิการพื้นฐาน บทบาทและสถานภาพชุมชน และ 2) พัฒนาระบบกลไกการภายนอกชุมชน 5 ส่วน คือ เทศบาลเมืองมหาสารคาม โรงเรียนผู้สูงอายุ สถานพยาบาล หน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการ การพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรองรับผู้สูงอายุ โดยการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อผู้สูงอายุเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานของชุมชนด้านผู้สูงอายุ การปฏิบัติตามแผน การประเมินผลและพัฒนากระบวนการ มีการยกระดับไปสู่การจัดการความรู้ด้านกระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการดำเนินงาน ส่งผลให้เกิดกระบวนการพึ่งพาตนเองในชุมชน ผู้สูงอายุมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และชุมชนเอื้อต่อผู้สูงอายุ โดยสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม คือ อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มพัฒนาสตรีหมู่บ้าน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน อาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน ฅาปนกิจสงเคราะห์ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน วิสาหกิจชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ วัดประจำชุมชน และเครือข่ายภายนอกชุมชน ได้แก่ เทศบาลเมืองมหาสารคาม โรงเรียนผู้สูงอายุ สถานพยาบาล หน่วยงานภาครัฐและผู้ประกอบการ

คำสำคัญ : การจัดการ, สังคมผู้สูงอายุ, แบบมีส่วนร่วม, ชุมชนฐานราก

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

Abstract

This research article is part of the research on “ The management of participatory aging society of foundation communities in Muang Maha Sarakham District, Maha Sarakham Province” with the objectives : 1) to develop a participatory aging social management mechanism system for foundation communities in Muang Maha Sarakham District, Maha Sarakham Province, 2) to develop a participatory aging social management process for foundation communities in Muang Maha Sarakham District, Maha Sarakham Province, and 3) to create a participatory social management network of foundation communities in Muang Maha Sarakham District, Maha Sarakham Province. This is a qualitative research and participatory practice. The results of research found that the development of a participatory aging social management mechanism system of the community, namely 1) to develop the mechanism system within the community in 7 parts : culture, religion, community agreement infrastructure and factors in the community, community costs, basic welfare, community roles and status, and 2) to develop the mechanism system outside the community in 5 parts : Maha Sarakham municipality, schools for the elderly, nursing homes, government agencies and operators. The development of a participatory management process for the aging society by using the community as a support base for the elderly by analyzing factors affecting the elderly in order to prepare a community action plan on the elderly, implementation of plans, evaluations and development processes, there is raising the level to knowledge management on the process of managing the elderly society with participation using the community as the operating base. It is resulting in a process of self-reliance in the community. The elderly have a good life and communities conducive to the elderly by creating a participatory social management network for the elderly, namely village health volunteers, village women's development group committee, village fund committee, civil defense volunteers, cremation service, community primary health center, community enterprise, senior citizens club, Elderly School and the Community Temple and networks outside the community, namely Maha Sarakham municipality, schools for the elderly, nursing homes, government agencies and operators.

Keywords: management, aging society, participatory, foundation community

บทนำ

จากสถานการณ์ของสังคมโลกได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้โครงสร้างประชากรของสังคมโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเกือบทุกประเทศจะมีประชากรวัยสูงอายุเพิ่มมากขึ้น องค์การสหประชาชาติ คาดการณ์ว่า “ในปี ค.ศ. 2050 ผู้สูงอายุในโลกจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 1.50 พันล้านคน คิดเป็นสัดส่วน ผู้สูงอายุร้อยละ 16” (รัชชนก กลิ่นชาติ, 2563 : 190) ส่งผลทำให้สัดส่วนผู้สูงอายุไม่สมดุลกับช่วงวัยอื่น ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาท้าทายของสังคมโลกปัจจุบัน “ภาวะประชากรสูงอายุเป็นแนวโน้มที่สำคัญที่สุดของ ศตวรรษที่ 21 ส่งผลกระทบอย่างมากต่อด้านของสังคมทั่วโลก โดยมีผู้ฉลองวันเกิดอายุครบ 60 ปีวินาทีละ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

2 คน รวมแล้วปีละเกือบ 58 ล้านคน โดย 1 ใน 9 ของประชากรโลกมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มเป็น 1 ใน 5 ภายในปี 2050” (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA), 2563 : 3) ทำให้มีอัตราเร่งสังคมผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของสถานการณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย พบว่า สังคมไทยได้เข้าสู่โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุและการลดลงของสัดส่วนกำลังคนวัยแรงงานมีแนวโน้มที่จะทำให้ขีดความสามารถในการคิดค้นเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่จำเป็นในการยกระดับการพัฒนาประเทศลดลง เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะทำให้ภาระทางการคลังเพิ่มขึ้น ในขณะที่ขีดความสามารถในการจัดเก็บรายได้ของภาครัฐลดลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559 : 35) ในปี 2563 กรมกิจการผู้สูงอายุได้จัดทำสถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 จังหวัด พบว่าประเทศไทยมีผู้สูงอายุทั้งหมด จำนวน 11,627,130 คน คิดเป็นร้อยละ 17.57 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565) ส่วนในปี 2564 ประเทศไทยได้ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ (Aged Society) โดยจะมีสัดส่วนผู้สูงอายุในช่วง 60 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมด หรือมีจำนวนไม่น้อยกว่า 13 ล้านคน และคาดการณ์ว่า อีก 20 ปีข้างหน้า หรือปี 2583 ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุ 20 ล้านคน หรือ 1 ใน 3 ของคนไทยจะเป็นผู้สูงอายุ (ไทยโพสต์, 2566) ซึ่งจะทำให้โครงสร้างประชากรขาดความสมดุล และส่งผลกระทบต่อพัฒนาสังคมและประเทศด้วย

กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อววน.) ได้กำหนดกรอบนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาด้านการวิจัย พ.ศ. 2563-2570 โดยกำหนดให้ยุทธศาสตร์ที่ 2 การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ท้าทายของสังคม โปรแกรมที่ 8 สังคมสูงวัย ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ โดยหมุดหมายที่ 9 กลยุทธ์ที่ 3 การยกระดับความคุ้มครองทางสังคมสำหรับคนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะกลยุทธ์ย่อยที่ 3.3 ยกระดับความคุ้มครองทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับหมุดหมายที่ 12 ที่มุ่งให้ประเทศไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต ในกลกลยุทธ์ย่อยที่ 1.5 ที่ได้เน้นการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นพลเมืองมีคุณค่าของสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่า มีผู้สูงอายุที่อยู่ตามชุมชนอีกเป็นจำนวนมากที่ตกสำรวจ จึงทำให้ไม่ได้รับสวัสดิการจากภาครัฐ และขาดการดูแลเอาใจใส่จากภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งคนในชุมชนก็ยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมดูแลผู้สูงอายุ จากปัญหาสุขภาพและผลกระทบดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่อยู่ตามชุมชนยังขาดกระบวนการจัดการอย่างเหมาะสม ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากระบบและกลไกของภาครัฐไม่เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไม่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน ในขณะที่ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดมาจากระบบและกลไกของชุมชนที่ไม่เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ และขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อจัดการสังคมผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมกับชีวิตความเป็นอยู่และบริบทของผู้สูงอายุ ทั้งยังขาดกลไกและกระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงขาดองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ในส่วนของชุมชนที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับการจัดการสังคมผู้สูงอายุ จากการสำรวจพบว่ามีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ชุมชนก็ยังขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการสังคมผู้สูงอายุ จากเวทีการประชุมของชุมชนได้พยายามหาแนวทางจัดการตนเองภายในชุมชนเพื่อรองรับกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในปัจจุบัน และ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

รองรับสถานการณ์ผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในอนาคต แต่ยังคงขาดองค์ความรู้ในการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงได้ศึกษาวิเคราะห์บริบทชุมชนเพื่อนำมาพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม ยกกระดับไปสู่การพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนแล้วขยายผลไปสู่การสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมุ่งเน้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนต้นแบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) บูรณาการกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

งานวิจัยนี้ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความ เป็นต้น ประกอบด้วย แนวคิดการจัดการ แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดสังคมผู้สูงอายุ และแนวคิดการสร้างเครือข่าย ซึ่งใช้เป็นแนวคิดหลักในการวิจัย โดยดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย 4 วิธีการ ดังนี้ 1) การสำรวจบริบทพื้นที่วิจัย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจบริบทพื้นที่วิจัยและข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุรวมทั้งกลไกขับเคลื่อนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมในชุมชนเมืองมหาสารคาม เป็นต้น 2) การสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 7 กลุ่ม รวมทั้งสิ้นจำนวน 43 รูป/คน แล้วนำข้อมูลมารวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล 3) สันทนากรูม การจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูล เสนอแนะเพื่อพัฒนางานวิจัยและออกแบบการนำงานวิจัยไปใช้ให้สอดคล้องกับชุมชน ในงานวิจัยนี้กำหนดการสนทนากลุ่ม 2 ครั้ง โดยการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 ประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มละ 2 รูป/คน รวม 14 รูป/คน เพื่อให้ได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการร่วมกันวิเคราะห์กลไกในชุมชนที่สามารถนำไปใช้จัดการกับสังคมผู้สูงอายุในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ได้ฐานข้อมูลที่เป็นจริงในชุมชน ส่วนการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 ประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มละ 2 รูป/คน รวม 14 รูป/คน (2) ตัวแทนจากภายนอก ประกอบด้วย นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน 2 คน ผู้บริหารเทศบาลเมือง

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

มหาสารคาม จำนวน 2 คน รวมผู้ร่วมสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 จำนวน 18 รูป/คน โดยมุ่งเน้นการสนทนากลุ่มในประเด็นการจัดทำแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐาน รวมทั้งการกำหนดแผนงานและแนวทางปฏิบัติร่วมกัน โดยมีนักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชนและตัวแทนเทศบาลเมืองมหาสารคามเข้ามามีส่วนร่วม โดยการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 ทำให้ได้แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม กลไกการมีส่วนร่วมรูปแบบการดำเนินงานด้านการจัดการสังคมผู้สูงอายุในชุมชนแบบมีส่วนร่วม และพัฒนาการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และ 4) การสัมมนา โดยการจัดสัมมนาเพื่อนำเสนอผลการวิจัยเชิงวิชาการ เพื่อให้เกิดกระบวนการตรวจสอบผลการวิจัย การวิพากษ์วิจารณ์ และรับฟังข้อเสนอแนะจากการสัมมนามาเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพัฒนางานวิจัยให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีการสร้างกระบวนการและกิจกรรมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา : โดยใช้กระบวนการวิจัยที่เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน ประกอบด้วย 6 วิธีการ คือ การสำรวจ การรวบรวมข้อมูล การจัดทำฐานข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการจัดทำแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การร่วมวางแผน : กระบวนการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันของคณะวิจัยและชุมชน เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวกับการสร้าง “แผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน” ยึดโยงกับศักยภาพการจัดการตนเองของชุมชน รวมทั้งวางระบบการประเมินผลการดำเนินงานไว้ในแผนงานด้วย โดยมีการจัดทำแผน 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การจัดทำร่างแผนการดำเนินงาน : ร่วมกันออกแบบแผนการดำเนินงานจัดการชุมชนเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ 2) การพัฒนาแผนการดำเนินงานครั้งที่ 1 : นำแผนฉบับร่างเสนอต่อที่ประชุมกรรมการชุมชนให้ร่วมกันพิจารณาพิจารณาเพื่อพัฒนาแผนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและสามารถนำมาใช้ได้จริงตามบริบทชุมชน รวมทั้งสอดคล้องกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชนด้วย 3) นำข้อมูลที่ได้จากการพิจารณาพิจารณาในที่ประชุมใหญ่ของชุมชน : นำเสนอแผนต่อชุมชนให้ร่วมกันตรวจสอบแผนการดำเนินงาน สร้างกระบวนการรับรู้แผนการดำเนินงานร่วมกัน โดยเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะเพิ่มเติม และกำหนดขั้นตอนการนำไปปฏิบัติ 4) พัฒนาแผนการดำเนินงานครั้งที่ 2 : นำข้อเสนอแนะจากการพิจารณาพิจารณามาพัฒนาแผน และขอความเห็นชอบเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนการนำไปใช้ในชุมชน และ 5) สร้างการรับรู้แผนร่วมกัน : เผยแพร่แผนและกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้คนในชุมชนรับรู้และเข้าใจในแนวทางเดียวกัน รวมทั้งเตรียมความพร้อมในการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 การร่วมดำเนินการ : ดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้อง โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการดำเนินงานพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม และร่วมกันสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 ร่วมรับผลประโยชน์ : ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ขั้นตอนที่ 5 ร่วมติดตามประเมินผล : ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้ผลการดำเนินงาน ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ร่วมประเมินจุดเด่น จุดด้อย และจุดที่ควรพัฒนาการจัดการสังคมผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 ทบทวน/จัดการความรู้ และเผยแพร่ความรู้ร่วมกัน : เปิดเวทีให้ชุมชนได้ร่วมกันทบทวน กระบวนการดำเนินงานและการจัดการความรู้ ร่วมสร้างชุดความรู้ สรุปลองค์ความรู้ และจัดสัมมนาคืนความรู้ ให้กับชุมชนและการขยายเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

2. พื้นที่การวิจัย

การวิจัยนี้กำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัยในเขตพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 2 ชุมชน ดังนี้ 1) ชุมชนมหาชัย อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม และ 2) ชุมชนสามัคคี อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในงานวิจัยนี้จำแนกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1) การสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำแนกออกเป็น 7 กลุ่ม ดังนี้

(1) ผู้นำชุมชนในพื้นที่วิจัย	จำนวน 4 คน
(2) ตัวแทนผู้สูงอายุ	จำนวน 20 คน
(3) พระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่วิจัย	จำนวน 2 รูป
(4) ประชาชนในชุมชน	จำนวน 8 คน
(5) ตัวแทน อสม.	จำนวน 4 คน
(6) ประชาชนชุมชน	จำนวน 3 คน
(7)ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ	จำนวน 2 คน
รวมผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น	จำนวน 43 รูป/คน

2) การสนทนากลุ่ม โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม 2 ครั้ง ดังนี้ (1) สนทนากลุ่มครั้งที่ 1 ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ 7 กลุ่ม กลุ่มละ 2 รูป/คน รวมจำนวน 14 รูป/คน (2) สนทนากลุ่มครั้งที่ 2 ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ 14 รูป/คน และตัวแทนจากภายนอกชุมชน 2 กลุ่ม คือ นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน 2 คน และผู้บริหารเทศบาลเมืองมหาสารคาม 2 คน รวมผู้ร่วมสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 จำนวน 18 รูป/คน

4. เครื่องมือการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ ชุดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ (Interviews) คือ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 7 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 43 รูป/คน โดยออกแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 สัมภาษณ์ประเด็นที่เกี่ยวกับพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ส่วนที่ 3 สัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวกับพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ส่วนที่ 4 สัมภาษณ์ในประเด็นที่

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม และส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะ

2) ชุดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในงานวิจัยนี้ได้กำหนดชุดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 ระยะ ดังนี้

ชุดกิจกรรมการวิจัยระยะที่ 1 พัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม โดยใช้วิธีการสำรวจ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสนทนากลุ่มโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมสร้างระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม สรุปการดำเนินงานวิจัย 4 กิจกรรม คือ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผลกระทบจัดลำดับความสำคัญของปัญหาผู้สูงอายุ และการศึกษาวิเคราะห์ระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ชุดกิจกรรมการวิจัยระยะที่ 2 พัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผ่านการดำเนินงาน 6 กิจกรรม ประกอบด้วย การประชุมวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อผู้สูงอายุ สร้างกรอบแนวคิดเชิงกลไกและกระบวนการ ออกแบบแผนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ การปฏิบัติตามแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม การประเมินผลการดำเนินงาน และนำผลการประเมินมาพัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุเพื่อยืนยันกระบวนการปฏิบัติที่ดี

ชุดกิจกรรมการวิจัยระยะที่ 3 สร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผ่านการดำเนินงาน 4 กิจกรรม ประกอบด้วย นำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดการความรู้ การถ่ายทอดความรู้ การสร้างเครือข่ายในเชิงพื้นที่ และพัฒนาต่อยอด

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) คือ การจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) 2 ครั้ง โดยออกแบบเนื้อหาการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 เพื่อร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม ส่วนการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 จำแนกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ (1) ร่วมกันพัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม (2) ร่วมกันวิเคราะห์และประเมินผลการดำเนินงาน การตรวจสอบกระบวนการดำเนินงาน พัฒนาระบบการเพื่อยืนยันกระบวนการปฏิบัติที่ดี และการสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลระยะที่ 1 : เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสำรวจ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสนทนากลุ่ม ในประเด็นการมีส่วนร่วมสร้างระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม 4 ขั้นตอน คือ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผลกระทบ จัดลำดับความสำคัญของปัญหาผู้สูงอายุ วิเคราะห์ระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลระยะที่ 2 : เก็บรวบรวมข้อมูลในรูปการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมี

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม 6 ขั้นตอน คือ ประชุมวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อผู้สูงอายุ ร่วมกันสร้างกรอบแนวคิดเชิงกลไกและกระบวนการ พร้อมทั้งออกแบบแผนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ การปฏิบัติตามแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม การประเมินผลการดำเนินงาน และนำผลการประเมิน มาพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุเพื่อยืนยันกระบวนการปฏิบัติที่ดีในการจัดการสังคมผู้สูงอายุ

การเก็บรวบรวมข้อมูลระยะที่ 3 : เก็บรวบรวมข้อมูลในรูปการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดย มุ่งเน้นการนำผลการวิจัยไปใช้จัดการความรู้ การถ่ายทอดความรู้และนวัตกรรม การสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุ และการจัดกิจกรรมพัฒนาต่อยอดเป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการสังคมผู้สูงอายุ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยฐานความรู้จากการศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บูรณาการกับการวิเคราะห์บริบทพื้นที่วิจัย การวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบต่อผู้สูงอายุ รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสำรวจ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่ม การร่วมจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและองค์ความรู้จากงานวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจำแนกออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. พัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม

การวิจัยนี้ได้มีส่วนร่วมพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้ดำเนินการเชื่อมโยงกัน 2 ส่วน คือ พัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุภายในชุมชน และพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุกับภายนอก ดังนี้

1.1 พัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุภายในชุมชน

การดำเนินการพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุภายในชุมชน โดยได้มีการศึกษาวิเคราะห์กลไกภายในชุมชนที่ดำเนินการด้านผู้สูงอายุ พบว่า ชุมชนยังไม่ได้มีระบบกลไกที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้ดำเนินการ 3 ส่วน คือ (1) กลไกการส่งเสริมผู้สูงอายุ โดยการกำกับติดตามดูแลชีวิตความเป็นอยู่ การช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานและส่งเสริมผู้สูงอายุ (2) กลไกการดูแลสุขภาพ โดยชุมชนช่วยกันดูแลรักษาสุขภาพผู้สูงอายุ (3) กลไกการดูแลชีวิตความเป็นอยู่ โดยใช้กลไกของครอบครัวและชุมชนให้มีส่วนร่วมช่วยกันดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

แผนภาพที่ 1 พัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุภายในชุมชน

กลไกภายในชุมชนที่สามารถนำมาพัฒนาขับเคลื่อนการจัดการสังคมผู้สูงอายุ 7 ส่วน ได้แก่ กลไกวัฒนธรรมชุมชน กลไกทางศาสนา กลไกข้อตกลงร่วมกันของชุมชน กลไกด้านโครงสร้างพื้นฐานและปัจจัยภายในชุมชน กลไกด้านต้นทุนชุมชน กลไกด้านสวัสดิการพื้นฐานในชุมชน รวมทั้งกลไกด้านบพทและสถานภาพ โดยได้นำมาใช้พัฒนาให้เป็นระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุภายในชุมชนแบบมีส่วนร่วม

1.2 พัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุกับภายนอก

นอกจากการพัฒนากระบบกลไกภายในชุมชนแล้ว ยังได้มีการพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุกับภายนอกชุมชน ทำให้ได้กลไกความร่วมมือในการจัดการสังคมผู้สูงอายุเชื่อมโยงกับภายนอก 5 ส่วน ดังนี้

แผนภาพที่ 2 พัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุกับภายนอก

ส่วนภายนอกชุมชนที่มีระบบกลไกสำคัญในการจัดการสังคมผู้สูงอายุเชื่อมโยงกับชุมชน จำแนกออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้ (1) เทศบาลเมืองมหาสารคาม เป็นกลไกที่มีบทบาทส่งเสริมและพัฒนาชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจผู้สูงอายุ การคุ้มครองดูแลและส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุ (2) โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นกลไกที่มีบทบาทจัดการศึกษาให้ความรู้ผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ (3) สถานพยาบาล เป็นกลไกที่มีบทบาทดูแล รักษา ส่งเสริม ฟื้นฟู และให้บริการด้านสุขภาพผู้สูงอายุ (4) หน่วยงานภาครัฐ เป็นกลไกส่งเสริม

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

สนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ และการกำกับดูแลงานด้านผู้สูงอายุให้บูรณาการเชื่อมโยงกับการดำเนินงานของภาครัฐ (5) ผู้ประกอบการ เป็นกลไกที่มีบทบาทให้การสนับสนุนกิจกรรมของผู้สูงอายุ การจ้างงานและอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เป็นต้น

2. พัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

กระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้ดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยจัดทำแผน “การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม” โดยได้มีการกำหนดมาตรการ การดำเนินงาน ตัวชี้วัด และผู้รับผิดชอบในการจัดการสังคมผู้สูงอายุในชุมชนเมืองมหาสารคาม ส่วนการดำเนินงานที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่การสำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานแล้วนำมาใช้ในการจัดทำแผนฉบับร่างของชุมชน การพัฒนาแผน การนำแผนเข้าสู่การปรึกษาหารือของคนในชุมชนแล้วนำมาปรับปรุงพัฒนาแผน เพื่อให้ร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมกับการนำไปใช้ในชุมชนและการเผยแพร่ เพื่อสร้างการรับรู้แผนการดำเนินงานร่วมกัน ดั่งมีโครงสร้างแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

แผนภาพที่ 3 Model ปฏิบัติการตามแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากโครงสร้างแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย พัฒนากลไกชุมชนรองรับสังคมผู้สูงอายุ การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การจัดการชุมชนรองรับสังคมผู้สูงอายุ พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชน ส่งเสริมสิทธิผู้สูงอายุในชุมชน และเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน 3 ส่วน คือ (1) พัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม (2) พัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม และ (3) สร้าง

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้นำแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมาพัฒนาเป็นกระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยได้มีการกำหนดมาตรการขึ้นมารองรับ ออกแบบกิจกรรมการดำเนินงาน กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงาน และผู้รับผิดชอบแต่ละกิจกรรม โดยมีขั้นตอนพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ดังนี้

แผนภาพที่ 4 พัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

การพัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม โดยมุ่งเน้นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการชุมชนให้เป็นฐานรองรับผู้สูงอายุ โดยการดำเนินงาน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อผู้สูงอายุ การสร้างกรอบแนวคิดเชิงกลไกและกระบวนการ การจัดทำแผนการดำเนินงานของชุมชนด้านผู้สูงอายุ การปฏิบัติตามแผน การประเมินผลการดำเนินงาน และนำผลการประเมินมาพัฒนาระบบการเพื่อยืนยันกระบวนการปฏิบัติที่ดี เพื่อนำไปสู่การจัดการความรู้และการถ่ายทอดพัฒนาระบบการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นฐานในการดำเนินงาน ส่งผลให้เกิดการพึ่งพาตนเองโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานในการจัดการสังคมผู้สูงอายุในชุมชน

3. เครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยนี้ได้ดำเนินการสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชนฐานรากในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดยได้บูรณาการเชิงเครือข่ายจาก 2 ส่วน คือ เครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน ดังนี้

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

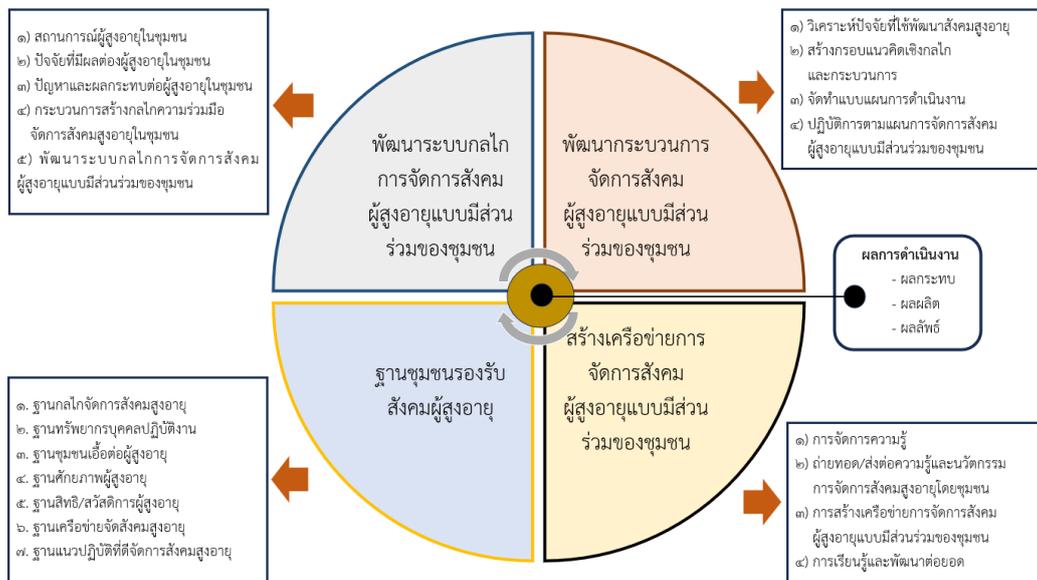
แผนภาพที่ 5 Model การพัฒนาเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงภาพรวมการดำเนินงานพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมบูรณาการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย 2 ส่วน ดังนี้ 1) เครือข่ายภายในชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนเชิงระบบ ประกอบด้วย 10 องค์กร ได้แก่ (1) อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) มีบทบาทในการดูแลด้านสาธารณสุขให้กับผู้สูงอายุ (2) คณะกรรมการกลุ่มพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพ.สม.) มีบทบาทในการส่งเสริมอาชีพและรายได้ที่เหมาะสมให้กับผู้สูงอายุ (3) คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน (กทบ.) มีบทบาทสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ (4) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อป.พร.) มีบทบาทดูแลความปลอดภัย และการคุ้มครองความมั่นคงให้กับผู้สูงอายุ (5) ฉาปนกิจสงเคราะห์ มีบทบาทในการช่วยเหลือฉาปนกิจในกรณีเสียชีวิต (6) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ทำหน้าที่ร่วมกับ อสม. มีบทบาทดูแลด้านสาธารณสุขให้กับผู้สูงอายุในชุมชน (7) วิสาหกิจชุมชน มีบทบาทในการส่งเสริมอาชีพและรายได้เสริมให้กับผู้สูงอายุ (8) ชมรมผู้สูงอายุ มีบทบาทในการทำกิจกรรมรวมกลุ่มให้กับผู้สูงอายุ (9) โรงเรียนผู้สูงอายุ มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีวิตให้กับผู้สูงอายุ และ (10) วัดประจำชุมชน มีบทบาทในการอบรมคุณธรรม จริยธรรม การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและพสกนิกรให้กับผู้สูงอายุ รวมทั้งเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม 2) เครือข่ายภายนอกชุมชน ประกอบด้วย (1) เทศบาลเมืองมหาสารคามมีบทบาทส่งเสริมและพัฒนาชุมชน สังคมสงเคราะห์ผู้สูงอายุ การคุ้มครองดูแลและส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุ (2) โรงเรียนผู้สูงอายุ มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมอบรมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งมีทั้งการฝึกอบรมด้านวิชาชีพและวิชาชีวิตควบคู่กันไป (3) สถานพยาบาล มีบทบาทให้บริการด้านสุขภาพผู้สูงอายุ (4) หน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทเสริมสนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุเชื่อมโยงกับการดำเนินงานของภาครัฐ (5) ผู้ประกอบการ มีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมผู้สูงอายุ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

สรุปองค์ความรู้

จากการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยบูรณาการแผนสู่การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดกระบวนการจัดการตนเองในชุมชนด้านผู้สูงอายุ โดยได้มีการกำหนดมาตรการขึ้นมารองรับ ออกแบบกิจกรรมการดำเนินงาน กำหนดตัวชี้วัดในการดำเนินงาน และผู้รับผิดชอบแต่ละกิจกรรม โดยดำเนินการในรูปของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 5 ส่วน ดังนี้

แผนภาพที่ 6 Model การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

จากแผนภาพ Model การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ดังกล่าว แสดงให้เห็นศักยภาพชุมชนในการจัดการตนเองเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ โดยใช้ต้นทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐาน สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชนและ ชุมชนสามารถจัดทำแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุของชุมชนขึ้นมารองรับได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของชุมชน รวมทั้งยังสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมปฏิบัติการ การควบคุม การกำกับติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง “Model การจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” มีการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกัน 5 ส่วน สรุปได้ดังนี้ (1) การพัฒนาระบบกลไกการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (2) การพัฒนากระบวนการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (3) การสร้างเครือข่ายการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (4) การสร้างฐานชุมชนเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ และ (5) ผลการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นฐาน ได้แก่ ร่วมกันประเมินผลผลิต ผลกระทบ และผลลัพธ์ จากการจัดการสังคมผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการสังคมผู้สูงอายุ โดยการจัดการปัจจัยเอื้อและปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ผู้สูงอายุทุกด้าน สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุกัญญา วชิรเพชรปราณี ที่พบว่าชุมชนมีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุ 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ สิ่งที่มีผลต่อการแสดงบทบาทของผู้สูงอายุ ชุมชนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุข และชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง (สุกัญญา วชิรเพชรปราณี, 2553 : 50) สัมพันธ์กับผลการวิจัยของสุคี ศิริวงศ์พากร ที่เห็นว่าการพึ่งตนเองของผู้สูงอายุครอบคลุม 4 ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ (สุคี ศิริวงศ์พากร, 2556 : 11) โดยชุมชนยกย่องเชิดชูผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณูปการต่อชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทผู้สูงอายุเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของศิวลาภ สุขไพบุลย์วัฒน์ ที่เห็นว่า ควรเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในระดับชุมชนและท้องถิ่น ทำให้สามารถบริหารจัดการสังคมผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืน (ศิวลาภ สุขไพบุลย์วัฒน์, 2560 : 179) นอกจากนี้ประเด็นดังกล่าวแล้ว ยังพบว่าการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการสังคมผู้สูงอายุก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติการและความต่อเนื่องในเชิงพื้นที่ โดยใช้ระบบกลไกและทรัพยากรภายในชุมชนแบบมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนรองรับสังคมผู้สูงอายุ ส่งผลให้เกิดการดูแลผู้สูงอายุสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้านร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา ทำให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง และการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการยังพบว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากยังมีศักยภาพที่ชุมชนได้รับประโยชน์จากพัฒนาพลังผู้สูงอายุ ทำให้เกิดสัมพันธภาพและการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันทุกช่วงวัย นอกจากนี้ยังสร้างกลไกความเชื่อมโยงเครือข่ายภายในให้ยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น และเชื่อมประสานกับเครือข่ายจากภายนอกชุมชนให้มีส่วนร่วมกับการจัดการสังคมผู้สูงอายุในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ : ชุมชนควรจัดทำแผนการจัดการชุมชนด้านผู้สูงอายุสอดคล้องกับบริบทชุมชน เชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชน เพื่อให้มีแผนปฏิบัติการ กระบวนการดำเนินงาน และมีตัวชี้วัดความสำเร็จด้านการจัดการสังคมผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
2. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย : องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนด้านผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน
3. ข้อเสนอแนะในการวิจัย : ควรทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการสร้างระบบกลไกภายในชุมชนรองรับสังคมผู้สูงอายุ รวมทั้งประเด็นเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันทุกช่วงวัยท่ามกลางสังคมผู้สูงอายุและความแตกต่างทางพหุวัฒนธรรม

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เอกสารอ้างอิง : References

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). **สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 จังหวัด**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/335>. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2566
- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA). (2563). **สูงวัยในศตวรรษที่ 21 : การเฉลิมฉลองและความท้าทาย**. กรุงเทพมหานคร : กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (United Nations Population Fund: UNFPA) และองค์การเฮล์เพจ อินเทอร์เน็ตเนชันแนล (HelpAge International).
- ไทยโพสต์. (2566). **สังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.thaipost.net/main/detail/103356>. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2566
- รัชชนก กลิ่นชาติ. (2563). บทบาทของพยาบาลในการร่วมพัฒนาชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ. **วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี**. 31(1), 90.
- ศิวลาภ สุขไพบูลย์วัฒน์. (2560). บทบาทของผู้สูงอายุต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศไทย. **วารสารศรีนครินทร์วิจัยและพัฒนา** (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์). 9(17), 179.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม พ.ศ. 2566-2570**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : https://www.nesdc.go.th/article_attach/article_file_20230307173518. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2566.
- สุกัญญา วชิรเพชรปราณี. (2553). บทบาทผู้สูงอายุที่อยู่กับครอบครัวอย่างมีความสุขในชุมชนกิ่งเมืองจังหวัดนครราชสีมา. **วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครราชสีมา**. 16(1), 50.
- สุคี ศิริวงศ์พากร. (2556). **ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร**. (รายงานการวิจัย). คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

รูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข
ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี
Communication model for reducing the operational risk of Public Health
volunteers in the pandemic of the Covid 19 virus in Phetchaburi province

จารุวรรณ ชื่นฤทัย

คณะนิเทศศาสตร์ (การสื่อสาร) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Jaruwan Chuenruetai

Faculty of Communication Arts (Communication) Suan Sunandha Rajabhat University

Email : s62584946010@ssru.ac.th

Received 22 February 2024; Revised 16 March 2024; Accepted 28 April 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสาร 2) พฤติกรรมการปฏิบัติงาน 3) ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อพฤติกรรม และ 4) รูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้แทนหน่วยงาน องค์กรที่มีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุนการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 และผู้แทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 10 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบประเมินผล โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก วิธีการประเมินผล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา และการวิเคราะห์ข้อมูลค่าฐานนิยม (mode) 2 ใน 3 ของความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในพื้นที่ที่มีรายงานการติดเชื้อโควิด 19 โดยการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการสื่อสารที่สำคัญ คือ กระบวนการสื่อสารในระดับนโยบาย ระดับเครือข่ายการทำงาน และระดับปฏิบัติการ 2) พฤติกรรมการปฏิบัติงานที่สำคัญคือ พฤติกรรมการปฏิบัติตัวตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุข 3) ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่สำคัญ คือ มาตรการของภาครัฐ และเพศของผู้ที่รับข้อมูลข่าวสาร 4) รูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงาน คือ รูปแบบการสื่อสารที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

คำสำคัญ : รูปแบบการสื่อสาร, ความเสี่ยง, อาสาสมัครสาธารณสุข, เชื้อไวรัสโควิด 19

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

Abstract

The objectives of this research are to study 1) a communication process, 2) working behavior, 3) communication factors affecting the behavior, and 4) to propose communication models for operational risk reduction among public health volunteers under the event of COVID-19 outbreak in Phetchaburi province. The research is incorporated with qualitative and quantitative studies. The core sample of this research includes agencies or organizations with a role of promotion and support in the prevention of the COVID-19 outbreak and ten representatives from the village health volunteers (VHV) group. The sample is selected on the basis of the purposive sampling method. The research deploys different instruments including a method of a semi-structured interview, and in-depth interview assessment form. In result analysis, the research applies a descriptive data analysis, and mode analysis. Among all the sample, two-thirds of professionals and experts account for the quantitative research sample with a total of randomly selected 400 village health volunteers from the reported COVID-19 case areas. In addition, questionnaires, multiple linear regression, and statistical analysis based on frequency, percentage, mean, and standard deviation, are the research tools for data collection. As of this research' findings, the results are described as follows: 1) The key communication process is composed of three communication process levels; policy, working network, and operation. 2) The core operational behavior lies within the behaviors performed in line with the measures of the Ministry of Public Health. 3) The crucial communication factors affecting the behavior include government measures and the gender of a recipient. 4) The communication style for operational risk reduction takes the communication model in which village health volunteers act as both sender and receiver.

Keywords: Communication style, risk, public health volunteers, COVID-19

บทนำ

สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) หลายประเทศในโลกได้ทวีความรุนแรงขึ้นและมีอุบัติการณ์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นับเป็นสาเหตุของภาระการพึ่งพาและการเสียชีวิตที่สำคัญของประชาชน เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563 องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) ได้ประกาศให้โรค coronavirus 2019 (COVID-19) เป็นการระบาดของโรคระบาดทั่วโลก เช่นเดียวกับสถานการณ์ในประเทศไทย ซึ่งได้มีการจัดตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินด้านความมั่นคง และประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งเมื่อเทียบกับสถานการณ์ของโรคเรื้อรังในอดีตองค์การอนามัยโลกได้เสนอให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้นำแนวคิดการจัดการโรค (Chronic Care Model) (Wagner, Austin, Davis, Hindmarsh, Schaefer, & Bonomi, 2001) มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของแต่ละประเทศ ได้แก่ ระบบบริการสุขภาพ และระบบชุมชน กระทรวงสาธารณสุขจึงกำหนดให้เขตบริการสุขภาพจัดทำแผน พัฒนาบริการที่เน้น

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

มาตรการการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และประสบการณ์การดูแลสุขภาพของกลุ่มคนในระดับตำบลและหมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพ นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างสรรค์ระบบการสื่อสารสุขภาพที่มีประสิทธิภาพสูง อีกทั้งสามารถถ่ายทอดนวัตกรรมสุขภาพจากนักวิชาการและผู้ให้บริการสุขภาพไปยังผู้รับบริการ/ประชาชนให้ดูแลสุขภาพของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประเทศไทย โดยกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ มีบทบาทในการสนับสนุนนโยบายด้านสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อให้การนำนโยบายสุขภาพภาคประชาชน บรรลุตามวัตถุประสงค์ ลดความแออัดของโรงพยาบาล ลดการพึ่งพาโรงพยาบาลแต่พึ่งตนเองเพิ่มขึ้น และได้เล็งเห็นถึงความสำคัญด้านสุขภาพภาคประชาชน เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคและการพึ่งตนเองด้านสุขภาพที่ยั่งยืนแบบมีส่วนร่วม จึงพัฒนายกระดับ อสม. ให้เป็น อสม. หมอประจำบ้าน โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริม พัฒนาศักยภาพอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพตนเอง ครอบครัว และชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ และเพื่อให้ อสม. หมอประจำบ้าน สามารถสร้างให้เกิดการเรียนรู้ ให้คำปรึกษา เยี่ยมบ้านแนะแนวทางต่าง ๆ นำไปสู่การพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพในการดูแลสุขภาพในครอบครัว สนับสนุนให้แต่ละครอบครัวชุมชนเป็นเจ้าของสุขภาพของตนเอง

จังหวัดเพชรบุรี เป็นพื้นที่เศรษฐกิจ ทั้งภาคอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวขึ้นชื่อ และเป็นจังหวัดที่มีเส้นทางผ่านไปยังจังหวัดภาคใต้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงพื้นที่จังหวัดที่มีแรงงาน นักท่องเที่ยว นักเดินทางต่างถิ่นต่างประเทศมาพำนัก มีจุดพักรถ ร้านอาหารขึ้นชื่อหลากหลาย ซึ่งมีความเสี่ยงในการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 สูง ข้อมูลจากศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรณีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 6 ธ.ค. 2563 พบว่า จังหวัดเพชรบุรีมีผู้เสียชีวิตสะสม จำนวน 17 ราย โดยพื้นที่ที่มีการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ทั้งสิ้น จำนวน 4 อำเภอ คือ อำเภอบ้านแหลม อำเภอบ้านลาด อำเภอท่ายาง และอำเภอเมือง เมื่อคำนึงถึงนโยบายการขับเคลื่อนการป้องกันการแพร่ระบาด รวมไปถึงการแก้ปัญหาในกรณีที่เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 จำเป็นจะต้องอาศัยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมสื่อสารของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเสี่ยงระหว่างปฏิบัติงาน รวมไปถึงกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 19 เนื่องจากการสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะมนุษย์อยู่กันเป็นกลุ่ม กลุ่มทางสังคมในระดับต่าง ๆ จะทำให้มนุษย์มีสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกัน ระบบค่านิยม ทัศนคติ ปทัสถานของกลุ่มจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดให้เกิดพฤติกรรมสื่อสารต่าง ๆ (Prakobpol, 2001) รวมไปถึงสถานการณ์ฉุกเฉินหรือความเสี่ยงที่เกิดขึ้นท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 สอดคล้องกับข้อมูลของ World Health Organization (2017) ที่กล่าวถึงการสื่อสารในภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุข โดยระบุว่า การสื่อสารมีความสำคัญในการแลกเปลี่ยนข้อมูล คำแนะนำและความคิดเห็นแบบเรียลไทม์ระหว่างผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ และผู้ที่มีความเสี่ยง ซึ่ง World Health Organization (2012) ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าพฤติกรรมสื่อสารเป็นปัจจัยที่มีความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในฐานะที่มีบทบาทในการสื่อสารสาธารณสุขระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนในหมู่บ้าน การให้การส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมและป้องกันโรค โดยให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้ แก่เพื่อนบ้านและแกนนำสุขภาพประจำครอบครัว แกนนำชุมชนในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

พลานามัยให้แข็งแรง และเกิดการเจ็บป่วยน้อยที่สุด จึงถือเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่จะขับเคลื่อนการดูแลสุขภาพในชุมชนท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 เหล่านี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อศึกษาปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี
4. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี แบ่งการดำเนินวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษากระบวนการสื่อสาร และพฤติกรรมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ประชากร คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 4,000 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการนำแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างตอบ จากนั้นนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วแปรผลโดยนำไปเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ควบคุมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก จากแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้แทนหน่วยงาน องค์กรที่มีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุนการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 และผู้แทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 6 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ระยะที่ 2 ศึกษาปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี โดยทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง พิจารณาจากรางวัล ประสบการณ์ และตำแหน่งที่ได้รับ จำนวน 6 คนประกอบด้วย ผู้แทนหน่วยงาน องค์กรที่มีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุนการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 และผู้แทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาหลังจากนั้นนำผลการวิจัยที่ได้มาเป็นตัวแปรในการสอบถามอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 4,000 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการนำแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างตอบ จากนั้นนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วแปรผลโดยนำไปเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ระยะที่ 3 นำเสนอรูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี แบบประเมินผลการศึกษา จากผู้บริหารในการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุข นักวิชาการด้านสาธารณสุข นักวิชาการด้านการสื่อสารสุขภาพ ผู้แทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 10 คน พิจารณาจากเกณฑ์ คือ เป็นนักวิชาการ แพทย์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสื่อสารสุขภาพ และมีความเกี่ยวข้องในการป้องกันการแพร่ระบาดหรือแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อที่ 2 และข้อที่ 3 นำมาสร้างแบบประเมิน และส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 10 คนประเมินผล โดยใช้เกณฑ์ฐานนิยม (Mode : Mo) ตัดสิน (Value Judgment: VJ) 2 ใน 3 กล่าวคือต้องมีผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คนขึ้นไปเห็นสอดคล้องกันจึงจะผ่านการประเมิน

ผลการวิจัย

1. กระบวนการสื่อสารในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี

1.1 ผู้ส่งสาร พบว่าผู้ส่งสารในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 เพื่อลดความเสี่ยงจากการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วยผู้ส่งสาร 4 กลุ่ม คือ ผู้ส่งสารในระดับนโยบาย ผู้ส่งสารที่เกี่ยวข้องกับการบริจาค ผู้ส่งสารเพื่อการปฏิบัติงาน และผู้ส่งสารในรูปแบบเครือข่ายปฏิบัติงานในพื้นที่

1.2 เนื้อหา ข้อมูลข่าวสาร พบว่าข้อมูลข่าวสารที่สำคัญในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 เพื่อลดความเสี่ยงจากการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตัวของอาสาสมัครสาธารณสุข และประชาชนทั่วไป 2) มาตรการของหน่วยงานภาครัฐ 3) การออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการในระดับจังหวัด

1.3 ช่องทางการสื่อสาร พบว่าช่องทางการสื่อสารในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 เพื่อลดความเสี่ยงจากการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มี 5 ประเภท คือ สื่อมวลชน สื่อออนไลน์ สื่อบุคคล สื่อชุมชน และสื่อเฉพาะกิจ

1.4 ผู้รับสาร จากการวิจัย พบว่าผู้รับสารในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 เพื่อลดความเสี่ยงจากการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ ผู้รับสารระดับนโยบาย ผู้รับสารระดับเครือข่ายการทำงาน ผู้รับสารระดับผู้นำ และผู้รับสารระดับประชาชน

2. พฤติกรรมการปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี

2.1 พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อตนเอง พบว่า พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อตนเองเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ประกอบด้วย พฤติกรรมการปฏิบัติตัวตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุข และพฤติกรรมการปฏิบัติตัวจากการมีบุคคลกลุ่มเสี่ยงในครอบครัว

2.2 พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อผู้อื่น พบว่า พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อผู้อื่นเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ประกอบด้วย พฤติกรรมที่ปฏิบัติระหว่างการคัดกรอง พฤติกรรมที่ปฏิบัติพบกลุ่มเสี่ยง พฤติกรรมต่อประชาชนไทยในประเทศเพื่อนบ้าน แรงงานพม่า

3. ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อพฤติกรรมพฤติกรรมการปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัคร

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

สาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมพฤติกรรมการทำงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี พบว่า ตัวแปรอิสระทั้ง 6 ตัว ร่วมกันอธิบายความผันแปรของพฤติกรรมการทำงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ได้ร้อยละ 10.5 โดยพบว่าปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการทำงานเพื่อลดความเสี่ยง คือ เพศของผู้รับข้อมูลข่าวสาร และมาตรการของภาครัฐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเมื่อพิจารณาตัวแปรอิสระที่มีอำนาจในการทำนายการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการทำงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีได้ดีที่สุด คือ มาตรการของภาครัฐ รองลงมาคือ เพศของผู้รับข้อมูลข่าวสาร ตามลำดับ

4. รูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี

พบว่าอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน ทั้งข้อมูลข่าวสารที่รับมาจากผู้กำหนดนโยบายส่วนกลาง ผู้กำหนดนโยบายส่วนภูมิภาค ผู้กำหนดนโยบายส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงเครือข่ายการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 19 โดยมีเนื้อหาในการสื่อสารจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตัวของอาสาสมัครสาธารณสุข มาตรการของหน่วยงานภาครัฐ การออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการในระดับจังหวัด ข้อมูลการบริจาค ข้อมูลการส่งเสริมด้านอาชีพ ข้อมูลการเข้า-ออกของประชาชน ด้านเข้า-ออก ระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ด้านเข้า-ออก ระหว่างประเทศ มีสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร ประกอบด้วย สื่อมวลชน สื่อออนไลน์ สื่อบุคคล สื่อชุมชน และสื่อเฉพาะกิจ ทั้งนี้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีพฤติกรรมปฏิบัติตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุข พฤติกรรมปฏิบัติตามตัวจากการมีบุคคลกลุ่มเสี่ยงในครอบครัว พฤติกรรมที่ปฏิบัติระหว่างการคัดกรอง พฤติกรรมที่ปฏิบัติเมื่อพบกลุ่มเสี่ยง พฤติกรรมต่อประชาชนไทยในประเทศมาเลเซีย และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อทางศาสนา ทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ เพศของผู้ที่รับข้อมูลข่าวสาร และช่วงเวลาในการให้ข้อมูลข่าวสาร มาตรการของภาครัฐ เครือข่ายในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี” มีการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้ วัตถุประสงค์ที่ 1 กระบวนการสื่อสารในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลแก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเกี่ยวกับเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ส่วนใหญ่ คือ เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งหากแบ่งกลุ่มผู้ส่งสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี สามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ผู้ส่งสารในระดับนโยบาย ผู้ส่งสารที่เกี่ยวข้องกับการบริจาค ผู้ส่งสารเพื่อการปฏิบัติงาน และผู้ส่งสารในรูปแบบเครือข่ายปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งนี้กลุ่มผู้ส่งสารในระดับนโยบายควรออกแบบสื่อ หรือวิธีการสื่อสาร ที่สอดคล้องกับความพร้อมและความสามารถของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เช่น ระบบ อสม. ออนไลน์ หรือโครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมท่องเที่ยว สอดคล้องกับ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

Prakobpol (2001) และ Nitikasetsoontorn (2005) ที่พบว่า หน้าที่และบทบาทในการสื่อสารที่สำคัญของผู้ส่งสาร คือ การมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่แจ่มชัด การเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอในเนื้อหาและเรื่องราวที่ตนจะต้องสื่อสารกับผู้อื่น และการเป็นผู้มีความพยายามที่จะเข้าใจความสามารถและความพร้อมในการรับสารของผู้ที่ตนสื่อสารด้วย ตลอดจนการเป็นผู้รู้จักเลือกใช้วิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับเรื่องโอกาส และผู้รับสารของตน ผู้ส่งสารเป็นบุคคลซึ่งเป็นผู้เริ่มต้นการสื่อสารเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะต้องส่งสารไปยังผู้รับเพื่อให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อขจัดอุปสรรคที่อาจเกิดจากผู้ส่งสารควรคำนึงถึงความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร (Dahnke & Clatterbuck, 1990; Lui & Standing, 1989; Posner & Kouzes, 1988; Hovland, Janis, & Kelly, 1953) ซึ่งความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร จะไม่เกิดขึ้นถ้าผู้รับสารไม่ไว้วางใจ หรือเชื่อว่าผู้ส่งสารไม่น่าเชื่อถือ จะก่อให้เกิดอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร ดังนั้น สิ่งสำคัญที่แสดงออกถึงความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร คือ ความซื่อสัตย์สุจริตความเป็นธรรม ความจริงใจ และควรจะมีความรู้ที่จะได้รับความไว้วางใจจากผู้รับสาร ทั้งนี้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในบทบาทผู้รับสารควรมีคุณสมบัติในการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งสอดคล้องกับ Yenjabok (2004) ที่ได้ให้ความหมาย การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ว่าเป็น การอ่านสื่อให้ออก เข้าใจลักษณะรูปแบบของสื่อ สามารถอธิบายความหมายของสิ่งที่เราพบเห็นในสื่อได้ มีทักษะการวิเคราะห์ มีความรู้พอที่จะไม่เชื่อทุกสิ่งที่สื่อนำเสนอ สื่อบุคคลเป็นสื่อที่สำคัญในการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งได้รับข้อมูลจากบุคลากรสังกัดกระทรวงสาธารณสุข และผู้นำชุมชน

อย่างไรก็ตามจากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่าสื่ออีกประเภทที่ไม่ควรละเลย คือ สื่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นหอ กระดาษข่าว เสียงตามสาย หรือรถแห่ประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้ Committee of Thai Language for Communication of the Integration Center for General Education (2007) ระบุว่า สื่อจะต้องเหมาะสม สมกับผู้รับสาร หากผู้ส่งสารเลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ จึงสามารถรับข่าวสารได้ ในการเลือกสื่อ ผู้ส่งสารจำเป็นต้องพิจารณาว่า ผู้รับสารสามารถเข้าถึงสื่อประเภทหรือชนิดนั้น ๆ ได้หรือไม่ นอกจากนั้นการเลือกใช้สื่อควรเลือกใช้สื่อที่สามารถเข้าถึงผู้รับสารโดยที่เนื้อหาของสารไม่ถูกบิดเบือนไป ทั้งนี้ World Health Organization (2012) ระบุว่า การสื่อสารความเสี่ยงทางสุขภาพในปัจจุบัน มีจำนวนเงินมหาศาลถูกใช้ในการรณรงค์ในด้านการสื่อสารเพื่อป้องกันและควบคุมโรคต่าง ๆ ซึ่งผลกระทบของโปรแกรมการสื่อสารเหล่านี้ไม่ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน เนื่องจากความแตกแยกระหว่างผู้ที่ออกแบบมาตรการควบคุมการระบาด (เช่น นักระบาดวิทยา สัตวแพทย์ และผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุข) และผู้ที่สื่อสารและขับเคลื่อนชุมชน การแทรกแซงทางเทคนิคจึงต้องเข้าใจและนำไปใช้ในบริบททางพฤติกรรม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่อาสาสมัครสาธารณสุขให้ความสำคัญในการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงาน คือ การปฏิบัติตัวกับผู้ที่ติดเชื้อในหมู่บ้าน การปฏิบัติตัวกับกลุ่มเสี่ยงในหมู่บ้าน และวิธีการป้องกันการติดเชื้อ ตามลำดับ สอดคล้องกับการศึกษาของ กลูเกอร์ และคณะ (Kluger, D. M. & et al., 2020) เรื่องผลกระทบของการจัดตารางการทำงานของพนักงานด้านการดูแลสุขภาพ (บุคลากรทางการแพทย์) ต่อการรักษา กำลังคนในช่วงการระบาดของ COVID-19 พบว่า การลดการติดเชื้อ SARS-COV-2 ในหมู่บุคลากรทางการแพทย์เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งอัตราการแพร่จากผู้ป่วยไปยังพนักงานนั้น ขึ้นอยู่กับอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล (PPE) และประเภทขั้นตอนและการพบผู้ป่วย สอดคล้องกับข้อมูลจาก Department of Disease Control (2020) และ Development of Human Resource and Compensation (2020) ที่ ระบุถึงการป้องกันการติดเชื้อ ประกอบด้วย 1) การปฏิบัติตนโดยวิธี 4 ลด 1.1) เลือกรับข่าวสารจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ลดการอ่าน ฟัง ข่าว

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

คือ การคาดเดา ฯลฯ 1.2) หมั่นดูแลตนเองและใส่ใจคนรอบข้าง ลดความเสี่ยง ปฏิบัติตามคำแนะนำ กินร้อน ช้อนส่วนตัว ล้างมือ และสวมหน้ากาก 1.3) ใช้เทคโนโลยีสื่อสาร เพื่อเว้นระยะห่างทางสังคม ลดการแพร่เชื้อ แต่ยังคงให้กำลังใจกัน 1.4) มีสติในการดำเนินชีวิต ตลอดเวลา ลดการเสี่ยง หรือสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นและไม่แชร์ข้อมูลข่าวลือ ข่าวปลอม 2) การป้องกันตนเองในกรณีที่มีอาการป่วย วิธีการล้างมือ การสวมใส่หน้ากากอนามัย รวมไปถึงการไอ จาม ที่ถูกวิธี

วัตถุประสงค์ที่ 2 พหุติกรรมการปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การปฏิบัติตนเมื่อพบกลุ่มเสี่ยง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจะแจ้งข้อมูลกับเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่ชาวบ้านนับถือ ผู้นำศาสนา รวมทั้งการแจ้งข้อมูลในระบบ อสม. ออนไลน์ ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขในฐานะประชาชนในหมู่บ้าน บทบาทการเฝ้าระวัง ป้องกัน ควบคุมไม่ให้เกิดโรคในพื้นที่ บทบาทเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลสุขภาพในพื้นที่ บทบาทในการวางแผน แก้ไขปัญหา และรายงานผล (Department of Health Service Support, 2019; Office of the Primary Health Care Committee, 1997) สอดคล้องกับพหุติกรรมการป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพของ Meetongpan, T. (1997) ที่พบว่า พหุติกรรมการป้องกันโรคซึ่งเป็นการกระทำของบุคคลที่มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันโรค เพื่อลดปัจจัยเสี่ยง เป็นการปฏิบัติเพื่อกำจัด ลดหรือหลีกเลี่ยงที่จะเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาสุขภาพ รวมไปถึงพหุติกรรมการแสดงออกในสภาพที่ร่างกายปกติแต่ต้องการให้สมบูรณ์มากขึ้น เปรียบเสมือนข้อควรปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เกิดการเจ็บป่วยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจนั่นเอง นอกจากนี้ ยังพบว่าในสถานการณ์การแพร่ระบาดที่รุนแรง หรือในพื้นที่เสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีการลงพื้นที่เพื่อคัดกรองประชาชนในพื้นที่ โดยคำนึงถึงช่วงเวลาในการปฏิบัติงาน เช่น การลงพื้นที่หลังจากประชาชนเสร็จภารกิจจากงานบริษัท ค่าขายในตลาด ไม่ลงพื้นที่ในช่วงเวลาละหมาด ปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ Nitikasetsoontorn (2003) ที่กล่าวว่า พหุติกรรมการสื่อสารเป็กระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางจิตวิทยาสังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้วัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดวิถีชีวิต ซึ่งรวมถึงพหุติกรรมการสื่อสารของมนุษย์ในสังคม รวมไปถึงแนวคิดของ Trisakul (2007) ที่กล่าวว่า ข้อมูลข่าวสารที่ต้องการส่งไปยังผู้รับสารสอดคล้องกับเทคนิคการนำเสนอที่ผู้ส่งสารใช้ หรือเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ หรือให้สอดคล้องกับพฤติกรรมและความต้องการของผู้รับสาร

วัตถุประสงค์ที่ 3 ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อพฤติกรรมพหุติกรรมการปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี พบว่า ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อพฤติกรรมปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วย ความเชื่อทางศาสนา ทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ เพศของผู้ที่รับข้อมูลข่าวสาร ห่วงเวลาในการให้ข้อมูลข่าวสาร มาตรการของภาครัฐ และเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ทั้งนี้ในประเด็นความเชื่อทางศาสนา อาจเป็นเพราะประชาชนในพื้นที่อำเภอบ้านแหลมที่นับถือ ศาสนามุสลิมให้ความเคารพนับถือผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำศาสนา สอดคล้องกับการศึกษาของ Srichai (2014) ที่พบว่า ภาษาส่งผลต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของผู้นำเนื่องจากผู้นำที่สามารถสื่อสารภาษาเดียวกับประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะถือเป็นข้อได้เปรียบในการปฏิบัติงานในพื้นที่ ประชาชน จะมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และบอกเล่าปัญหา รวมทั้งให้ความร่วมมือ สำหรับประเด็นทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ ควรอาศัยกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการให้ข้อมูลด้านสุขภาพและความสำคัญของประเด็นสุขภาพต่าง ๆ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

รวมทั้งนวัตกรรมทางด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลด้านสุขภาพในการเพิ่มความตระหนักรู้ด้านสุขภาพทั้งในระดับตนเองและสังคมในการดูแลสุขภาพที่มีความสำคัญพอ ๆ กับการพัฒนาสุขภาพ (Health Development) ทั้งนี้ ในช่วงภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุข ผู้คนจำเป็นต้องรู้ว่าตนเองต้องเผชิญกับความเสี่ยงด้านสุขภาพอะไรบ้าง และอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติเพื่อปกป้องชีวิตและสุขภาพของตนเอง การให้ข้อมูลที่ถูกต้องตั้งแต่เนิ่น ๆ และการใช้ภาษาและช่องทางที่ผู้คนเข้าใจ เชื่อถือและใช้งานได้นั้น ช่วยให้เราตัดสินใจเลือกต่าง ๆ และปฏิบัติตนเพื่อปกป้องตนเอง ครอบครัวและชุมชนจากภัยอันตรายต่าง ๆ ด้านสุขภาพที่กำลังคุกคามชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขา ซึ่งการสื่อสารความเสี่ยง คือ การแลกเปลี่ยนข้อมูล คำแนะนำและความคิดเห็นแบบเรียลไทม์ระหว่างผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ และผู้ที่มีความเสี่ยง (World Health Organization, 2009) ทั้งนี้ ยังอีกพบว่าอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้ความสำคัญกับมาตรการของภาครัฐ ประกอบด้วย มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค มาตรการสร้างความเข้าใจ มาตรการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด มาตรการช่วยเหลือประชาชนที่กลับจากต่างประเทศ เหล่านี้คือเนื้อหาสาระที่อาสาสมัครสาธารณสุขในบทบาทผู้สื่อสารและผู้รับสารจำเป็นต้องรับรู้ และเข้าใจรายละเอียดอย่างถ่องแท้ เพื่อเป็นการป้องกันและลดความเสี่ยงของการแพร่ระบาด รวมไปถึงการให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับ Prakobpol, R. (2001) ที่ระบุว่าผู้สื่อสารต้องมีหน้าที่และบทบาทในการสื่อสารที่สำคัญ ได้แก่ การมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่แจ่มชัด การเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอในเนื้อหาและเรื่องราวที่ตนจะต้องสื่อสารกับผู้อื่น และการเป็นผู้มีความพยายามที่จะเข้าใจความสามารถและความพร้อมในการรับสารของผู้ที่ตนสื่อสารด้วยตลอดจนการเป็นผู้รู้จักเลือกใช้วิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับเรื่องโอกาส และผู้รับสารของตน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องเพศของผู้ที่รับข้อมูลข่าวสารที่อาสาสมัครสาธารณสุขให้ความสำคัญเป็นลำดับรองลงมา จากการวิจัย พบว่า การสื่อสารให้ข้อมูลกับประชาชนเพศหญิงจะมีผลต่อการปฏิบัติตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุขมากกว่าเพศอื่น ๆ สอดคล้องกับ Nitikasetsoontorn, P. (2003) ที่กล่าวว่า ผู้รับสารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการของการสื่อสารไม่ยิ่งหย่อนกว่าองค์ประกอบประการอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารใด ๆ ก็ตามจะไม่ประสบความสำเร็จเลย หรืออาจประสบความสำเร็จไม่เต็มที่ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนเองที่มีต่อการสื่อสาร ซึ่งในกระบวนการสื่อสารนั้น ผู้รับสารมีบทบาทขั้นพื้นฐานอยู่ 2 ประการ คือ 1) การกำหนดรู้ความหมายตามเรื่องราวที่ผู้ส่งสารผ่านสื่ออย่างใดอย่างหนึ่งมาถึงตน 2) การแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อผู้ส่งสาร ทั้งนี้ผลจากงานวิจัยพบว่า ผู้รับสารที่เป็นเพศหญิงจะร่วมมือในการการสวมหน้ากากอนามัย การใช้เจลแอลกอฮอล์ การแจ้งข้อมูลการเข้าออกของประชาชน เป็นต้น ดังนั้นในกระบวนการสื่อสารใด ๆ ก็ตาม การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลได้ก็ต่อเมื่อผู้รับสารได้พัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร ได้แก่ การเป็นผู้ฟัง ผู้อ่าน ตลอดจนการเป็นผู้ที่สามารถคิดและรับรู้ความหมายได้ การมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ส่งสาร ต่อเรื่องที่สื่อสารตลอดจนการเป็นผู้มีความพยายามในการรับสาร และสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อผู้ส่งสาร ทั้งนี้เพื่อให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมายได้

วัตถุประสงค์ที่ 4 รูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี พบว่าอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารในเวลาเดียวกัน เป็นผู้ส่งสารไปยังประชาชน ผู้รับสารจากเครือข่ายการทำงาน และผู้กำหนดนโยบายจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อให้กระบวนการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านโดยเฉพาะขั้นตอนการสื่อสารที่สามารถก่อให้เกิดการลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและเครือข่ายการทำงาน รวมทั้งหน่วยงานผู้กำหนดนโยบายในบทบาทผู้ส่งสารควรปฏิบัติตามแนวทางปฏิบัติที่ดี

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ที่สุดสำหรับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2004) โดยการ 1) สร้างความไว้วางใจกับประชาชน เนื่องจากความไว้วางใจเป็นรากฐานสำคัญในการสื่อสารในช่วงการแพร่ระบาดที่มีประสิทธิภาพ ผ่านการสร้าง รักษา หรือฟื้นฟูความไว้วางใจของประชาชนในทุกวัฒนธรรม ทุกระบบการเมือง และทุกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ 2) การประกาศการแพร่ระบาดล่วงหน้า เป็นกลยุทธ์ที่ดีที่สุด เนื่องจากมีส่วนช่วยในการควบคุมสถานการณ์ เพื่อให้ประชาชนเกิดความมั่นใจ และรู้สึกว่าจะไม่ได้รับการปกปิดข้อมูล 3) มีความโปร่งใส ซึ่งบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาสาสมัครสาธารณสุขกับประชาชน ความโปร่งใสสามารถกำหนดได้ว่าเป็นการสื่อสารที่ตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย สมบูรณ์และถูกต้อง โดยทั่วไปแล้ว ความโปร่งใสมากขึ้นส่งผลให้เกิดความไว้วางใจที่สูงขึ้น 4) การเคารพความรู้สึกกังวลใจของประชาชน เนื่องจากประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูลที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของพวกเขาและสุขภาพของครอบครัวของพวกเขา ข้อกังวลของสาธารณสุขชนควรได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย 5) การวางแผนล่วงหน้า เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการสื่อสารภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉินของการระบาด เนื่องจากการสื่อสารจะไม่สามารถมีประสิทธิภาพในเชิงอุดมคติได้เมื่อหลักการของมันได้รับการพิจารณาในนาทีสุดท้าย

บทสรุป

ในการศึกษานี้สามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี จะเห็นได้ว่าอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน ทั้งข้อมูลข่าวสารที่รับมาจากผู้กำหนดนโยบายส่วนกลาง ประกอบด้วย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ จุฬาราชมนตรี ผู้กำหนดนโยบายส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย จังหวัดเพชรบุรี สาธารณสุขจังหวัดเพชรบุรี ผู้กำหนดนโยบายส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล รวมไปถึงเครือข่ายการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดเชื้อไวรัสโควิด 19 ที่ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หน่วยเฉพาะกิจเพชรบุรี เกษตรพัฒนาชุมชน สาธารณสุขประจำอำเภอ ตำบล หน่วยงานจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฝ่ายปกครอง เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ และผู้นำเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา โดยมีเนื้อหาในการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตัวของอาสาสมัครสาธารณสุข มาตรการของหน่วยงานภาครัฐ การออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการในระดับจังหวัด ข้อมูลการบริจาค ข้อมูลการส่งเสริมด้านอาชีพ ข้อมูลการเข้า-ออกของประชาชน ด้านเข้า-ออกระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ด้านเข้า-ออก ระหว่างประเทศ มีสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร ประกอบด้วย สื่อมวลชน สื่อออนไลน์ สื่อบุคคล สื่อชุมชน และสื่อเฉพาะกิจ ทั้งนี้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีพฤติกรรมปฏิบัติตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุข พฤติกรรมการปฏิบัติตัวจากการมีบุคคลกลุ่มเสี่ยงในครอบครัว พฤติกรรมที่ปฏิบัติระหว่างการคัดกรอง พฤติกรรมที่ปฏิบัติเมื่อพบกลุ่มเสี่ยง และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อทางศาสนา ทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ เพศของผู้ที่รับข้อมูลข่าวสาร และห้วงเวลาในการให้ข้อมูลข่าวสาร มาตรการของภาครัฐ เครือข่ายในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าประชาชนผู้รับข้อมูลข่าวสารในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 บางคนไม่เข้าใจเนื้อหาที่มากจากแผ่นพับ ป้ายประชาสัมพันธ์ หรือสื่ออินโฟกราฟิก เนื่องจากอ่านภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ไม่ออก จึงอาจเกิดความคลาดเคลื่อนในการปฏิบัติตนระหว่างสถานการณ์การแพร่ระบาด ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรออกแบบสื่อให้สอดคล้องกับบริบท และวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ เช่น การออกแบบสื่อโดยใช้ภาษาพม่า การออกแบบสื่อโดยใช้ภาพประกอบที่เป็นชาวมุสลิม เป็นต้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าพฤติกรรมที่อาสาสมัครสาธารณสุขปฏิบัติในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 คือ การลงพื้นที่เพื่อคัดกรองประชาชนในพื้นที่ โดยคำนึงถึงห้วงเวลาในการปฏิบัติงาน เช่น การลงพื้นที่หลังจากประชาชนเสร็จภารกิจจากงานบริษัท ค่าขายตามตลาด ไม่ลงพื้นที่ในช่วงเวลาละหมาด ปฏิบัติธรรม ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการกำหนดนโยบายหรือวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่าปัจจัยด้านความเชื่อทางศาสนา ทำให้ประชาชนบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการมุสลิมประจำจังหวัด เพื่อดูแลในระดับจังหวัด และแต่งตั้งคณะกรรมการประจำมัสยิดเพื่อดูแลในระดับตำบล หมู่บ้าน ชุมชน ในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชนในพื้นที่

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 4 พบว่ารูปแบบการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19 ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี เป็นรูปแบบที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการกำหนดนโยบายเพื่อปิดจุดอ่อน เพิ่มจุดแข็ง จากองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารทั้ง 4 องค์ประกอบ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยนวัตกรรม เทคโนโลยีเพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19

2.2 ควรศึกษาวิจัยสมรรถนะการสื่อสารของอาสาสมัครประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 19

References

Committee of Thai Language for Communication of the Integration Center for General Education (2007). **Thai language for communication (2nd ed.)**. Bangkok: Kasetsart University.

Dahnke, G. L., & Clatterbuck, G. W. (1990). **Human Communication: Theory and Research**. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Co.

Department of Disease Control. (2020). **Information for self-protection against the novel coronavirus 2019**.

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

- Ministry of Public Health. (2020). **Provincial reported infection of COVID-19**. Retrieved July 29, 2020, from. <https://covid19.ddc.moph.go.th/>
- Department of Health Service Support. (2019). **Handbook of Village Health Volunteers for Home Doctoring**.
- Ministry of Public Health. (2019). **Manual for village health volunteers as a home doctoring**.
- Ministry of Public Health. Development of Human Resource and Compensation (2020). **Publication on measures for self-protection at the time of Covid-19**. Administration department of the Municipal Clerk Office Samutsongkram Municipality.
- Nitikasetsoontorn, P. (2003). **Introduction to communication and communication behavior**. In The teaching material of the Theories and Behaviors of Communication.
- Prakobpol, R. (2001). **Components and processes of communication**. In **The teaching material of Communication Principles and Theories**. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University School of Communication Arts.
- Srichai, C. (2014). **Communications for social harmony in the three southern border provinces**. Doctor of Philosophy Program in Communication Arts. Sukhothai Thammathirat Open University. Nonthaburi.
- Trisakul, S. (2007). **Principles of communication**. Faculty of Management Science, Suan Sunandha Rajabhat University. Bangkok: Pattana online.
- Wagner, E.H., Austin, B.T., Davis, C., Hindmarsh, M., Schaefer, J. & Bonomi, A. (2001). **Improving chronic illness care: Translating evidence into action**. Health Aff (Millwood), 20(6),64-78
- World Health Organization. (2004). **Outbreak communication**. Geneva: WHO Press. (2009). Why health communication is important in public Health. Retrieved July 15, 2020, from <https://www.who.int/bulletin/volumes/87/4/08-056713/en/>. (2012).
- Communication for behavioural impact. **Geneva: WHO Press. (2017)**. Communicating risk in public health emergencies Geneva: WHO Press.
- Yenjabok, P. (2004). **Knowledge and media literacy development: Concepts, principles and case studies for media literacy in health**. Bangkok: Developmental project in communication for health of Kasetsart university research and development center

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุข
ปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครู
Results of the Happy Classroom Camp workshop to cultivate
morality and develop the personality of teachers

กนกอร สว่างศรี, วัลลี นวลหอม และ สุเมธี หาญเจริญทรัพย์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Kanokorn Savangsri, Vanlee Naulhom and Sumetee Hancharoensap

Faculty of Humanities and Social Sciences Nakhon Pathom Rajabhat University

Email : kanokorn_toey@hotmail.com

Received 22 February 2024; Revised 25 March 2024; Accepted 28 April 2024.

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในการตรวจสอบผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครูของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม วัตถุประสงค์ของโครงการมีสามประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาความสุขของนักศึกษา 4 ด้านคือสุขกาย สุขใจ สุขทางสังคม และสุขทางปัญญา 2) เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและบุคลิกภาพความเป็นครู และ 3) เพื่อฝึกทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยรวบรวมข้อมูลหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ ใช้วิธีการเขียนบันทึกการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเอง ผลการศึกษาเผยให้เห็นผลที่สำคัญของระดับความสุขของผู้เข้าอบรมที่เขียนบันทึกการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเอง ในทั้งสี่มิติหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ นอกจากนี้ ข้อมูลเชิงคุณภาพยังเน้นย้ำถึงบทบาทของการอบรมเชิงปฏิบัติการในการส่งเสริมความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับหลักศีลธรรมคุณธรรมและบุคลิกภาพความเป็นครูซึ่งมีความสำคัญต่อประกอบวิชาชีพครูในอนาคต ผู้เข้าร่วมอบรมรายงานว่ามีความเห็นอกเห็นใจ ทักษะการสื่อสารอย่างสันติ และรู้สึกมีจุดมุ่งหมายในชีวิตเพิ่มขึ้นในบทบาทของตน ในฐานะนักศึกษาครูสังคมศึกษา นอกจากนี้ การอบรมเชิงปฏิบัติการยังทำให้เกิดทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะชีวิต คือ เข้าใจตนเองและรู้จักปรับตัวเข้ากับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้แก่ ความยืดหยุ่น ปรับตัว ปรับใจ ปรับวิธีการรับมือความเปลี่ยนแปลงได้ ทักษะความเป็นผู้นำ คือ รู้จักนำ รู้จักตาม รับฟัง ประสานประโยชน์ การใช้ชีวิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การมีเป้าหมาย มีวินัย และการบริหารเวลา และทักษะทางด้านสังคม การค้นพบนี้ต่อย้ำประสิทธิภาพของการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครู ในการส่งเสริมบุคลิกภาพและการพัฒนาคุณธรรมของนักศึกษาครูสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 ซึ่งเน้นย้ำถึงความสำคัญของแนวทางแบบองค์รวมในการเตรียมนักศึกษาให้พร้อมในการเป็นครูสังคมศึกษาในอนาคต

คำสำคัญ: ห้องเรียนแห่งความสุข, ปลูกฝังคุณธรรม, บุคลิกภาพความเป็นครู

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

Abstract

This article presents the results of a quality study examining the outcomes of practical training camp sessions aimed at instilling values and developing the professional image of first-year Social Studies Education students at Nakhon Pathom Rajabhat University. The objectives of the project are threefold: 1) to enhance student well-being in four dimensions: physical, emotional, social, and intellectual well-being, 2) to instill ethics and the teacher's professional image, and 3) to foster 21st-century skills. Data collection after the practical training sessions involved writing reflective journals and documenting self-improvement. The study revealed significant outcomes in the level of well-being of the participants, as evidenced by their reflective journals and self-improvement documentation in all four dimensions post-training. Furthermore, qualitative data emphasized the role of practical training in promoting deeper understanding of ethical principles, morality, and the teacher's professional image, which are crucial for future teaching professions. Participants reported increased empathy, peaceful communication skills, and a heightened sense of purpose in their roles as Social Studies Education students. Additionally, practical training also resulted in 21st-century skills development, particularly life skills such as self-awareness and adaptability to changing social contexts, including flexibility, resilience, emotional intelligence, leadership skills, time management, and social skills. This finding underscores the effectiveness of the practical training camp in instilling values and developing the professional image of Social Studies Education first-year students, emphasizing the importance of a holistic approach in preparing students for future careers as social studies educators.

Key words: happy classroom, cultivating morality, teacher personality

บทนำ

การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครู เป็นโปรแกรมการพัฒนาสมรรถนะนักศึกษาวิชาชีพชั้นที่ 1 ของหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ที่ออกแบบมาเพื่อพัฒนานักศึกษาให้มีความเข้าใจและการปฏิบัติในการส่งเสริมความสุข คุณธรรม และการพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครู โดยใช้กระบวนการอบรมตามแนวพุทธจิตตปัญญาศึกษา โดยใช้หลักการเจริญสติ การฟังอย่างลึกซึ้ง และการสุนทรียสนทนา แบบฝึกหัดไตร่ตรอง และกลยุทธ์เชิงปฏิบัติจริง ผู้เข้าร่วมจะได้เรียนรู้วิธีสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงบวกตามหลักกัลยาณมิตร เพื่อฝึกการคิดใคร่ครวญอย่างแยบคายตามหลักการโยนิโสมนสิการเพื่อการเติบโตของงานส่วนบุคคลของนักศึกษา โดยให้ความสำคัญในการปลูกฝังความสุข คุณธรรม และบุคลิกภาพความเป็นครู

ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน บทบาทของครูขยายไปไกลกว่าการสอนเชิงวิชาการเพื่อพัฒนาสมองและสร้างความรู้ของผู้เรียน แต่ต้องพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมโดยมุ่งพัฒนาจิตตใจก่อนพัฒนาปัญญาเพื่อการปลูกฝังความสุข คุณธรรม และบุคลิกภาพ เช่น ความยืดหยุ่น ความเห็นอกเห็นใจ และ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นผู้นำและทักษะทางสังคม เป็นทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ในการเตรียมนักศึกษาให้ประสบความสำเร็จในทุกด้านของชีวิต หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เห็นความสำคัญของการเตรียมความพร้อมของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 โดยกำหนดสมรรถนะรายชั้นปีที่ 1 ให้มีคุณธรรมและบุคลิกภาพความเป็นครูเรียนรู้อย่างมีความสุข เพื่อเตรียมนักศึกษาให้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จำเป็นในการส่งเสริมห้องเรียนแห่งความสุขโดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการสามประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาความสุขของนักศึกษา 4 ด้านคือ สุขกาย สุขใจ สุขทางสังคม และสุขทางปัญญา 2) เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและบุคลิกภาพความเป็นครู และ 3) เพื่อฝึกทักษะในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อประเมินประสิทธิผลของการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครู ในการเสริมสร้างความเข้าใจและการปฏิบัติของนักศึกษาในการส่งเสริมความสุขศีลธรรม และการพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครู

2. เพื่อสำรวจผลการรับรู้ของการอบรมเชิงปฏิบัติการต่อทัศนคติ ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติในการสอนที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความสุข คุณธรรม และลักษณะบุคลิกภาพความเป็นครูของผู้เข้าร่วมอบรม

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนนโยบายที่กำลังดำเนินอยู่เกี่ยวกับความสำคัญของการบูรณาการความสุข คุณธรรม และการพัฒนาบุคลิกภาพเข้ากับโปรแกรมการศึกษาของครู โดยมุ่งเป้าไปที่การบรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้ ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาและความเป็นอยู่ที่ดีของนักเรียนในอนาคต

การทบทวนวรรณกรรม

ในการออกแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครูได้ใช้กรอบทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุข การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกภาพ การให้ความรักก่อนให้ความรู้ และใช้กระบวนการอบรมตามแนวพุทธจิตตปัญญาศึกษาโดยมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของความสุข และห้องเรียนแห่งความสุข

ทุกคนที่เกิดมามีเป้าหมายเดียวกันและเป็นเป้าหมายที่ควรแบ่งปันให้กันและกัน นั่นคือความสุขและความเยียวจากความทุกข์ วิธีสร้างความสุขนั้นมีอยู่สองทางหลัก คือทางที่เราต้องการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อเพิ่มความสะดวกสบาย เช่น การพัฒนาที่อยู่ เสื้อผ้า และความสัมพันธ์กับผู้อื่น อีกทางคือการพัฒนาจิตใจเพื่อให้ได้ความสุขภายใน ทั้งสองทางนี้อาจไม่เท่าเทียมกันตามสถานการณ์และความต้องการของแต่ละบุคคล แต่ความสุขที่มาจากภายนอกจะไม่ยั่งยืนหากขาดความสุขภายใน การเพิ่มพูนวัตถุทางภายนอกอาจแก้ไขปัญหบบางส่วน แต่ก็สามารถสร้างปัญหาใหม่ได้เช่นเดียวกัน เช่น การผูกพันกับวัตถุมากเกินไปอาจทำให้เกิดความเครียดหรือความไม่พอใจในชีวิต

บางคนที่มีความมั่งคั่งและความสำเร็จทางวัตถุ อาจพบว่าความสุขอย่างอัตโนมัติเหมือนเหรียญสองด้าน บางครั้งพวกเขาอาจพบว่าต้องการยาเสพติดหรือสุราเพื่อหลบเลี่ยงความว่างเปล่าในชีวิต ในทางกลับกัน บางคนที่มีทรัพย์สินน้อย ก็อาจพบความสุขในความเรียบง่ายและความพอเพียง เขาสามารถหลับสบายในเวลากลางคืนโดยไม่มี ความกังวล ดังนั้น ความสุขของมนุษย์มีหลายทางและหลายระดับ การศึกษาเรื่องความสุขจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะมันช่วยให้เราเข้าใจว่าความสุขคืออะไร อย่างที่ ฌอง-ฌาคส์ รูสโซ ได้กล่าวว่า "ทุกคนอยากเป็นสุข แต่การจะเป็นอย่างนั้นได้ แรกสุด เขาต้องเข้าใจว่าความสุขคืออะไร"(อ้างถึงในริกการ์, 2551, หน้า 41) ดังนั้น การศึกษา

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เกี่ยวกับความสุขของชีวิตเป็นประเด็นสำคัญที่ช่วยให้เราดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและสมดุลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทำให้เราเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่และความสุขที่มาจากภายในโดยเฉพาะ การศึกษานี้จึงเป็นสิ่งที่เราควรให้ความสำคัญในชีวิตประจำวันของเรา ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา การทำงาน หรือการมีสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งการศึกษาเรื่องนี้จะช่วยให้เราเกิดการเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความสุขและเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนาชีวิตของเราอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในการศึกษาเรื่องความสุขของชีวิตมีประเด็นสำคัญในการศึกษาดังนี้

เอ็ด ดีเนอร์และโรเบิร์ต นิสวาล-ดีเนอร์ (2555 หน้า 27) ผู้เขียนหนังสือความสุขปลดล๊อคความมั่งคั่งทางจิตได้กล่าวถึงความหมายของความสุขไว้ว่า “ความสุขคือความเป็นอยู่ที่ดีเชิงอัตวิสัย เป็นสำนวนเชิงวิทยาศาสตร์ เพราะเกี่ยวกับการที่คนเราจะพึงมองเห็นคุณค่าชีวิตของตนเองอย่างไร และสิ่งใดมีความสำคัญต่อเขา ความเป็นอยู่ที่ดีเชิงอัตวิสัยของแต่ละบุคคลมักจะเกี่ยวข้องกับระดับของสิ่งรายรอบตัว แต่ก็ยังขึ้นอยู่กับวิธีที่ผู้คนคิดและรู้สึกต่อเงื่อนไขเหล่านั้นด้วย ความเป็นอยู่ที่ดีเชิงอัตวิสัยรวมถึงความพึงพอใจต่อชีวิตและการประเมินความสำคัญในกรอบของชีวิต อาทิ การงาน สุขภาพ ความสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมถึงอารมณ์ของพวกเขา เช่น ความเบิกบานใจและความผูกพัน ทั้งยังเกี่ยวข้องไปถึงการเผชิญกับนิพพานมณีไม่พึงประสงค์อย่างเช่น โจรธ เศร้าและหวาดกลัว กล่าวอีกอย่างก็คือความสุขเป็นชื่อที่เรายกให้เป็นเรื่องของความคิดและความรู้สึกเชิงบวกเกี่ยวกับชีวิตของคน ๆ หนึ่ง”

จากการให้ความหมายของความสุขดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความสุขมีความเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาเชิงบวกซึ่งเป็นรากฐานทางทฤษฎีสำหรับการทำความเข้าใจและส่งเสริมความสุขในการศึกษา โดยเน้นการศึกษาอารมณ์เชิงบวก จุดแข็ง คุณธรรม และความเป็นอยู่ที่ดี โดยเปลี่ยนโฟกัสจากพยาธิวิทยาไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของมนุษย์ ในด้านการศึกษาการใช้จิตวิทยาเชิงบวก เช่น การฝึกแสดงความกตัญญู การฝึกสติ และโปรแกรมพัฒนาอุปนิสัย ได้แสดงให้เห็นว่าสามารถช่วยเพิ่มความสุขและความเป็นอยู่โดยรวมของผู้เรียนได้ ดังที่ไบรอัน โคลเบิร์ต (2556 หน้า 16) ได้เขียนหนังสือสุขเป็นนิสัย คู่มือพัฒนาความคิดด้วยภาษาสมอง หนทางความสุขที่สร้างได้จริง โดยเขากล่าวว่า ผลงานวิจัยเรื่องศาสตร์แห่งการเพิ่มสุข ยืนยันว่ามนุษย์แต่ละคนสามารถเรียนรู้ที่จะเพิ่มพูนความสุขให้ตนเองได้มากมาย (ถึง 25 เปอร์เซ็นต์ โดยเฉลี่ย) จากการฝึกฝน” นอกจากนี้ ไบรอัน โคลเบิร์ต (2556 หน้า 17-18) ยังได้กล่าวถึงลักษณะคนที่มีความสุขไว้ว่า “คนที่มีความสุขต่างมองว่าชีวิตต้องมีจุดหมาย คนที่มีความสุขเสียเวลาไปกับการนึกถึงประสบการณ์ที่ไม่น่ารื่นรมย์ของตนเองน้อยกว่าคนที่มีความทุกข์ถึง 50% คนที่มีความสุขจะมองหาด้านบวกเมื่อต้องประสบเรื่องร้าย ๆ คนที่มีความสุขจะเก็บบันทึกวารสาร และหรือสมุดบันทึก และจะจดเป้าหมายต่าง ๆ ของตนเองเอาไว้ คนที่มีความสุขจะเลือกเป้าหมายระยะยาวที่สัมพันธ์กันระหว่างอาชีพ การศึกษาครอบครัว และภูมิประเทศที่กินพื้นที่ถึง 80% ของความพึงพอใจในชีวิต คนที่มีความสุขจะแข่งขันกับตนเองเพื่อให้ได้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และจะหลีกเลี่ยงการเปรียบเทียบกับผู้อื่นซึ่งเป็นด้านลบ ผู้ที่มีความสุขจะเลือกร่วมมือกันมากกว่าแข่งขันกันหากเป็นไปได้ ผู้ที่มีความสุขจะโฟกัสไปที่สิ่งซึ่งตนรู้สึกสำนึกบุญคุณในชีวิตอย่างสม่ำเสมอ ผู้ที่มีความสุขจะคบหาคนที่มีความสุขด้วยกัน ผู้ที่มีความสุขเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กว่า ผู้ที่มีความสุขชอบทำให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย ผู้ที่มีความสุขให้ความสำคัญกับความสุขก่อนสิ่งอื่น”

ธนาคารจิตอาสาได้จัดทำคู่มือออกแบบความสุขด้วยตัวเองซึ่งเขียนโดย ภัทรอนงค์ ธรรมปัญญา (2561 หน้า 12) ได้กล่าวถึงความสุขไว้ว่าความสุขของคุณคืออะไรไม่ว่าคำตอบของคุณจะเป็นอะไรความสุขยังเป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหาและพยายามเก็บรักษามันไว้แต่ดูเหมือนว่าในสังคมโลกที่หมุนเร็วและแปรเปลี่ยนอย่างก้าวกระโดดนี้ยิ่งวิ่งตามหาหมากเท่าไรผ้าแห่งความสุขที่ผืนไว้ก็ดูจะไกลเกินเอื้อมออกไปทุกทีบางคนจำต้องเติมความสุขด้วยวิธีการลัดสั้นสำเร็จรูปในขณะที่บางคนเลือกหันเข้าสู่การปฏิบัติธรรมเพื่อเยียวยาใจตนเองแต่จริงๆ แล้วความสุขอยู่ที่ไหนกันแน่”

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ในการสร้างห้องเรียนแห่งความสุขที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ครูมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก โดยที่ดร.วร วุฒิ แสงเฟื่อง (อำนวยการกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)) ที่ปรึกษามูลนิธิโรงเรียนสตาร์ฟิชคันทรีโฮม (TSQP) ได้นำเสนอวิธีการและกระบวนการที่เน้นไปที่การเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ มีส่วนร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มที่ เพื่อสร้างบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความสุขและการเรียนรู้ที่มีความหมายจริงๆ ดังนี้ 1) การให้ครูช่วยสังเกต การสอน ว่าเด็กมีความสนใจ ความสุขมากน้อยเพียงใด ตื่นเต้นที่จะเรียนรู้อะไรใหม่ๆ จากครูหรือไม่ 2) เด็กสามารถสะท้อนคิดออกมาแล้วรู้สึกปลอดภัยถึงการแสดงความคิดเห็น การมีปฏิสัมพันธ์กับครูและเพื่อน เขามีเป้าหมายในการเรียนรู้หรือไม่ และ 3) การใช้กระบวนการ I Care ซึ่ง I คือ การให้เด็กค้นหาตัวตนของตนเองให้เจอ C-cooperation คือ ครูจัดการเรียนรู้ร่วมกับเด็ก ให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ A - Action คือ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ R- Reflection ให้เด็กได้สะท้อนความคิดจากการเรียนรู้ E-Evaluation คือ การประเมินตนเองได้ ถ้าเข้าใจกระบวนการก็จะทำให้นักเรียนมีความสุข การที่จะทำให้มีความสุขสิ่งสำคัญ คือ การที่ทำให้เด็ก รู้คุณค่าของตัวเอง และรู้จักคุณค่าของผู้อื่น ถ้าดูจากกระบวนการตั้งแต่ต้น บรรยากาศในการจัดการเรียนรู้มีความสำคัญ การสร้างความเสมอภาค การสร้างโอกาส ลดความเหลื่อมล้ำ สะท้อนถึงความเอาใจใส่ของครู ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างห้องเรียนแห่งความสุข

จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้เห็นว่า ความสุขเป็นเป้าหมายที่มีความสำคัญในชีวิตของทุกคน โดยความสุขส่วนใหญ่มักเกิดจากการพัฒนาทั้งภายในและภายนอกตัวเรา เราสามารถสร้างความสุขในชีวิตได้ด้วยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและการพัฒนาจิตใจของเราเอง ห้องเรียนแห่งความสุขมีความเป็นเอกลักษณ์และมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความสุขและการเรียนรู้ที่มีความหมายจริงๆ โดยมีขั้นตอนและกระบวนการที่เน้นไปที่การเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เต็มที่ โดยให้ความสำคัญกับการสังเกตการสอนเพื่อเข้าใจความสนใจและความสุขของเด็ก การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและเด็ก และการใช้กระบวนการการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการค้นหาตัวตนของเด็กและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ดังนั้น การสร้างห้องเรียนแห่งความสุขไม่เพียงแต่เน้นการสอนเพื่อให้เด็กได้ความรู้เท่านั้น แต่ยังเน้นการสร้างบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความสุขและการเรียนรู้ที่มีความหมายจริงๆ เพื่อให้เด็กได้มีความสุขและรู้คุณค่าของตนเองและคุณค่าของผู้อื่น ในช่วงเวลาที่เขาเรียนรู้ในห้องเรียน

การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม และบุคลิกภาพความเป็นครู

การศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมมีรากฐานที่แน่นหนาแน่นกับปรัชญาและจริยธรรมทางศีลธรรม โดยเน้นการพัฒนาการใช้เหตุผล ค่านิยม และคุณธรรมตามหลักจริยธรรมในบุคคล กรอบทฤษฎีเช่น ขั้นตอนการพัฒนาคุณธรรมของโคห์ลเบิร์กและแบบจำลองพฤติกรรมทางศีลธรรมของเรสต์มุงให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับกระบวนการรับรู้และอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการให้เหตุผลทางศีลธรรมและการตัดสินใจ การศึกษาด้านศีลธรรมมุ่งหวังที่จะปลูกฝังความเห็นอกเห็นใจ ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบต่อสังคมให้กับนักศึกษา เตรียมความพร้อมให้นักศึกษาเผชิญกับประเด็นขัดแย้งทางศีลธรรมและมีส่วนช่วยเหลือสังคมในเชิงบวก

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม หลักสูตรปรับปรุง 2562 ได้กำหนดปรัชญาไว้ว่า ผลิตบัณฑิตครูสังคมศึกษาที่มีความรอบรู้คู่คุณธรรม เชี่ยวชาญการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา และยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพครู โดยเขียนความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษานับว่าสำคัญยิ่ง เพราะครูมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญมั่นคง ให้ก้าวทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน แต่ก่อนที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญได้นั้นจะต้องพัฒนาคนซึ่งได้แก่เยาวชนของชาติเสียก่อน เพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณภาพ และมีความสมบูรณ์ครบทุกด้านจึงสามารถช่วยกันสร้างความเจริญให้แก่ชาติ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ต่อไปได้ และหน้าที่ที่มีความสำคัญยิ่งของครูก็คือ การปลูกฝังความรู้ความคิดและจิตใจแก่เยาวชนเพื่อให้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ดี และมีประสิทธิภาพของประเทศชาติในกาลข้างหน้า ผู้เป็นครูจึงจัดได้ว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างสรรค์อนาคตของชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างสาขาวิชาสังคมศึกษาเห็นว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกภาพความเป็นครูเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการผลิตบัณฑิตครูสังคมศึกษาจึงได้กำหนดสมรรถนะรายชั้นปีที่ 1 ไว้ว่า สมรรถนะที่ 2 จิตสำนึกครูสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม1) ความเป็นกัลยาณมิตร 2) เป็นแบบอย่างของการเป็นพลเมืองดีและมีจิตสาธารณะ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ในการแสวงหาความรู้และเทคนิควิธีการใหม่ ๆ 3) มีทักษะการคิดเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข และ4) ศรัทธาและภาคภูมิใจในความเป็นครูสังคม

การพัฒนาบุคลิกภาพเป็นการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างบุคคลในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความเปิดเผย, ความมีมโนธรรม, การเปิดกว้าง, ความเห็นอกเห็นใจ, และความเป็นกัลยาณมิตร ลักษณะเหล่านี้มีผลต่อพฤติกรรม, แรงจูงใจ, และปฏิสัมพันธ์ของนักศึกษาด้วยกัน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาด้านวิชาการและส่วนบุคคล การบูรณาการการพัฒนาบุคลิกภาพเข้ากับการศึกษาเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการตระหนักรู้ในตนเอง, ความยืดหยุ่น, และความสามารถในการปรับตัว, รวมถึงการให้โอกาสในการแสดงออกและการเติบโตอย่างเต็มศักยภาพ

ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกภาพในบทบาทของครูมีรากฐานที่แนบแน่นกับปรัชญาและจริยธรรมทางศีลธรรม โดยเน้นการพัฒนาการใช้เหตุผล ค่านิยม และคุณธรรมตามหลักจริยธรรมในบุคคล เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาเผชิญกับประเด็นขัดแย้งทางศีลธรรมและมีส่วนช่วยเหลือสังคมในเชิงบวก หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิตสาขาสังคมศึกษา มุ่งผลิตบัณฑิตครูที่มีความรู้คู่คุณธรรมและเชี่ยวชาญการจัดการเรียนรู้ ครูมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งสร้างพลเมืองที่มีคุณธรรมและมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่เจริญและยั่งยืน

แนวคิดให้ความรักก่อนให้ความรู้

แนวคิดการให้ความรักก่อนให้ความรู้ เน้นถึงความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและการเชื่อมโยงทางอารมณ์กับผู้เรียนก่อนที่จะให้ข้อมูลหรือทักษะการสอน ด้วยการดูแลสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนและเอาใจใส่ ครูหรือกระบวนกรสามารถสร้างรากฐานของความไว้วางใจและความปลอดภัยที่ปรับปรุงประสบการณ์การเรียนรู้และส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความสำเร็จของนักศึกษา แนวทางนี้รับรู้ว่าเป็นอยู่ที่ดีทางอารมณ์และความสัมพันธ์เชิงบวกเป็นพื้นฐานของการสอนและการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของและเพิ่มขีดความสามารถในห้องเรียน

เฮอร์เบิร์ต เอ็ม. กรีนเบิร์ก (2545 หน้า 1-3) ได้กล่าวถึงการศึกษาด้วยความรักไว้ในหนังสือรักเรียนเรียนด้วยรัก (ห้องเรียนแห่งความรักและความเข้าใจระหว่างครูกับนักเรียน) ไว้ว่าความรักเป็นรากฐานสำคัญทั้งการเรียนและการสอนเพราะ ความรักหมายถึงการเอาใจใส่ในบุคคลอื่นนั่นคือความรู้สึกที่ผู้สอนควรให้กับผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ความรักหมายถึงการยอมรับนั่นคือการยอมรับว่าผู้เรียนแต่ละคนต่างมีความสำคัญและมีความงามในตัว ความรักหมายถึงการให้ความสนใจอย่างจริงจังกับปัญหาและคำถามของอีกฝ่ายนั่นคือการมีความสนใจอย่างแท้จริงกับสิ่งที่นักศึกษากำลังพูดและพยายามที่จะพูด ความรักหมายถึงความตั้งใจที่จะฟังความเห็นของผู้เรียน ความรักหมายถึงการยอมรับในความแตกต่างของผู้เรียน เช่น การไม่ด่วนสรุปว่าผู้เรียนบางคนเป็นคนไม่ดีไม่มีความสามารถ เป็นคนไม่น่าคบและไม่สมควรจะได้รับความรัก ผู้สอนสามารถแสดงความรักต่อผู้เรียนด้วยวิธีการของตนเองโดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับวิธีการของคนอื่น ๆ ความรักไม่จำเป็นต้องแสดงออกโดยใช้คำพูดแต่สามารถสื่อออกได้ในหลาย ๆ ทาง เช่น การใช้สายตาที่อ่อนโยนจับจ้องมองดู การสัมผัส รวมทั้งการสื่อความรู้สึกด้วยวิธีการต่าง ๆ เพราะความรักเป็นเรื่องของความรู้สึกที่ดีและสวยงาม"

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ในขณะที่ เจนเซน, เอริก (2563 หน้า 40 - 42) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้เรียนไว้ในหนังสือ สอนเปลี่ยนชีวิต 7 ชุดความคิดพลิกห้องเรียนเพื่อเด็กทุกคนไว้ว่า “ ความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและนักเรียนส่งผลต่อการสำเร็จการศึกษาของนักเรียนส่วนจะส่งผลอย่างไรนั้นแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนระดับการศึกษาของนักเรียนคนนั้นๆ ผลการศึกษาวิจัยอย่างรอบคอบด้วยความสัมพันธ์นั้นสำคัญต่อนักเรียนกลุ่มที่มีปัญหาครอบครัวมากกว่าต่อนักเรียนที่มีครอบครัวอบอุ่นหรือพร้อมหน้าทั้งพ่อแม่ เมื่อครูผู้สอนเอาใจใส่ทั้งทางด้านการสอนและอารมณ์ความรู้สึกนักเรียนจากครอบครัวฐานะยากจนจะมีทักษะและผลการเรียนในระดับเดียวกับเพื่อนนักเรียนจากครอบครัวฐานะดีในชั้นเรียนความสัมพันธ์กระตุ้นความใส่ใจและการมีส่วนร่วมหลากหลายด้านด้วยกันประการแรกปฏิสัมพันธ์ที่อ่อนสับสนเนื่องมาจากความสัมพันธ์นำไปสู่การสั่งสอนแนะนำการแก้ไขการเป็นตัวอย่างและการสนับสนุนผู้เรียนเกิดเป็นรากฐานแห่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและนักเรียนความสัมพันธ์ครูนักเรียนเชิงบวกสร้างความรู้สึกไว้วางใจและกระตุ้นความอยากร่วมมีส่วนร่วมในชั้นเรียนผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์อันดีส่งเสริมความสำเร็จของนักเรียนได้ดีกว่าการมีส่วนร่วมที่มากขึ้น”

จากการทบทวนวรรณกรรมแนวคิดเรื่องให้ความรักก่อนให้ความรู้ จะเห็นได้ว่าครูผู้เป็นกัลยาณมิตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการศึกษาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางการศึกษาแนวพุทธที่เห็นว่า กัลยาณมิตรคือทั้งหมดของความสำเร็จในชีวิตการศึกษา ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (ออนไลน์) ว่า “ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ 2 (ทางเกิดแห่งแนวคิดที่ถูกต้อง, ต้นทางของความดีงามทั้งปวง) 1. ปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร) และ 2. โยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดทวิวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือกระทำในใจโดยแยกกาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย) ข้อธรรม 2 อย่างนี้ ได้แก่ ธรรมหมวดที่ [1] และ [2] นั้นเอง แปลอย่างปัจจุบันว่า “องค์ประกอบของการศึกษา” หรือ “บุพภาคของการศึกษา” โดยเฉพาะข้อที่ 1 ในที่นี้ใช้คำกว้างๆ แต่ธรรมที่ต้องการเน้น ก็คือ กัลยาณมิตรตา

ดังนั้น แนวคิดการให้ความรักก่อนให้ความรู้เน้นถึงความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและการเชื่อมโยงทางอารมณ์กับผู้เรียนก่อนที่จะให้ข้อมูลหรือทักษะการสอน ครูหรือกระบวนการสามารถสร้างรากฐานของความไว้วางใจและความปลอดภัยที่ปรับปรุงประสบการณ์การเรียนรู้และส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความสำเร็จของนักศึกษา แนวทางนี้รับรู้ว่าเป็นภาวะอารมณ์เชิงบวกและความสัมพันธ์เชิงบวกเป็นพื้นฐานของการสอนและการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งและเพิ่มขีดความสามารถในห้องเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือ "รักเรียนเรียนด้วยรัก" และ "สอนเปลี่ยนชีวิต" ย้ำถึงความสำคัญของการรักในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและนักเรียน โดยการเอาใจใส่และยอมรับความแตกต่างของผู้เรียน เพื่อสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการเติบโตอย่างเต็มศักยภาพ การศึกษาด้วยความรักมีผลดีต่อการเรียนและความสำเร็จของนักเรียนในทุกสภาพเศรษฐกิจและสังคม

กระบวนการอบรมตามแนวพุทธจิตตปัญญาศึกษา

คำว่าพุทธจิตตปัญญาศึกษา เป็นการผสมคำระหว่าง พุทธะกับคำว่าจิตตปัญญาศึกษา โดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการอบรมที่ให้ความสำคัญกับเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในหรือการเรียนรู้เพื่อการตื่นรู้ คำว่า พุทธะ มีการแปลความหมายเพื่อให้สอดคล้องกับการประยุกต์เพื่อพัฒนามนุษย์ พัฒนาผู้เรียน โดยแปลว่า ตื่นรู้

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

สติเฟน โบเดียน (ม.ม.ป. หน้า 018 - 019) ผู้เขียนหนังสือ ตื่นรู้สู่แสงสว่าง คู่มือการเดินทางสู่การตื่นรู้ทางจิตวิญญาณ ได้กล่าวถึงคำว่า ตื่นรู้ไว้ว่า “การตื่นเป็นคำกล่าวที่ครอบคลุมประสบการณ์หลากหลายที่ปรากฏอยู่ในหนังสือแนวจิตวิญญาณต่างๆทุกประสบการณ์ มันคือการตื่นจากความฝันที่เจ็บปวดและแบ่งแยกขึ้นมาสู่ความเบิกบานและความสุขของธรรมชาติเดิมแท้ของตัวเองมากกว่าที่จะเป็นเพียงประสบการณ์ทางจิตวิญญาณแค่นี้เพียงครั้งเดียวการตื่นหรือที่มักจะถูกระบุว่าการรู้แจ้งคือการตระหนักถึงจิตเดิมแท้ที่เป็นหัวใจของศาสนาพุทธเอ็นดูและเต๋าซึ่งแขวงอยู่ในคำสอนของยิวคลิปและอิสลามเช่นกัน”

ไดอาน่า วินสตัน (2551 หน้า 402) ผู้เขียนหนังสือชีวิตตื่นรู้โลกเบิกบาน พุทธธรรมสำหรับวัยรุ่น ได้กล่าวถึงการตื่นรู้ไว้ว่า “จงมุ่งมั่นแล้วสังเกตผลที่ได้รับเมื่อเวลาผ่านไปหากเธอประจักษ์ด้วยตนเองว่าการกระทำของเธอนำมาซึ่งความสุขก็จงทำต่อไปแต่ถ้าไม่ก็จงหยุดเสียเธอมีความสุขมากขึ้นหรือไม่แล้วคนรอบตัวเธอละทิ้งระลึกไว้เสมอว่าไม่มีหนทางใดข้างหน้าที่ไม่ต้องอาศัยความพยายามและไม่ต้องมุ่งมั่นไม่ว่าเป้าหมายนั้นจะเล็กน้อยสักเพียงใดจงมุ่งมั่นตั้งใจที่จะฝึกปฏิบัติที่จะมอบความรักและบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้วรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในชีวิตเธอบ้างเธอสามารถตื่นรู้ได้ทุกนาทีหรือแม้กระทั่งตลอดเวลาสิ่งเดียวที่เธอต้องทำคือการลงมือทำ”

ธรากร กมลเปรมปิยะกุล และ ณัฐณัฐ ตระกลธนภาส (2562) ผู้เขียนหนังสือหัวใจตื่นรู้ ได้จำแนกการตื่นรู้ออกเป็น 7 ขั้นคือ 1) หลับไหลในความไม่รู้ 2) หลงในฝันว่าตื่นจากหลับไหล 3) พบจุดเปลี่ยนและตั้งคำถาม 4) แสวงหาคำตอบลงมือปฏิบัติ 5) ตื่นจากความหลง 6) ดวงตาเห็นความจริง และ 7) สู่ความเป็นหนึ่งเดียว

ดังนั้น คำว่า “พุทธะ” หรือ “ตื่นรู้” มีความหมายที่สอดคล้องกับการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนามนุษย์ และการพัฒนาผู้เรียน โดยแปลว่าการเติบโตและการสร้างความเข้าใจใหม่โดยการตระหนักรู้ถึงจิตใจและความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต เช่น การตื่นรู้จากความฝัน การพบจุดเปลี่ยนและตั้งคำถาม เป็นต้น ทั้งนี้การตื่นรู้นำไปสู่การเรียนรู้และการพัฒนาที่ต่อเนื่องของบุคคล โดยเส้นทางของการตื่นรู้มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตามระดับและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาชีวิตและสังคมให้เติบโตอย่างยั่งยืนและเชื่อมโยงระหว่างผู้คนอย่างมีความสุขและเข้มแข็งสู่ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นไปด้วยกันได้อย่างยั่งยืนและเข้มแข็งสู่ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นไปด้วยกัน

ส่วนคำว่า จิตตปัญญาศึกษานั้นแปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Contemplative education แปลเป็นภาษาไทยโดย สุมน อมรวิวัฒน์ มีความหมายว่า การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จิรัฐกาล พงศ์ภคเพียร (2553 หน้า 36 - 37) ผู้แต่งหนังสือเรื่องจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่ ได้สรุปความหมายของจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า “ปีนการศึกษาที่มุ่งพัฒนาจากภายในให้เกิดการตระหนักรู้และเกิดปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นุ่มนวลสุใจอย่างใคร่ครวญ และสัมพันธ์กับคุณธรรมความเป็นมนุษย์ เป็นการฝึกปฏิบัติที่ไม่จำกัดเพียงแนวทางของศาสนา หากรวมถึงศาสตร์ศิลปะและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสัมพันธ์ภาพและผู้เรียนสนใจจนสามารถเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เกิดความรัก ความเมตตา” ส่วน สิริรัตน์ นาคน (2564 หน้า 15) ได้ให้ความหมายว่า “จิตตปัญญาศึกษาหมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนโดย เกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง และสอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรักและความเมตตา อ่อนน้อมถ่อมตน เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม ที่อยู่บนพื้นฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด หรืออีกความหมายหนึ่งของจิตตปัญญาศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาด้านในซึ่งประกอบด้วยจิตและการรู้คิด การฝึกปฏิบัติกิจกรรมที่หลากหลายทำให้เกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณา อันจะส่งผลให้จิตใจเปิดกว้างและสามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ ได้”

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

นอกจากนี้การศึกษาเพื่อพัฒนาด้านในมีการใช้คำว่า จิตศึกษา โดยวิเชียร ไชยบัง (2555 หน้า (4)) ได้ให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษาพัฒนาปัญญาภายในไว้ว่า “การจัดการศึกษาจำเป็นต้องสร้างการเรียนรู้อย่างองค์รวมเพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสมดุลถึงพร้อมด้วยปัญญาภายในและปัญญาภายนอกปัญญาภายในที่หมายถึงความเข้าใจต่อตัวเองต่อชีวิตต่อโลกและจักรวาลการอยู่อย่างมีเจตจำนงอย่างมีความหลากหลายทั้งต่อตัวเองและต่อสรรพสิ่งเป็นทั้งความฉลาดทางจิตวิญญาณและความฉลาดทางด้านอารมณ์ปัญญาภายนอกที่หมายถึงความเข้าใจต่อโรคนอกทั้งศาสตร์และศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ได้หรืออยู่ได้อย่างมีคุณภาพ”

กล่าวโดยสรุป จิตตปัญญาศึกษาหมายถึงการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐานของตนเองและสังคม ประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยจิตศึกษาเน้นการเข้าถึงความจริงและความเข้าใจตนเองและผู้อื่น พร้อมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม มีการรวมศาสนา ศิลปะ และกิจกรรมต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพและความสนใจในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ที่มีปัญญาภายในและภายนอก สามารถเข้าใจและทำความเข้าใจกับโลกและตนเองได้อย่างมีคุณภาพ การจัดการศึกษาในแง่ของจิตตปัญญาศึกษานับการพัฒนาปัญญาภายในและภายนอก ทั้งความฉลาดทางจิตวิญญาณและความฉลาดทางด้านอารมณ์ปัญญาภายนอก เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อตนเองและโลกของตน และสามารถอยู่อย่างมีคุณภาพในสังคมได้ในทุกมิติของชีวิต

กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา สิริรัตน์ นาคน (2564 หน้า 38) ได้กล่าวถึงแนวทางสำคัญที่นำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า “การจัดกิจกรรมตามแนวจิตตปัญญาศึกษานั้นมีความหลากหลายดังนี้ จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยและตำราต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษาพบว่าควรใช้หลักการ 3 ประการได้แก่สุนทรียสนทนาการฟังอย่างลึกซึ้งและการฝึกสติ”

วิจักขณ์ พานิช (2560 หน้า 20 – 21) ได้กล่าวถึงกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาว่ามี 3 ลักษณะคือ 1) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยหัวใจ ด้วยความตั้งใจ อย่างสัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่าง ลึกซึ้งด้วยจิตที่ตั้งมั่น ในที่นี้ยังหมายถึงการรับรู้ในทางอื่นๆ ด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส ฯลฯ 2) การน้อมสัจใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง ก่อปรกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตในทางอื่น ๆ เมื่อเข้ามาสู่ใจแล้ว มีการน้อมนำมาคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นก็ลองนำไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลจริง ก็จะเป็นการ พอกพูนความรู้เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง และ 3) การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรม หรือการภาวนา คือการเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการ เปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง และสภาวะของการเป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เลื่อนไหลต่อเนื่อง การ ปฏิบัติภาวนาฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นไปจากอำนาจ แห่งตัวตนของตน ที่หาได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ เป็นเพียงการ เห็นผิดไปของจิตเพียงเท่านั้น”

ประเวศ วสี (อ้างถึงใน จิรัฏฐกาล พงศ์ภคเพียร (2553 หน้า 36) ได้กล่าวถึงกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า “1) การเข้าถึงโลกทัศน์และชีวิต เรามองโลก มองธรรมชาติอย่างไร หากเราเข้าถึงความจริงจะพบความงามในนั้นเสมอ เมื่อเราเข้าถึงธรรมชาติ ก็จะถึงความเป็นอิสระ 2) กิจกรรมต่างๆ เช่นกิจกรรมเกี่ยวกับชุมชน ดนตรี ศิลปะ กิจกรรม อาสาสมัคร (volunteer) สุนทรียสนทนา (dialogue) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิด การพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ 3) การปลีกวิเวกไปอยู่ในธรรมชาติ สัมผัสธรรมชาติ (Retreat) ได้รู้ใจ ตนเอง เมื่อจิตสงบเชื่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ จะเกิดปรากฏ การณ์ต่างๆ ขึ้น และ4) การทำสมาธิ (Meditation)”

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

การประเมินการเรียนรู้ ธนา นิลชัยโกวิทย์และอดิศร จันทรสุข (2552 หน้า 148 - 149) ได้เสนอแนวทางการประเมินการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาไว้ว่าการประเมินการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ ส่วนหนึ่งอาจทำได้จากการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ส่วนสำคัญที่สุดน่าจะอยู่ที่การประเมินตนเองของผู้เข้าร่วมกระบวนการ โดยการเขียนบันทึกการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเอง หัวข้อที่สามารถให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการใช้ในการประเมินตนเองได้ ได้แก่ การมีสติในชีวิตประจำวัน การเข้าใจและยอมรับตนเอง การเกิดความเข้าใจ ความรักและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ การเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงตามธรรมชาติ และการเกิดสมคูลในตนเองโดยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเปรียบเทียบก่อนและหลังกระบวนการเรียนรู้ ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งยกตัวอย่าง อย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยการบูรณาการกรอบทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความสุข การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกภาพ การให้ความรักก่อนให้ความรู้ และการใช้กระบวนการอบรมตามแนวพุทธจิตตปัญญาศึกษามาออกแบบการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครู เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้ออำนวยและสนับสนุนการเรียนรู้อย่างมีความสุข ซึ่งส่งเสริมความสุข คุณธรรมจริยธรรม และการพัฒนาบุคลิกภาพของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จำนวน 87 คน

รูปแบบและกระบวนการอบรม

เข้าค่ายอบรมเชิงปฏิบัติการ 2 วัน 1 คืน นอคมหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 16 -17 ธันวาคม 2566 ณ อาคารฝึกอบรมและปฏิบัติธรรม วัดวังตะกั่ว อำเภอมะเข่ จังหวัดนครปฐม

16 ธันวาคม 2566

- เวลา 08.00 -08.30 น. ลงทะเบียนผู้เข้ารับการฝึกอบรม
- เวลา 08.30 - 09.00 น. พิธีเปิดโครงการและปฐมนิเทศ
- เวลา 09.00 - 10.00 น. เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มย่อยปฏิบัติการเรื่องCommunication ทักษะการสื่อสารด้วยกิจกรรม ฉันทคือใคร ผ่านงานศิลปะกิจกรรมทำป้ายชื่ออยู่กับตนเอง
- 10.00 - 10.45 น. กิจกรรมสร้างกัลยาณมิตร ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง
 - กิจกรรมเช้คอิน บอกความรู้สึกและความคาดหวัง
 - กิจกรรมรู้จักเธอรู้จักฉัน
 - กิจกรรมกตีมารยาทในการอยู่ร่วมกัน
 - อธิบายเนื้อหาการอบรม
 - กิจกรรมฝึกการห้อยแขวน
- 10.45 - 11.00 น. ผ่อนพักตระหนักรู้
- 11.00 - 11.30 น. Here and Now อยู่กับปัจจุบัน
 - กิจกรรมเชิญระฆังแห่งสติ
 - ฝึกการหายใจอย่างมีสติ
- 11.30 - 12.00 น. กิจกรรมเมล็ดพันธุ์แบ่งปันความสุข (ฟังเป็น ฝึกการฟังอย่างลึกซึ้ง)
- 12.00 - 13.00 น. พักรับประทานอาหารร่วมกัน ฝึกการมีสติในการทาน (กินเป็น กินอย่างมีสติ)

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

คุณธรรมความเป็นครูผู้ให้ความรู้ด้วยความรัก

13.00 - 13.30 น.	กิจกรรมพลังกลุ่มสร้างสุข
13.30 - 14.45 น.	กิจกรรมฝึกสติบอด้ีสแกน
14.45 - 15.45 น.	ปฏิมากรรมครูสร้างศิษย์
15.45 - 16.15 น.	กิจกรรม ภาษาเธอภาษาฉัน ภาษารัก ภาษาครู
16.15 - 17.00 น.	กิจกรรมสะท้อนคิด เกลาเหล่าความคิด
17.00 - 19.00 น.	พักรับประทานอาหารผักผ่อน
19.00 - 19.30 น.	สวดมนต์ เจริญสติ
19.30 - 20.30 น.	กิจกรรมสุนทรียสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิต (อ่างปลา)

วันที่ 17 ธันวาคม 2566

เวลา 08.30 - 09.00 น.	เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการเรื่องกิจกรรมเชิงระฆังแห่งสติ กิจกรรมฝากความกังวล
เวลา 09.00 - 10.00 น.	เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการเรื่อง Creativity ทักษะความคิด สร้างสรรค์ด้วย กิจกรรมของรักของหวง
เวลา 10.00 - 10.15 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
เวลา 10.15 - 11.15 น.	เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการเรื่อง Creativity ทักษะความคิด สร้างสรรค์ด้วยกิจกรรมผึ่งแดดรัง
เวลา 11.15 - 12.15 น.	เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการเรื่องกิจกรรมจิตตภาวนา
เวลา 12.15 - 13.15 น.	พักรับประทานอาหารเที่ยง
เวลา 13.15 - 14.15 น.	เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการเรื่องCommunication ทักษะ การสื่อสารด้วยกิจกรรมหันหลังฟังเพื่อน
เวลา 14.15 - 15.15 น.	เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการเรื่องทักษะชีวิตและอาชีพด้วย กิจกรรมการเสวนาเต็มรูปแบบอ่างปลา
เวลา 15.15 - 15.30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
เวลา 15.30 - 16.30 น.	เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการเรื่องCollaboration ทักษะการ ร่วมมือด้วย กิจกรรมข้ามแม่น้ำพิช กิจกรรมเปิดเจ้าปัญหา
เวลา 16.30 - 17.00 น.	เข้าฐานกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการถอดบทเรียนประเมินผล

หมายเหตุ : กิจกรรมต่าง ๆ อาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

ผลการจัดกิจกรรม

การประเมินผลการบูรณาการการพัฒนาคุณธรรมและบุคลิกภาพความเป็นครูเข้ากับการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครูโดยใช้การประเมินการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาที่เข้าร่วมกระบวนการอบรมโดยการเขียนบันทึกการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเอง โดยให้ผู้เข้าอบรมเขียนบันทึกด้วยการเขียนอย่างใคร่ครวญด้วยคำถามให้ถอดบทเรียนจากการเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็น

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ครู 1) ก่อนการอบรมมีความรู้สึกอย่างไร พฤติกรรมความคิดต่อการเป็นครู และห้องเรียนที่ผ่านมาตั้งแต่ประถม มัธยม มหาลัยเป็นอย่างไร 2) หลังอบรมผู้เข้าร่วมอบรมมีความเปลี่ยนแปลงด้านใดบ้างอย่างไรความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการอบรมครั้งนี้ ด้านบวก ด้านลบ ดังตัวอย่างบันทึกของผู้เข้าอบรมคนหนึ่งที่บ้านที่กว่า

“ความรู้สึกก่อนอบรมรู้สึกตื่นเต้นว่าเราต้องเจออะไรบ้างจะทำอะไรบ้างสถานที่อบรมจะเป็นอย่างไรบ้าง และบางครั้งก็รู้สึกไม่อยากไปเท่าไรเพราะคิดถึงหอ

พฤติกรรมความคิดต่อการเป็นครู การเป็นครูที่ดีคิดว่าครูต้องไม่ตัดสินเด็กรับฟังความคิดเห็นมีเหตุผลครู ต้องให้ทั้งความรู้และให้ทั้งความรักเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน

ห้องเรียนในช่วงประถมเป็นช่วงวัยที่ค่อนข้างเด็กการเรียนการสอนส่วนใหญ่เน้นการทำกิจกรรมการเล่น สนุกตามวัยไม่ยากและไม่เครียดบรรยากาศสนุกสนาน

ห้องเรียนในช่วงมัธยมเป็นช่วงวัยที่โตแล้วมีการเรียนการสอนที่จริงจังส่วนใหญ่เน้นทฤษฎีบรรยากาศ ค่อนข้างจริงจังแต่ก็สนุกสนานด้วย

ห้องเรียนในช่วงมหาวิทยาลัยเป็นช่วงวัยที่เป็นผู้ใหญ่การเรียนการสอนจริงจังเน้นทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ เพราะต้องนำไปประกอบอาชีพจริงๆต้องพึ่งพาตนเอง

หลังการอบรมหลังจากอบรมมีการเปลี่ยนแปลงไปในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นด้านความคิดที่มีความคิด ทักษะที่ดีขึ้นจากการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมต่างๆในค่ายที่มีความหลากหลายด้านพฤติกรรมก็มีบุคลิกภาพที่ดี ขึ้น

ความรู้สึกด้านบวกได้เรียนรู้หลายๆอย่างและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้นเช่นการมีสติการส่งบการ จัดการเรียนการสอนแบบใหม่การเป็นครูผู้ให้ความรู้ด้วยความรักการเรียนรู้ที่จะรับฟังเป็นผู้ฟังที่ดีและไม่ตัดสินได้มี ปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ

ความรู้สึกด้านลบเห็นข้อผิดพลาดในเรื่องการจัดการอาหารที่ไม่เพียงพอการใช้คำพูดที่เป็นเชิงลบจาก ผู้นำทำกิจกรรมการตัดสินเด็กการคิดว่าตัวเองถูกเสมอแต่ก็เป็นการฝึกการอดทนว่าชีวิตเราต้องเจออะไรแบบนี้เราก็ จะไม่เอาไปทำกับคนอื่น” (บันทึกของนักศึกษาผู้เข้าอบรม)

โดยผลจากการเขียนบันทึกการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเองสามารถสรุปวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. ภาพรวมประสบการณ์ของนักศึกษาผู้เข้าอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขฯ

ประสบการณ์ของนักศึกษาในการอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุข ฯ นั้นเป็นไปในเชิงบวก จำนวนมาก โดยผู้เข้าร่วมรายงานว่ามีความกระตือรือร้น การมีส่วนร่วม และการเติบโตส่วนบุคคลตลอดหลักสูตร ประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นจากการสะท้อนความคิดของนักศึกษา ได้แก่

1.1 การตระหนักรู้ที่เพิ่มขึ้น นักศึกษาแสดงความตระหนักรู้มากขึ้นเกี่ยวกับอารมณ์ ความคิด และ พฤติกรรมของตนเอง ตลอดจนความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขและความเป็นอยู่ที่ดี ของตนเอง

1.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ได้รับการปรับปรุง นักศึกษาผู้เข้าร่วมรายงานการสร้างความสัมพันธ์ที่มีความหมายกับเพื่อน แบ่งปันประสบการณ์ และสนับสนุนซึ่งกันและกันทั้งในด้านเป้าหมายส่วนตัวและทางวิชาการ การอบรมเชิงปฏิบัติการเปิดโอกาสให้เกิดการทำงานร่วมกัน การทำงานเป็นทีม และการสนับสนุนซึ่งกันและกันทำให้มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันมากขึ้น

1.3 ความมั่นใจในตนเองดีขึ้น นักศึกษาสังเกตเห็นความมั่นใจในตนเองและความภาคภูมิใจในตนเองที่ เพิ่มขึ้น เมื่อพวกเขาได้รับทักษะใหม่ๆ รับมือกับความท้าทาย และได้รับการตอบรับเชิงบวกจากเพื่อนๆ และ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

กระบวนการ การอบรมเชิงปฏิบัติการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้นักศึกษารู้สึกมีคุณค่าและสนับสนุนให้กล้าแสดงออก

1.4 การพัฒนาทักษะการปฏิบัติ นักศึกษาผู้เข้าร่วมได้รับทักษะการปฏิบัติและกลยุทธ์ในการส่งเสริมความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีในด้านต่างๆ ของชีวิต รวมถึงการฝึกสติ เทคนิคการจัดการความเครียด การตั้งเป้าหมาย และทักษะในการสื่อสารอย่างสันติ

2. บทวิเคราะห์การพัฒนาความสุข 4 ด้าน

2.1 สุขกาย ความเป็นอยู่ที่ดีทางกายภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการเน้นถึงความสำคัญของสุขภาพกาย และการดูแลตนเองในการส่งเสริมความสุขและความเป็นอยู่ที่ดี นักศึกษาผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำสมาธิ โยคะ และกิจกรรมกลางแจ้งเพื่อเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีทางร่างกายและลดระดับความเครียด นักศึกษาหลายคนรายงานว่ารู้สึกกระปรี้กระเปร่า ผ่อนคลาย และมีความยืดหยุ่นทางร่างกายมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการปฏิบัติเหล่านี้

2.2 สุขใจ ความเป็นอยู่ที่ดีทางจิต สุขภาพจิตของนักศึกษาได้รับการปรับปรุงอย่างมีนัยสำคัญตลอดหลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยนักศึกษาผู้เข้าร่วมจะมีการพัฒนาทักษะการฟื้นตัว การมองโลกในแง่ดี และการควบคุมอารมณ์มากขึ้น ด้วยเทคนิคการฝึกสติรู้ตัวทั่วพร้อม การสังเกตอารมณ์และพฤติกรรม การรู้จักตนเอง การทำแบบฝึกหัดจิตวิทยาเชิงบวก และการทำแบบประเมินภาวะซึมเศร้า นักศึกษาเรียนรู้ที่จะปรับกรอบความคิดเชิงลบ จัดการความเครียด และปลูกฝังกรอบความคิดเชิงบวกมากขึ้น

2.3 สุขทางสังคม ความเป็นอยู่ที่ดีทางสังคม การอบรมเชิงปฏิบัติการส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน การเชื่อมโยงสัมพันธ์ และการสนับสนุนทางสังคมในหมู่ผู้เข้าร่วม ผ่านการอภิปรายกลุ่ม ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ และกิจกรรมการสร้างทีมด้วยความเป็นกัลยาณมิตร นักศึกษาได้พัฒนาทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความเห็นอกเห็นใจ และความสามารถในการสื่อสารด้วยทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง นักศึกษาหลายคนรายงานว่ารู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นกับเพื่อนฝูง และซาบซึ้งมากขึ้นต่อความสำคัญของความสัมพันธ์ทางสังคมที่รู้สึกเป็นมิตรและปลอดภัย

2.4 สุขทางปัญญา ความอยู่ดีมีสุขทางปัญญาของนักศึกษาผู้เข้าร่วมได้รับการปรับปรุงผ่านการมีส่วนร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมาย กิจกรรมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ นักศึกษาสำรวจหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับความสุข คุณธรรมจริยธรรม และการพัฒนาตนเองผ่านกิจกรรมเชิงโต้ตอบ การอภิปราย การแสดงความคิดเห็น และแบบฝึกหัดการเขียนอย่างใคร่ครวญ นักศึกษาหลายคนรายงานว่ารู้สึกมีการกระตุ้นทางสติปัญญา ความอยากรู้อยากเห็น และได้รับแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาความคิดให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

โดยรวมแล้วการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครูมีผลกระทบอย่างมากต่อการพัฒนาความสุขของนักศึกษาในหลายมิติ รวมถึงความเป็นอยู่ที่ดีทางร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ด้วยการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สนับสนุน ทักษะการปฏิบัติ และโอกาสในการเติบโตส่วนบุคคล การประชุมเชิงปฏิบัติการช่วยให้นักศึกษาสามารถปลูกฝังความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีทั้งสี่ด้านของชีวิต

3. ผลการเปลี่ยนแปลงด้านคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกภาพความเป็นครู

3.1. การตระหนักรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมที่เพิ่มขึ้น นักศึกษาที่เข้าร่วมได้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมที่เพิ่มมากขึ้น และความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับหลักการและค่านิยมทางศีลธรรม ผ่าน

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

แบบฝึกหัดไตร่ตรอง การคิดอย่างใคร่ครวญจากกรณีศึกษา และการอภิปราย นักศึกษาได้รับข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมและพัฒนากลยุทธ์สำหรับการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน

3.2. ความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจผู้อื่นเพิ่มขึ้น นักศึกษารายงานว่าความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจเพิ่มขึ้นต่ออาจารย์ เพื่อน และสมาชิกในครอบครัว ด้วยการสำรวจมุมมองของผู้อื่นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างความเห็นอกเห็นใจ นักศึกษาได้พัฒนาขีดความสามารถที่มากขึ้นในการทำความเข้าใจผู้อื่นจากกิจกรรมการฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้สามารถฟังความรู้สึกของผู้อื่นได้ชัดเจนขึ้นเนื่องจากได้รับการฝึกสติอยู่กับปัจจุบัน

3.3. ความซื่อสัตย์และความยึดมั่นในคุณธรรมความเป็นครูมากขึ้น การอบรมเชิงปฏิบัติการสนับสนุนให้นักศึกษาปรับการกระทำของตนให้สอดคล้องกับค่านิยมและหลักการทางคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมความรู้สึกของความซื่อสัตย์และความน่าเชื่อถือในการปฏิบัติหน้าที่ทางวิชาชีพครู นักศึกษายอมรับการยอมรับ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบเป็นค่านิยมหลัก และแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการประพฤติตนตามหลักจริยธรรมและความเป็นผู้นำทางศีลธรรม

3.4. การปลูกฝังความยืดหยุ่นและการปรับตัว นักศึกษาพัฒนาความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวเมื่อเผชิญกับความท้าทายและความพ่ายแพ้ ด้วยการฝึกสติ เทคนิคการจัดการความเครียด และกลยุทธ์การดูแลตนเอง นักศึกษาได้เรียนรู้ที่จะรับมือกับความเครียดอย่างมีประสิทธิภาพ การรักษาสมาคม และรักษาความมั่นคงทางจิตใจท่ามกลางสถานการณ์คับขันจากการจำลองสถานการณ์ที่เผชิญเช่นกิจกรรมข้ามแม่น้ำพิษเป็นต้น

4. ผลการพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21

4.1. การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา นักศึกษาฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยการวิเคราะห์ประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรม ประเมินหลักฐาน และพิจารณามุมมองที่หลากหลาย พร้อมทั้งฝึกฝนความสามารถในการแก้ไขปัญหาโดยการระบุปัญหาด้านจริยธรรมในการปฏิบัติงานครูในอนาคต และพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหานั้นที่สร้างสรรค์เพื่อแก้ไขปัญหาโดยใช้สันติวิธี

4.2. การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน นักศึกษาพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันผ่านการสนทนากลุ่ม กิจกรรมความร่วมมือ และกิจกรรมแสดงความคิดเห็นจากเพื่อนนักศึกษา นักศึกษาเรียนรู้ที่จะสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพกับนักเรียน ผู้ปกครอง และเพื่อนร่วมงาน ส่งเสริมความสัมพันธ์เชิงบวกและความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ

4.3. ความฉลาดทางอารมณ์และการควบคุมตนเอง นักศึกษาพัฒนาทักษะความฉลาดทางอารมณ์ เช่น การตระหนักรู้ในตนเอง การควบคุมตนเอง และความเห็นอกเห็นใจ นักศึกษาเรียนรู้ที่จะรับรู้และจัดการอารมณ์ตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ท้าทายอย่างสร้างสรรค์ และเห็นอกเห็นใจกับประสบการณ์ของผู้อื่น

4.4. ความสามารถในการปรับตัวและความยืดหยุ่น นักศึกษาแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวและความยืดหยุ่นในสถานการณ์จำลองที่หลากหลาย โดยปรับวิธีปฏิบัติเพื่อตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปในสถานการณ์ปัญหาที่ต้องเผชิญจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ

4.5. ความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม นักศึกษาได้ปลูกฝังทักษะความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรมและความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคมต่อนักเรียน โรงเรียน และชุมชนของตน นักศึกษาตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะแบบอย่างทางคุณธรรมจริยธรรมและผู้สนับสนุนความเสมอภาค ความยุติธรรม และการไม่แบ่งแยก ไม่ตัดสินตีตรานักเรียน

โดยรวมแล้ว การอบรมเชิงปฏิบัติการค่ายห้องเรียนแห่งความสุขปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครูเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้พัฒนาคุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกภาพความเป็นครู และ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ฝึกฝนทักษะศตวรรษที่ 21 ด้วยการส่งเสริมการตระหนักรู้ด้านจริยธรรม ความเห็นอกเห็นใจ ความยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับตัว การประชุมเชิงปฏิบัติการช่วยให้นักศึกษาสามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงบวก ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของนักเรียน และเป็นผู้นำด้วยความซื่อสัตย์และความเห็นอกเห็นใจในการปฏิบัติงานทางวิชาชีพครูในอนาคต

สรุปการค้นพบที่สำคัญ

ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการบูรณาการเรื่องการพัฒนาความสุข 4 ด้าน สุขกาย สุขใจ สุขทางสังคมและสุขทางปัญญา เพื่อพัฒนาห้องเรียนแห่งความสุข การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและการพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นครู การให้ความรักก่อนให้ความรู้ ด้วยกระบวนการอบรมตามแนวพุทธจิตตปัญญาศึกษาโดยใช้หลักการ 3 ประการได้แก่ สนทนาสนทนา (Dialogue) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และการฝึกสติ (Mindfulness Practice)”และการประเมินผลโดยการเขียนบันทึกการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.). Starfish Talk “ห้องเรียนแห่งความสุข”. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2567 <https://mycontent-thai.com/2018/11/08>
- จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. (2553) **จิตตปัญญาศึกษา : การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่**. กรุงเทพฯ : สอนเงินมีมา.
- เจนเซน อีริค. (2563) **สอนเปลี่ยนชีวิต. ชุดความคิดพลิกห้องเรียนเพื่อเด็กทุกคน**. กรุงเทพฯ : บั๊คสเคป
- ไดอาน่า วินสตัน. (2551) **ชีวิตตื่นรู้ โลกเบิกบาน**. กรุงเทพฯ : โคมลคิมทอง.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์, อติศร จันทรสุข. (2559.) **ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา**. นครปฐม : ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
- ธรากร กมลเปรมปิยะกุลและณัฐนภตระกูลธนาภส. (2562) **หัวใจตื่นรู้**. กรุงเทพฯ : วงศ์สว่างพับบลิชชิง.
- ไบรอัน โคลเบิร์ต. (2556) **สุขเป็นนิสัย**. กรุงเทพฯ : ดีเอ็มจี
- พัฒน์อนงค์ สิริพัฒน์. (2561) **คู่มือออกแบบความสุขด้วยตัวเอง**. กรุงเทพฯ : มิซซัน อินเตอร์พรีนซ์
- วิจักขณ์ พานิช. (2550) **เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ**. กรุงเทพฯ : สอนเงินมีมา
- วิเชียร ไชบัง. (2558) **จิตศึกษา พัฒนาปัญญาภายใน**. กรุงเทพฯ : โรงเรียนนอกกะลา
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2564) **การอบรมเพื่อการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สเตฟาน โบเดียน. **ตื่นรู้สู่แสงสว่าง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แมคกรอ-ฮิม
- สิริรัตน์ นาकिन. (2564) **การจัดการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เอ็ด ดีเนอร์ และโรเบิร์ต ปีสวาส – ดีเนอร์.เขียน, ชัยวัฒน์ และชลลดา คุประตกุล.แปล. (2555.)
- ความสุข ปลดล็อกสู่ความมั่งคั่งทางจิต**, กรุงเทพฯ : สอนเงินมีมา
- โฮเวิร์ท คัทเลอร์ เขียน.วัชรวิวรรณ ชัยวรศิลป์(แปล). (2547) **ศิลปะแห่งความสุข**,กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อีเทอร์นัล อิงค์
- เฮอร์เบิร์ต เอ็ม กรีนเบิร์ก. (2545). **รักเรียน เรียนด้วยรัก**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก.

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
ORGANIC FARMING MANAGEMENT MODEL OF FISH FARMERS
IN BANGLÉN DISTRICT NAKHONPATHOM PROVINCE

สุภาพร ชินวงษ์รอด

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

Supaporn Chinwongrod

Buddhapanya Sri Dvaravati Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: supaporn.ple7855@gmail.com

Received 18 March 2024; Revised 6 April 2024; Accepted 28 April 2024.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทการประกอบอาชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อศึกษารูปแบบของการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า เขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การศึกษาบริบทพื้นที่ จากกรณีศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร ทางด้านบริบทเชิงพื้นที่ บริบทเชิงสังคม จะเห็นได้ว่า พื้นที่อำเภอบางเลนเป็นอำเภอที่อยู่ไกลจากที่ตั้งจังหวัดมากที่สุด ลักษณะภูมิประเทศภูมิประเทศของอำเภอบางเลน มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำลาดเทจากเหนือลงมาทางใต้เล็กน้อย เป็นที่ราบตะกอนดินเลน มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน มีคลองซอยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จากการที่สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลาก ทั้งในเขตพื้นที่ทำการเกษตรและบริเวณบ้านเรือนหรือชุมชน ส่วนลักษณะดินเป็นดินเลนดินตะกอนที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตรประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่พอถึงฤดูแล้งสภาพดินจะมีความเค็มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของน้ำทะเลที่หนุนเข้ามาในพื้นที่น้ำจืดลักษณะภูมิอากาศภูมิอากาศของอำเภอบางเลนโดยทั่วไป เป็นสภาพภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อน ซึ่งจัดอยู่ในเขตโซนร้อน พื้นที่ที่มีต้นทุนของพื้นที่ที่ถูกปล่อยให้ว่าง ต้นทุนของการดูแลรักษาและการรักษาความปลอดภัยภายในพื้นที่ ความต้องการพื้นที่เพื่อขยายตัว เพื่อเพิ่มผลผลิต โดยอาศัยสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดีขึ้น 2) การจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลจากการศึกษาการวิจัยการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม การจัดการพื้นที่บริเวณรอบคั่นบ่อของตนเอง เพื่อปลูกผักสวนครัวนำไปผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ นำไปสู่ความพอเพียงเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการมีส่วนร่วม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน การจัดรูปแบบเกษตรอินทรีย์รอบคั่นบ่อปลาของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา การสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นอาชีพเสริมจากการรอการ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เจริญเติบโตปลา ได้พูดถึงทฤษฎีใหม่ และการจัดการพื้นที่ หลักการและแนวทางสำคัญ เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน เพื่อลดค่าใช้จ่าย 3) รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยรูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่รอบบ่อปลา เป็นการเสริมสร้างกระบวนการความรู้ในเรื่องของการจัดการพื้นที่ การมีส่วนร่วม ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หลักการและแนวทางสำคัญเป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน แต่พอมีความรู้การจัดการพื้นที่ การเกษตรอินทรีย์ เข้ามาทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การบริหารจัดการที่ดี ความรู้ความเข้าใจ ความสามัคคีร่วมมือร่วมใจของครอบครัวส่งผลให้เกษตรกรที่เข้าร่วมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประหยัดรายจ่ายในการซื้อผักที่ใช้ประกอบอาหารในประจำวันทุกวัน ช่วยให้เราพออยู่ พอดี พอใช้ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ ตลอดระยะเวลาจำหน่ายปลา

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการ, เกษตรกรผู้เลี้ยงปลา, เกษตรอินทรีย์

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the occupational context of fish farmers in Bang Len District. 2) to study the model of area management according to the concept of organic agriculture of fish farmers in Bang Len District Nakhon Pathom Province. 3) To present the organic farming management model of fish farmers in Bang Len District Nakhon Pathom Province. The researcher conducted qualitative research. The researcher has studied information from relevant documents or research by reviewing concepts, theories, relevant literature, observations and in-depth interviews. Data was analyzed using the triangulation technique write a descriptive narrative.

The results showed that: Area context study from the case study of the living conditions of farmers in terms of spatial context in terms of social context, it can be seen that Bang Len District is the district that is farthest from the province. Topography and topography of Bang Len District. The area is a river plain that slopes from the north to the south a little, a silt plain. The Chin River flows through. There are canals that occur naturally. From the condition of the area being a plain causing flooding problems in the flood season. Both in the area of agriculture and in the area of a house or community. As for the soil characteristics, it is a fertile loamy soil suitable for agriculture, so most of the population is engaged in agriculture. But in the dry season, the soil condition will be saltier. This is a result of the influence of sea water that bolsters into the freshwater area, the climate of Bang Len District in general. It is a tropical rainy climate. Which is located in the tropical zone. Area with the cost of freed area cost of maintenance and security within the area. The need for space to expand to increase productivity by relying on the environment better work. 2. Land management according to the concept of organic agriculture of fish farmers in Bang Len District Nakhon Pathom Province. Results from a study of area management research based on the concept of organic farming of fish farmers in Bang Len District. Nakhon Pathom Province. Managing the area around the well's own well to grow vegetables that can be used to produce safe food leading to sufficiency,

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ต่าง ๆ เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในการทำอาชีพของเกษตรกร ไปจนถึงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการทำงานไป เช่น จากการใช้ควายไถนา เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร, การใช้ปุ๋ยและสารเคมี, การใช้เทคโนโลยีควบคุมการปล่อยน้ำและอื่น ๆ อีกมาก ก็ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้าง พัฒนาและเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นให้วงการเกษตรก้าวไกลให้ทันโลกและนำมาประยุกต์ใช้ในวงการเกษตรของไทยให้ได้ แต่เทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยแม้จะอำนวยความสะดวก แต่ด้วยปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ทั้งเรื่องที่ดิน, ต้นทุนการผลิตที่มากขึ้น, ภัยพิบัติ, ภาวะเศรษฐกิจ และอื่น ๆ ก็ทำให้ภาคการเกษตรนั้นมีแนวโน้มที่จะอยู่อย่างลำบากมากขึ้น จนเกษตรกรที่เป็นอาชีพหลักนั้นอยู่อย่างลำบาก และมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินมากยิ่งขึ้น

เกษตรกรยังคงประสบกับปัญหามากมาย เช่น ราคาผลผลิตที่ขาดเสถียรภาพ การใช้ปัจจัยการผลิตที่ไม่เหมาะสม ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรที่ยังอยู่ระดับสูง แม้ว่ารัฐบาลจะได้กำหนดแนวทางและมาตรการในการช่วยเหลือต่างๆ มาโดยตลอด แต่ส่วนใหญ่เป็นแผนระยะเวลายาว ที่ขาดความต่อเนื่องและเป็นการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า ในด้านคุณลักษณะของเกษตรกร เกษตรจึงตกอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจและการค้าเสรีที่ใกล้ตัวที่สุดแต่เอื้อไม่ถึงนั้นคือ การพัฒนาระบบการขนส่งสินค้า (Logistics) และความรวดเร็ว เกษตรกรจึงถูกดึงเข้ามาเกี่ยวข้องในภาพของผู้ถูกระทำกล่าวคือการสร้างระบบเหมือนว่าประชาชนและเกษตรกรจะได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพยากร แต่กลับไม่ได้รับประโยชน์ ซึ่งอย่างมากก็ได้รับการคมนาคมที่สะดวกขึ้นเกษตรกรจึงตกอยู่ในลักษณะที่เป็น “เบี้ยล่าง” ของการพัฒนาในรูปแบบดังกล่าว ในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกษตรกรจำนวนมากตกอยู่ในภาวะที่ลำบากในหลายประการด้วยกันซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการปรับตัวทั้งในระยะสั้น ระยะยาวอย่างเห็นได้ชัด อาจกล่าวได้ว่างานวิจัยหลายชิ้นที่สะท้อนถึงการปรับตัวของเกษตรกรในด้านผลกระทบที่ภาคเกษตรต้องคู่กับสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ แต่กลับทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหาโดยลำพังในภาวะทางภูมิอากาศแล้ว รัฐบาลกลับได้กระทำซ้ำเข้าไปอีกในลักษณะของผู้หวังดี แต่กลับทำลายความอยู่รอดและการเปลี่ยนแปลงในคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในขณะที่แนวทางแก้ไขปัญหาเกษตรกรก็ได้มีการนาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการพัฒนาเกษตรในพื้นที่ ตลอดจนการวิเคราะห์แนวทางการฟื้นฟูเศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางสังคมเพื่อให้ชุมชนสังคมได้พัฒนาสู่ความยั่งยืนได้

ทั้งนี้ อาชีพการเลี้ยงปลา มีการใช้ต้นทุนที่สูงในการประกอบอาชีพและใช้เวลายาวนานระยะเวลาเจ็ดถึงแปดเดือนในการรอผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยง เพื่อการเจริญเติบโตของปลาให้ได้ตามไซซ์ขนาดหรือราคาที่ต้องการ ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงปลานิล คือ ปัญหาปลาสูญหาย ปัญหาพันธุ์ปลานิลลูกผสม ปัญหาปลานิลราคาต่ำ ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาปลาไม่โต ปัญหาการขาดแคลนเงินทุน ปัญหาการใช้พื้นที่จำนวนมากเลี้ยงปลานิล ปัญหาภาษีที่ดินมีอัตราสูง ปัญหาดินเปรี้ยว ปัญหาราคาอาหารปลานิลแพง และปัญหาเกษตรกรขาดความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงปลานิลนอกจากนี้ปัญหากลิ่นเหม็นโคลนในเนื้อปลานิลยังเป็นอุปสรรคของการส่งออกซึ่งแก้ไขได้โดยการเปลี่ยนน้ำพร้อม ทั้งควบคุมคุณภาพน้ำและอาหารที่เลี้ยงปลาในช่วงก่อนจับ

จากการลงพื้นที่พบว่าเกษตรกร มีปัญหาภาวะหนี้สิน จากธนาคาร หนี้ในระบบ หนี้สินที่ยืมจากพี่น้อง เนื่องจากต้องมาใช้จ่ายในครัวเรือน และใช้จ่ายหนี้สินจากราคาอาหารที่สูงขึ้น เพราะราคาปลาที่ขายได้ได้ราคาไม่พอกับรายจ่ายค่าอาหาร เกษตรกรที่เลี้ยงปลามีบริเวณพื้นที่คั่นล้อมรอบบ่อว่างเปล่าที่มีแต่หญ้าขึ้นรกเป็นที่ลำบากแก่การให้อาหารและเดินดูแล เวลากำจัดก็ต้องฉีดยาฆ่าแล้วส่งผลกระทบต่อร่างกายทำร้ายสุขภาพและมีค่าใช้จ่ายในการซื้อยามากำจัดวัชพืช และพิจารณาเห็นว่าควรทำให้พื้นที่ว่างเปล่านั้นมีคุณค่า เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรที่มีอาชีพหลักโดยการเลี้ยงปลา หากรอพึ่งพารายได้จากการขายปลาอย่างเดียวคงไม่พอต่อการจุน

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เจือครอบครัวและการดำรงชีพ ที่ไม่สามารถที่จะลดรายจ่ายในชีวิตประจำวันของครอบครัวได้ ดังนั้นช่วงเวลาที่ยาวจากการที่ยังไม่ขยายปลา เกษตรกรควรจะมีการบริหารพื้นที่ โดยนำหลักหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยมุ่งหวังที่จะพัฒนาศึกษาารูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ เศรษฐกิจพอเพียง การบริหารจัดการพื้นที่ การมีส่วนร่วม ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา ในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเอง บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อกันอื่น ๆ ในสังคมจะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร เศรษฐกิจพอเพียง ถูกนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นแนวต้น ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่ พอดี อย่าฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้งสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต จำริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง กู้เงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็ว แล้วก็ไปสู่ความล้มละลายในที่สุด เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาประสบปัญหาภาวะหนี้สิน มีรายจ่ายมากขึ้นจากราคาที่ตกต่ำของการจำหน่ายปลา ส่งผลให้ต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการจ่ายค่าอาหารที่สั่งซื้อมา เพื่อเป็นอาหารในการใช้เลี้ยงปลาจนถึงการจำหน่ายของผู้ประกอบการ จากราคาการจำหน่ายปลาที่ตกต่ำ และค่าอาหารที่สูงขึ้น ทำให้ประสบปัญหาการขาดทุน เป็นหนี้สินตามมาเพราะอาชีพการเลี้ยงปลา ใช้เวลายาวนานระยะเวลาเจ็ดถึงแปดเดือน เพื่อการเจริญเติบโตของปลาที่เลี้ยง และเพื่อต้องการให้เกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลมีการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ลดการมีภาระหนี้สินที่เพิ่มขึ้น ในการมุ่งเน้นรูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเลี้ยงปลา เป็นการจัดการบริหารพื้นที่ของตนเองให้สามารถเลี้ยงชีพและดำรงอยู่ได้ อีกทั้งเป็นการเสริมรายได้ เพิ่มรายได้ เพื่อการใช้จ่ายใช้สอยในครัวเรือน สามารถนำมาแลกเปลี่ยนจำหน่าย เกิดเป็นเงินทุนหมุนเวียน เพื่อดำเนินการต่อไปในกิจการและเป็นการใช้แรงงานเวลาว่างภายในครอบครัวให้เป็นประโยชน์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการประกอบอาชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษารูปแบบของการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยมีขอบเขต การวิจัยครอบคลุม ดังต่อไปนี้

- 1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาตามเป้าหมาย

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

- 2) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับ หนังสือ รายงานการวิจัย ภาพถ่ายเอกสาร ให้เห็นแนวคิดหลักการ ความเป็นมา
- 3) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง
- 4) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นแนวคิด หลักการ รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา แล้วนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผู้วิจัยสามารถสรุปการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนและกระบวนการ

ผลการวิจัย

1. การศึกษาบริบทการประกอบอาชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จากการศึกษาบริบทพื้นที่ ทางด้านบริบทเชิงพื้นที่ บริบทเชิงสังคม ดังนี้ 1.1) กรณีศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร จะเห็นได้ว่า พื้นที่ทำการเกษตรและบริเวณบ้านเรือนหรือชุมชน ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม พื้นที่ที่มีต้นทุนของพื้นที่ที่ถูกปล่อยให้อว่าง ต้นทุนของการดูแลรักษาและการรักษาความปลอดภัยภายในพื้นที่ 1.2) บริบทด้านพื้นที่รอบคันล้อมบ่อปลา อำเภอบางเลนเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพืชผักธัญญาหารต่างๆ มีแหล่งน้ำที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรของเกษตรกร มีลักษณะการทำเกษตรพื้นที่และสภาพแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงประเภทของการทำการเกษตรที่เป็นอาชีพของชาวบ้านอาชีพการเลี้ยงปลาเกษตรกรมีพื้นที่รอบคันบ่อว่างเปล่านั้น มีการจัดการพื้นที่เพื่อเกษตรกรจะไม่ต้องใช้ยากำจัดวัชพืช พื้นที่ทำการเกษตรและบริเวณบ้านเรือนหรือชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การทำเกษตร ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม

2. ผลการศึกษารูปแบบการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีดังนี้ 2.1) จากการศึกษาการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ พบว่า การจัดการพื้นที่ตามแนวคิดของเกษตรกรที่เลี้ยงปลาในพื้นที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นการจัดการพื้นที่บริเวณรอบคันบ่อของตนเอง เพื่อปลูกผักสวนครัวนำไปผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ นำไปสู่ความพอเพียงเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม การจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ทำให้เกษตรกรทราบถึงการจัดการพื้นที่และทราบถึงข้อดีของการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการจัดการพื้นที่ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง การสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร การจัดการพื้นที่ หลักการและแนวทางสำคัญ เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน เพื่อลดค่าใช้จ่ายทางเลือกในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดระเบียบพื้นที่ของตนเอง 2.2) จากการศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของเกษตรกร พบว่า ประชาชนในพื้นที่มีการประกอบอาชีพเลี้ยงปลา มาจนถึงปัจจุบัน การเลี้ยงปลาทำให้เกษตรกรพบกับปัญหามากมาย เกษตรกรมีปัญหาลักษณะนี้สิน จากธนาคาร ธกส. เพื่อการเกษตร จากราคาอาหารที่สูงขึ้น ราคาปลาที่ต่ำ ทำให้เกษตรกรมีกำไรน้อย เนื่องจากราคาอาหารที่สูงและยังต้องส่งดอกเบี้ยยให้ธนาคาร ธกส. เพื่อการเกษตร และยังมีรายจ่ายในชีวิตประจำวันของเกษตรกรอีกด้วย เกษตรกรมีอาชีพหลักโดยการเลี้ยงปลา รอพึ่งพารายได้จากการขายปลาอย่างเดียว ไม่สามารถที่จะลดรายจ่ายในชีวิตประจำวันของครอบครัวของเกษตรกร 2.3) การประกอบอาชีพตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ พบว่า การจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นการจัดการพื้นที่บริเวณรอบคัน

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

บ่อปลาของตนเอง เพื่อปลูกผักสวนครัวเพื่อนำไปผลิตอาหารที่ปลอดภัยและนำไปสู่ความพอเพียงโดยยึดหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เกิดการมีส่วนร่วมในครอบครัว เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน การจัดรูปแบบเกษตรอินทรีย์รอบคั้นบ่อปลาของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา การสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นอาชีพเสริมจากการรอการเจริญเติบโตปลา ตามแนวทางทฤษฎีใหม่ และการจัดการพื้นที่ หลักการและแนวทางสำคัญ เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกัน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

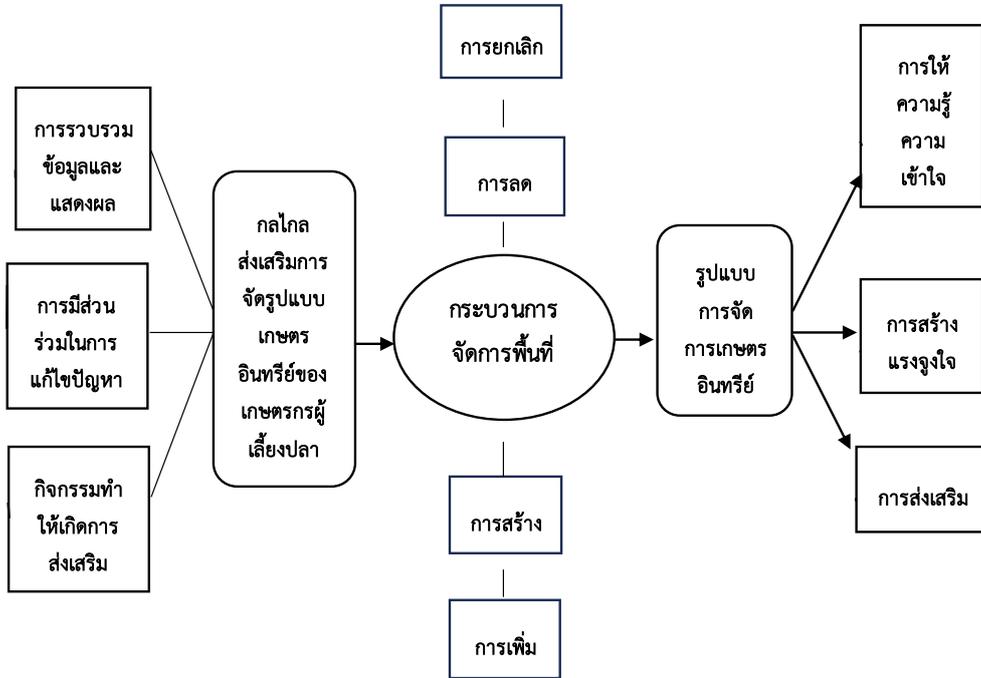
3. รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีดังนี้

3.1) การนำหลักเกษตรอินทรีย์มาประยุกต์ใช้ในการเลี้ยงปลา พบว่า มีผลดีในการประกอบอาชีพเลี้ยงปลา เพราะเกษตรอินทรีย์เป็นเกษตรที่ปลอดภัยในช่วงที่เลี้ยงปลา การทำเกษตรอินทรีย์ช่วยให้เราเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและรักษาสุขภาพตนเองมากขึ้น การใช้ชีวิตโดยการพึ่งเกษตรอินทรีย์ช่วยให้ชีวิตดีขึ้น เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธ์ ฯลฯ ด้วยตนเอง และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นเพื่อสอดคล้องกับนิเวศของท้องถิ่น ช่วยสร้างความมีเสถียรภาพและความยั่งยืนของระบบการผลิตในระยะยาว และเกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและความรู้ความเข้าใจในการจัดการพื้นที่ หลักในการจัดการเกษตรอินทรีย์ โดยใช้หลักการจัดการพื้นที่ ยึดแนวคิดการพัฒนาตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล เป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายใน

3.2) การบริหารจัดการพื้นที่โดยการจัดการเกษตรอินทรีย์ พบว่า การทำเกษตรอินทรีย์รอบคั้นบ่อปลาทำให้พื้นที่รอบคั้นบ่อไม่มีหญ้าขึ้นเพราะมีพืชผักที่เราปลูกไว้แทน หญ้าก็จะลดน้อยลงทำให้เราไม่มีพื้นที่ว่าง เพราะพื้นที่เราใช้ปลูกผักที่ปลูกเป็นผักปลอดภัยช่วยให้เราไม่กังวลในเรื่องสารตกค้างในผักที่เราปลูก อีกทั้งการบริหารพื้นที่ที่ดีก็สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้โดยไม่ต้องคิดกังวลเรื่องจะเป็นหนี้สินเพิ่ม การมีส่วนร่วมของครอบครัวใช้เวลาให้มีคุณค่าในช่วงเวลาที่รอการจับปลาการบริหารจัดการที่ดีช่วยให้เราพออยู่ พอมี พอใช้ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ การจัดการเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่รอบบ่อปลา เป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องของการจัดการพื้นที่ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าเกษตรกรไม่มีการจัดการพื้นที่ปล่อยให้พื้นที่มีวัชพืชขึ้นเต็มไปหมด หลักการและแนวทางสำคัญเป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง การบริหารจัดการที่ดี ความรู้ความเข้าใจ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ ตลอดระยะเวลาจำหน่ายปลา

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

องค์ความรู้

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

กลไกส่งเสริมการจัดรูปแบบเกษตรกรอินทรีย์ของผู้เลี้ยงปลา มีการรวบรวมข้อมูลและแสดงผลจากการศึกษาการศึกษาจากเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ที่ของชุมชน เอกสารทางวิชาการ สถิติ รายงานและเอกสารของทางราชการ ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับทางเศรษฐกิจพอเพียง ทางวัฒนธรรม และทางสังคม การประสบความสำเร็จในชีวิต รวมทั้งแนวทาง วิธีการ หรือหลักการ รวมถึงศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำมาใช้ตั้งคำถามในงานวิจัยและสร้างเป็นเครื่องมือแบบสอบถาม นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูล จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป การศึกษาภาคสนาม โดยใช้โดยใช้วิธีการ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงการ การสังเกต (Observation) เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองไม่ใช่เกษตรกรเช่าที่ดินทำกิน ซึ่งสามารถจะพัฒนาหรือสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการเกษตรปลอดภัย หรือเกษตรกรพึ่งตนเอง เกษตรผสมผสานจากสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์และสภาพบริบทสังคมจากอาชีพการเลี้ยงปลาการเลี้ยงปลามีขั้นตอนการเลี้ยง คือ การเตรียมบ่อ การเตรียมพันธุ์ปลา การให้อาหาร ช่องทางการจัดจำหน่าย เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพื้นที่ของตนเองในการจัดการพื้นที่ ในการทำกิจกรรมที่ทำให้เกิดการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ คือ การจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ วิธีการดำรงชีพของเกษตรกร เพื่อเกษตรกรจะได้รับข้อมูลความรู้และผลผลิต ทั้งผลประโยชน์ที่เกษตรกรควรได้รับจะเห็นได้ว่าเกษตรกรยังมีพื้นที่ว่างเปล่าบริเวณบ่อปลา และพิจารณาเห็นว่าควรทำให้พื้นที่ ที่ว่างเปล่านี้มีคุณค่าและการประกอบอาชีพตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ เป็นการเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศ ผู้ผลิต ผู้บริโภค โดยการพึ่งพาอาศัยของมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีวิตและการ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

รักษาธรรมชาติ และเป็นการประหยัดต้นทุน ดังต่อไปนี้¹⁾ การรวบรวมสถิติและการแสดงผล ตามข้อกำหนดของมาตรฐานการจัดการทุก ๆ มาตรฐาน และข้อกำหนดของกฎหมายกำหนด ที่จะต้องรวบรวมสถิติข้อมูลต่าง ๆ เพื่อรายงานต่อส่วนราชการ และ ผู้มีส่วนได้เสียทั้งภายในและภายนอกสถานประกอบการ ทั้งนี้การรายงานดังกล่าวจะต้องถูกต้องและตรงไปตรงมาไม่บิดเบือน และภาครัฐเองก็ต้องแสดงผลย้อนกลับได้อย่างถูกต้อง 2) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา กลุ่มเกษตรกรจะต้องมีความจริงจังในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้เกิดความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจัง และสอดคล้องกับหลักแนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจนการเปิดโอกาสให้ชุมชน หรือ หน่วยงานภาครัฐเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมเกษตรอินทรีย์³⁾ ช่องทางและกิจกรรมที่ทำให้เกิดการส่งเสริมให้เกิดระบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา เพื่อให้การจัดระบบเกษตรอินทรีย์เกิดขึ้นและยั่งยืน จึงต้องมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ส่งเสริมให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง การตรวจประเมิน การประชุมชี้แจง การอบรมให้ความรู้ การวิเคราะห์งาน การรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา คือ 1) รูปแบบการให้ความรู้ เนื่องจากการรู้ความเข้าใจเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ หากผู้ที่ได้รับผลกระทบ หรือ ผู้ที่ต้องลงมือปฏิบัติไร้ซึ่งความรู้และความเข้าใจ ย่อมไม่ก่อให้เกิดผลสำเร็จในการดำเนินงานนั้น ดังนั้น หน่วยงานต่าง ๆ ที่ต้องการให้มีการนำระบบการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในงานจะต้องมีการให้ความรู้ แก่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจถึงผลดี ผลเสีย ขั้นตอน วิธีการ และประโยชน์ หรือ โอกาส ที่จะได้รับการดำเนินงานนั้น ๆ 2) รูปแบบการสร้างแรงจูงใจ เมื่อเกิดความรู้ความเข้าใจ และแต่ก็ยังคงมีหลายเหตุผลหรือปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องที่เป็นอุปสรรค หรือข้อจำกัดอื่น ๆ ดังนั้นจึงต้องมีการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการนำระบบเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ขึ้น โดยผ่านช่องทางการสร้างทัศนคติที่เป็นบวกต่อระบบ การขจัดปัญหาอุปสรรค และสิทธิประโยชน์ที่ชัดเจน เช่น การให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนทางเทคนิค วิชาการ หรือแหล่งทุน และการให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ หรือโอกาสทางธุรกิจ เป็นต้น 3) รูปแบบการบังคับ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการเข้มงวด ตรวจตรา กวดขันของเจ้าหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด หรือ ตามพันธสัญญาตามระบบเศรษฐกิจของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งการบังคับนี้ควรเป็นมาตรการสุดท้ายที่จะนำมาใช้ เพื่อหลีกเลี่ยงทัศนคติที่ไม่ดีต่อระบบการจัดการ ซึ่งการนำระบบการจัดการไปใช้นั้นสุดท้ายแล้วเกิดประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคสังคม จึงควรมีการนำระบบการจัดการไปใช้ที่เกิดขึ้นจากความรู้ ความเข้าใจ และแรงจูงใจทางบวกเป็นสำคัญ

อภิปรายผล

จากการศึกษาบริบทพื้นที่จากกรณีศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร ทางด้านบริบทเชิงพื้นที่ บริบทเชิงสังคม จะเห็นได้ว่า พื้นที่ทำการเกษตรและบริเวณบ้านเรือนหรือชุมชน ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม พื้นที่ที่มีต้นทุนของพื้นที่ที่ถูกปล่อยให้ว่าง ต้นทุนของการดูแลรักษาและการรักษาความปลอดภัยภายในพื้นที่ จากบริบทด้านพื้นที่รอบคันล้อมบ่อปลา เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพืชผักธัญญาหารต่างๆ มีแหล่งน้ำที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรของเกษตรกร มีลักษณะการทำเกษตรพื้นที่และสภาพแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงประเภทของการทำการเกษตรที่เป็นอาชีพของชาวบ้านอาชีพการเลี้ยงปลา เกษตรกรมีพื้นที่รอบคันบ่อว่างเปล่านั้น มีการจัดการพื้นที่เพื่อเกษตรกรจะไม่ต้องใช้ยากำจัดวัชพืช พื้นที่ทำการเกษตรและบริเวณบ้านเรือนหรือชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การทำเกษตรประชากรส่วนใหญ่

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม จากบริบทด้านบ่อเลี้ยงปลา การประกอบอาชีพเลี้ยงปลามีการจัดเตรียมบ่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ มีการปรับพื้นบ่อเพื่อทำความสะอาด บ่อ จัดการบ่อให้มีความเหมาะสม หลังจากนั้นจึงจัดการหาแหล่งพันธุ์ปลาที่ดีแข็งแรงเติบโตไว อาหารที่ให้เป็นอาหารที่เกิดจากอินทรีย์ แพลงตอลพีซในนี้เกิดเองจากธรรมชาติ ตลอดจนการเจริญเติบโตที่สมบูรณ์เพื่อการจำหน่ายที่ดี ราคาที่ดี จากแพปลาตลาดกลางปลาน้ำจืดของอำเภอบางเลน ผู้บริโภคทั่วประเทศ

ผลการศึกษารูปแบบการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา ดังนี้ 1) จากการศึกษาการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ พบว่า การจัดการพื้นที่ตามแนวคิดของเกษตรกรที่เลี้ยงปลาในพื้นที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นการจัดการพื้นที่บริเวณรอบคันบ่อของตนเอง เพื่อปลูกผักสวนครัวนำไปผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ นำไปสู่ความพอเพียงเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม การจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ทำให้เกษตรกรทราบถึงการจัดการพื้นที่และทราบถึงข้อดีของการจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการจัดการพื้นที่เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง การสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร การจัดการพื้นที่ หลักการและแนวทางสำคัญ เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน เพื่อลดค่าใช้จ่าย ทางเลือกในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดระเบียบพื้นที่ของตนเอง 2) จากการศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของเกษตรกร พบว่า ประชาชนในพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพเลี้ยงปลา มาจนถึงปัจจุบัน การเลี้ยงปลาทำให้เกษตรกรพบกับปัญหามากมาย เกษตรกรมีปัญหาลักษณะหนี้สิน จากธนาคาร ธกส. เพื่อการเกษตร จากราคาอาหารที่สูงขึ้น ราคาปลาที่ต่ำ ทำให้เกษตรกรมีกำไรน้อย เนื่องจากราคาอาหารที่สูงและยังต้องส่งดอกเบี้ยให้ธนาคาร ธกส. เพื่อการเกษตร และยังมีรายจ่ายในชีวิตประจำวันของเกษตรกรอีกด้วย เกษตรกรมีอาชีพหลักโดยการเลี้ยงปลา รอพึ่งพารายได้จากการขายปลาอย่างเดียว ไม่สามารถที่จะลดรายจ่ายในชีวิตประจำวันของครอบครัวของเกษตรกร 3) การประกอบอาชีพตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ พบว่า การจัดการพื้นที่ตามแนวคิดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นการจัดการพื้นที่บริเวณรอบคันบ่อปลาของตนเอง เพื่อปลูกผักสวนครัวเพื่อนำไปผลิตอาหารที่ปลอดภัยและนำไปสู่ความพอเพียงโดยยึดหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เกิดการมีส่วนร่วมในครอบครัว เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน การจัดรูปแบบเกษตรอินทรีย์รอบคันบ่อปลาของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา การสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นอาชีพเสริมจากการรอการเจริญเติบโตปลา ตามแนวทางทฤษฎีใหม่ และการจัดการพื้นที่ หลักการและแนวทางสำคัญ เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกัน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

ผลจากการศึกษารูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีดังนี้ 1) การนำหลักเกษตรอินทรีย์มาประยุกต์ใช้ในการเลี้ยงปลา พบว่า มีผลดีในการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาเพราะเกษตรอินทรีย์เป็นเกษตรที่ปลอดภัยในวงที่เลี้ยงปลา การทำเกษตรอินทรีย์ช่วยให้เราเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและรักสุขภาพตนเองมากขึ้น การใช้ชีวิตโดยการพึ่งเกษตรอินทรีย์ช่วยให้ชีวิตดีขึ้น เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธ์ ฯลฯ ด้วยตนเอง และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นเพื่อสอดคล้องกับนิเวศของท้องถิ่น ช่วยสร้างความมีเสถียรภาพและความยั่งยืนของระบบ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

การผลิตในระยะยาว และเกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและความรู้ความเข้าใจในการจัดการพื้นที่หลักในการจัดการเกษตรอินทรีย์ โดยใช้หลักการจัดการพื้นที่ ยึดแนวความคิดการพัฒนาตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล เป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายใน 2) การบริหารจัดการพื้นที่โดยการจัดการเกษตรอินทรีย์ พบว่า การทำเกษตรอินทรีย์รอบคันบ่อปลา ทำให้พื้นที่รอบคันบ่อไม่มีหญ้าขึ้นเพราะมีพืชผักที่เราปลูกไว้แทน หญ้าก็จะลดน้อยลงทำให้เราไม่มีพื้นที่ว่าง เพราะพื้นที่เราใช้ปลูกผักผักที่ปลูกเป็นผักปลอดสารเคมีช่วยให้เราไม่กังวลในเรื่องสารตกค้างในผักที่เราปลูก อีกทั้งการบริหารพื้นที่ที่ดีก็สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้โดยไม่ต้องคิดกังวลเรื่องจะเป็นหนี้สินเพิ่ม การมีส่วนร่วมของครอบครัวการใช้เวลาให้มีคุณค่าในช่วงเวลาที่รอการจับปลาการจัดการที่ดีช่วยให้เราพออยู่ พอมี พอใช้ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ การจัดการเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่รอบบ่อปลา เป็นการเสริมสร้างกระบวนการความรู้ในเรื่องของการจัดการพื้นที่ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าเกษตรกรไม่มีการจัดการพื้นที่ปล่อยให้พื้นที่มีวัชพืชขึ้นเต็มไปหมด หลักการและแนวทางสำคัญเป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง การบริหารจัดการที่ดี ความรู้ความเข้าใจ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ ตลอดจนระยะเวลาจำหน่ายปลา

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษา “รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มีดังนี้ 1) องค์กรควรมีการพัฒนาในรูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ โดยการปรับและพัฒนาตนเองในการเรียนรู้การจรรูปแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา รวมทั้งมีการทบทวนและปรับปรุงกระบวนการทำงานการจรรูปแบบเกษตรอินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพอย่างสม่ำเสมอ 2) หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริม สนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายของทุกหน่วยงานและภาคประชาชนในการจรรูปแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันวางนโยบายการทำงานที่สอดคล้อง เพื่อให้เกษตรกรผู้เลี้ยงปลา มีกิจกรรมในพื้นที่ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4) หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานระดับจังหวัดและท้องถิ่น ควรเป็นหน่วยงานหลักในการสร้างและส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ส่งเสริมประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกร 5) ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ควรมีบทบาทในการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ในการเรียนรู้

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ มีดังนี้ 1) เกษตรกรควรมีโครงการการเรียนรู้การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาสร้างความยั่งยืนศูนย์เรียนรู้ตามหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ขยายผลไปใช้ในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนสืบไป 2) เกษตรกรควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้และสามารถนำ การเกษตรอินทรีย์มาปฏิบัติอย่างใช้ในครัวเรือนได้อย่างต่อเนื่อง 3) เกษตรกรต้องมีการวางแผนประชาสัมพันธ์ การเกษตรอินทรีย์ที่ชัดเจนเพื่อสร้างความพร้อมในการจัดการพื้นที่ระบบเกษตรอินทรีย์ในการดำเนินชีวิตต่อไป 4) เกษตรกรควรวางแผนการดำเนินงานการติดตามผลของการช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐและสามารถนำเสนอ ให้เห็นเป็นกิจกรรมหรือโครงการของการประกอบอาชีพการเลี้ยงปลา 5) เกษตรกรต้องนำกิจกรรมการเกษตรอินทรีย์เข้ามาผสมผสานในการประกอบอาชีพเพิ่มเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนในการดำเนินวิถีชีวิต 6) เกษตรกรควรสร้างผู้นำในการชักจูงเชิญชวนในการนำหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเองของการดำเนินวิถีชีวิตต่อไป 7) เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาต้องรวมตัวกันเพื่อนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการยกเลิกสิ่งที่ไม่จำเป็น ลดปัจจัย เพื่อเพิ่มและสร้าง เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในการดำเนินวิถีชีวิต

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ทากมผู้สนใจศึกษา “รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” ดังนี้ 1) การทำการศึกษารเปรียบเทียบกระบวนการประกอบอาชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาอย่างเดียวกับการประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ควบคู่การเลี้ยงปลา นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพิ่มเติมหาผลสรุปแน่ชัดของการเจริญเติบโต และผลกำไรของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา 2) ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหของเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงปลาเพื่อลดการเกิดปัญหาหนี้สินในครัวเรือน 3) ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงปลาควบคู่การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการลดต้นทุนการใช้อาหารแปรรูป

เอกสารอ้างอิง

- เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ. (2546). **ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ไสว ศรียา. (2557). **“เกษตรกร(เกิน)กร คิดต่างอารมณ์ดี”**. พิมพ์ครั้งที่ 2 : วันที่ 15 มิถุนายน 2559, มกราคม.
- รศ.ชูศักดิ์ เจนประโคน. (2555). **เทคนิคการจูงใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กองส่งเสริมมาตรฐานสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2564). **“หลักการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์”**. **คู่มือความรู้และ แนวทางตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เมษายน.
- กองส่งเสริมมาตรฐานสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2564). **“หลักการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์”**. **คู่มือความรู้และ แนวทางตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เมษายน.
- คู่มือที่ 12 เกษตรทฤษฎีใหม่. (2555). **“ประโยชน์เกษตรทฤษฎีใหม่”**. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(สำนักงาน กปร.) และศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร.
- นายพงศ์ภาคย์ อินพ่วง. (2563). **“แนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมการดำรงชีวิตอัจฉริยะ (Smart Living) ในพื้นที่โครงการแก้มลิง ตามแนวพระราชดำริบึงกุ่ม”**. คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พิสมัย เหล่าไทย. (2560). **“ตัวแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของอุตสาหกรรมบรรจุภัณฑ์กระดาษ ในประเทศไทย”**. คุชชินิพนธ์สาขาวิชาการจัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม.
- นางสาวศิริณา โภคาภานิชย์. (2560). **“การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อภาระหนี้สินของเกษตรกร อำเภอบำบอง จังหวัดหนองคาย”**. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พระสุทธิพนธ์ เตชธมโม (วรัตน์ พุทธางกูร). (2561). **“การบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนตามวิสัยทัศน์เชิงนโยบาย ไทยแลนด์ 4.0 ในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี”**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

- บัญชา พุฒินากุล, ผุสดี กิจบุญ, นัยนา ปทุมรัตน์. (2558). “รายงานการวิจัย เรื่อง การปรับตัวของ
เกษตรกรจากการพัฒนาเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก”. มหาวิทยาลัยราช
ภัฏมหาสารคาม.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2548). “**การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ
พอเพียง**”. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร. (2562). “**แนวคิดพื้นฐานเพื่อการบริหารและการพัฒนา**”,
พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). “**การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย**”. กรุงเทพมหานคร
: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- รันตี วงศ์ตะนาวศรี. (2564). “**เกษตรอินทรีย์แบบเกษตรผสมผสาน**”. กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี,
เทคโนโลยีชาวบ้าน, ศูนย์การเรียนรู้.
- สุภัทร คำมงคล. (2565). วิทยากรเชี่ยวชาญ กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ. “**การขับเคลื่อนเกษตร
อินทรีย์**”. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักวิชาการสถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุ
โทรทัศน์รัฐสภา : ร้อยเรื่องเมืองไทย.

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญาตของนาคารชุนและเถรวาท
Analytical Study Sunyata Of Nakarajuna And Theravada

พระประทีป ปิยอินทร์ (ดิษฐานินทร์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Prateep Piyintara (Ditin)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: Skynew008@hotmail.com

Received 15 March 2024; Revised 30 March 2024; Accepted 28 April 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญาตของนาคารชุน 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญาตในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญาตของนาคารชุนกับปรัชญาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์พุทธปรัชญาสุญญาตของนาคารชุนและพุทธปรัชญาเถรวาท โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาด้วยวิธีการค้นหาข้อมูลทางเอกสาร เช่น พระไตรปิฎก เอกสารวิชาการต่าง ๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดปรัชญามหายานของนาคารชุน และสุญญาตในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ อริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 10 ปฏิจจสมุปบาท มาลุงกยบุตร และทิลุ 62 โดยเนื้อหาการงานวิจัยในครั้งนี้ มีรายละเอียดเกี่ยวกับ แนวคิดปรัชญามหายานของนาคารชุน สุญญาตในปฏิจจสมุปบาท และวิภาควิธีของนาคารชุน รวมถึงนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเพียงสังสารวัฏในทัศนะของนาคารชุน บทความวิจัยนี้ได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สุญญาตตามทัศนะของนาคารชุน คือความว่างของสรรพสิ่งทั้งที่เป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ว่างเปล่า และเป็นความว่างเปล่าตามหลักปฏิจจสมุปบาท 2) สุญญาตตามทัศนะของเถรวาท คือสภาวะที่ว่างจากความเป็นตัวตนหรืออัตตา ได้แก่เบญจขันธ์ ธาตุ อายตนะ ซึ่งเป็นอนัตตา ไม่มีสาระที่พึงยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล สภาวะที่ว่างหรือปราศจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง คือราคะ โทสะ โมหะ 3) ลักษณะของสุญญาตของนาคารชุนและเถรวาท มีลักษณะที่เหมือนกันที่ว่า สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่ว่าง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อาศัยกันเกิดขึ้นนั้นล้วนเป็นของว่างหรือเป็นสุญญาต

องค์ความรู้และประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ 1) ได้ทราบและเข้าใจนิพพานในปรัชญามหายานของท่านนาคารชุนและปรัชญาเถรวาท 2) ได้ทราบและเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ อริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 10 ปฏิจจสมุปบาท มาลุงกยบุตร นิพพาน และทิลุ 62 และ 3) ได้ทราบและเข้าใจสังสารวัฏของปรัชญามหายานของท่านนาคารชุนกับปรัชญาเถรวาท

คำสำคัญ: ปรัชญาสุญญาตของนาคารชุน, ปรัชญาสุญญาตของเถรวาท

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study and analyze the Sunyata philosophy of Nagarjuna. 2) to study and analyze the Sunyata philosophy in the principles of Theravada Buddhism. 3) to study and analyze the Sunyata philosophy of Nagarjuna and Theravada philosophy. It is qualitative research. which studied the analysis of Nagarjuna's Sunyata Buddhist philosophy and Theravada Buddhist philosophy. By this research study It is a study by means of searching for information through documents such as the Tripitaka, various academic documents, including research related to the Mahayana philosophy concepts of Nagarjuna. and sunyata in the principles of Theravada Buddhism, including the 4 Noble Truths, the 10 Paths, Paticcasamuppada, Malungkayabutra, and Thithi 62. The content of this research There are details about Mahayana Philosophy Concepts of Nagarjuna Sunyata in Paticcasamupada and the dialectic method of Nagarjuna Including Nirvana in Theravada Buddhism is only samsara in the view of Nagarjuna. This research article analyzed the data by analyzing the content and writing a descriptive narrative.

The research results found that 1) Sunyata according to Nagarjuna's view It is the emptiness of all things, both Sangkhata Dhamma and Non-Sangkhata Dhamma. All of these things are empty. and is emptiness according to the principle of Paticcasamuppada 2) Sunyata according to the Theravada view It is a state of being free from identity or ego. Including the five aggregates, elements, and ayatana, which are anatta. There is no substance that should be considered a being, a person, a state of emptiness or freedom from all the trappings of lust, anger, and delusion. 3) Characteristics of Sunyatanagarjuna and Theravada It has the same characteristics that Everything that arises is empty. Everything in which interdependence arises is empty or sunyata.

The knowledge and benefits gained from this research study are: 1) Know and understand Nirvana in the Mahayana philosophy of Nagarjuna. and Theravada philosophy. 2) Know and understand the principles of Buddhism, including the 4 Noble Truths, the 10 Paths, Paticcasamuppada, Malungkayabutra, Nirvana, and Thithi 62. 3) Know and understand the samsara of Mahayana philosophy of Mr. Nagarjuna and Theravada philosophy.

Keywords : Study sunyata of nakarajuna ; Study sunyata of Theravada.

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

บทนำ

บุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีมากมายหลายท่าน ทั้งที่เป็นพระภิกษุ นักปราชญ์ นักปรัชญา ทุกท่านล้วนเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไป ตามยุคตามสมัย จุดประสงค์เดียวกันของบุคคลสำคัญเหล่านี้คือ การได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และได้สืบทอดพระพุทธศาสนา จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ให้ผู้ที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพื่อให้ประโยชน์อันสูงสุดจนเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

ท่านนาการชุน จัดเป็นบุคคลสำคัญอีกท่านหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก ท่านเกิดในช่วง พศ.700 - 800 ท่านนาการชุน เป็นนักปราชญ์ชาวอินเดียวได้ เกิดในตระกูลพราหมณ์ ท่านก่อตั้งสำนักมัยมกเก ซึ่งเป็นนิกายในศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน เป็นที่ศรัทธาและกล่าวถึงในหมู่นักศึกษาพุทธศาสนาชาวยุโรปมาโดยตลอด ท่านมีผลงานโดดเด่นในด้านภววิทยาและตรรกศาสตร์ ผลงานสำคัญของท่านคือคัมภีร์มูลมัยมกการิกา อันเป็นพื้นฐานสำคัญของแนวคิดสุญญตวาท ประกอบด้วยการิกา 400 การิกา ใน 27 ปริเฉท หนังสือเล่มนี้ได้รับการยกย่องตลอดมา ศาสตริกชนมหายานทุกนิกายยกย่องท่านในฐานะครูผู้ยิ่งใหญ่ งานเขียนของท่านนาการชุนนั้น ถือเป็นพื้นฐานการกำเนิดสำนักมัยมกเก ซึ่งมีการถ่ายทอดไปยังจีน โดยเรียกว่า สำนักสามคัมภีร์ ท่านได้รับการยกย่องนับถือในฐานะผู้สถาปนาแนวคิด ปรัชญาปารมิตา และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมหาวิทยาลัยนาลันทา คัมภีร์สำคัญของท่านนาการชุนะที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ มูลมัยมกการิกา (มาธยมิกศาสตร์), สุญญตาสัปตติ, ยุกติษัฎฐิกา, วิครหยาวารตนิ, สุธฤลลลลลล, รัตนาวลี, ไวทลยปรกรณะ ซึ่งล้วนเป็นการอธิบายพุทธพจน์ด้วยตรรกวิทยาอันเฉียบคม และหลักปรัชญาสุญญตวาท พระนาการชุนอธิบายหลักพุทธพจน์บนพื้นฐานของปรัชญาสุญญตวาท ซึ่งกล่าวไว้อย่างชัดเจนในงานเขียนของท่านคือ "มาธยมิกศาสตร์" คำว่ามาธยมิกะหมายถึงทางสายกลาง เพราะฉะนั้นแนวคิดของมาธยมิกะก็คือ ปรัชญาสายกลางระหว่างสัสตททททท (ความเห็นว่ามีอยู่อย่างเที่ยงแท้) และอจเฉททททท (ความเห็นว่ามีอยู่อย่างไม่มี) ตามที่พุทธปรัชญาอธิบายว่าสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่มีสิ่งใดมีสภาวะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง จึงเรียกว่าสุญญตวาท ทว่าก็ไม่ได้หมายความว่ามีความว่างเปล่าหรือขาดสูญแบบอจเฉททททท หากหมายถึง ไม่มีสาระในตัวเอง แต่เป็นเพราะเหตุปัจจัยอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแบบปัจจุอาการ สรรพสิ่งในโลกจึงล้วนเป็นความสัมพันธ์ เช่น ความสั้นและความยาวเกิดขึ้นเพราะมีการเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งเสมอ เพราะฉะนั้น สาระอันแท้จริงของความสั้นและความยาวจึงไม่มี จึงเป็นสุญญตวาท และทุกสิ่งโดยสภาพปรมาตม์แล้วล้วนเป็นสุญญตวาท ปราศจากแก่นสารให้ยึดมั่นถือมั่นได้ แนวคิดของมาธยมิกะเป็นพัฒนาการทางตรรกวิทยาอันสุขุมลุ่มลึกของมหายาน เพื่อใช้เหตุผลทางตรรกะคัดค้านความเชื่อในความมีอยู่ของอัตตา รวมทั้งปรมาตม์ ซึ่งพราหมณ์และลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนาอื่น ๆ เชื่อถือว่า เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่โดยตัวเอง ไม่อิงอาศัยสิ่งใด และเป็นแก่นสารของสรรพสิ่ง แต่หลักปรัชญาของพระพุทธศาสนาอย่าสอนให้เข้าถึงความดับรอบโดยแท้จริง แม้ทั้งตัวผู้รู้และสิ่งที่รู้ย่อมดับทั้งสิ้น กล่าวคือโดยปรมาตม์แล้วทั้งพระนิพพานและผู้บรรลุนิพพานย่อมเป็นศูนย์นั่นเอง เพราะเมื่อธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เกิดจากเหตุปัจจัยจึงปราศจากตัวตน เมื่อปราศจากแก่นสารตัวตน แล้วอะไรเล่าที่เป็นผู้ดับกิเลสและบรรลุพระนิพพาน เราจะเห็นได้ว่าว่างเปล่าทั้งสิ้น ไม่มีสัตว์บุคคลมาตั้งแต่แรก เป็นสักแต่ชื่อเรียกว่าสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาเท่านั้น สังสารวัฏล้วนเป็นมายา โดยแท้แล้วหาได้มีสภาวะใดเกิดขึ้นหรือดับไป เพราะฉะนั้นจึงกล่าวว่าตัวตนผู้บรรลุนิพพานไม่มีเสียแล้ว พระนิพพานอันผู้นั้นจะบรรลุจึงพลอยไม่มีไปด้วย (มุลินีวิวิกรมีย์, ออนไลน์)

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้า ปรัชญาสุญญตาของท่านนาคคารชุน จึงได้ทำการศึกษา ค้นคว้าเอกสารที่สำคัญ เช่น พระไตรปิฎก รวมถึงเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งที่มาต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงได้เรียบเรียงพุทธปรัชญาสุญญตามหายานของนาคคารชุนขึ้น โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์พุทธปรัชญาสุญญตาของนาคคารชุนและพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ปรัชญาสุญญตาของนาคคารชุน เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญตาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญตานาคคารชุนกับปรัชญาเถรวาท นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ปรัชญาสุญญตาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท อันได้แก่ สุญญตาในอริยสัจ 4 ตามทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท ปรัชญาสุญญตาในปฏิจกสมุปบาทตามทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ หลุดพ้นและสอนด้วยสุญญตาในปฏิจกสมุปบาท วิเคราะห์ปรัชญาสุญญตาในสุริยสูตร พระพุทธเจ้าสอน พระสงฆ์หลุดพ้นด้วยสุญญตาในปฏิจกสมุปบาท วิเคราะห์สุญญตาในสุริยสูตรที่ 10 แบบยกศัพท์ ปรัชญาเรื่อง ฤทธิ์ ปรัชญาเรื่องพระมาลากยบุตร ปรัชญานิพพานเป็นเพียงสังสารวัฏ

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้เกิดองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย และเกิดความกระจ่างที่จะเป็น ประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจทางด้านปรัชญาสุญญตาในพุทธศาสนาทั้งส่วนของปรัชญาสุญญตาของนาคคารชุนและใน ส่วนของเถรวาท อีกทั้งยังสามารถนำหลักปรัชญาสุญญตาของนาคคารชุนและเถรวาทมาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน และเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏ พุทธศาสนาแม้จะแยกเป็นสอง นิกายแต่ยังคงคำสอนสูงสุด คือ สุญญตา เอาไว้ได้ในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ยังทำให้เห็นได้ว่าการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำไปต่อยอดในการทำงานวิจัย เพื่อเป็นเอกสารที่สำคัญเกี่ยวกับองค์ความรู้และเป็นประโยชน์กับผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาของนาคคารชุน เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการมุ่งสู่จุดสูงสุดของ ชีวิต นั่นคือ นิพพาน ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คงเป็นประโยชน์กับพระพุทธศาสนา วง การศึกษา และเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ ไม่นมากก็น้อย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญตาของนาคคารชุน
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญตาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญตานาคคารชุนกับปรัชญาเถรวาท

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระวินัยปิฎก ปริวาร สมุฏฐานสี่สังเขป ระบุว่า อนิจจา สัพพสงขาร่า ทุกขานตตา จ สงขตา นิพ พานญเจว ปณณตติ อนตตา อิติ นิจฉยา (สังขารทั้งปวงที่ปัจจุยปรุ่่งแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา พระ นิพพานและบัญญัติ ท่านวินิจฉัยว่าเป็นอนัตตา)

นิพพานก็อยู่ใน อริยสัจ 4 ด้วย คือเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ อริยสัจข้อ 3 ที่เรียกว่า "นิโรธ" คำว่านิโรธนี้เป็น ไวพจน์ คือใช้แทนกันได้กับ "นิพพาน" พระไตรปิฎกเล่ม 31 ระบุว่าอริยสัจ 4 ทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งนิโรธ คือนิพพาน ด้วยนั้น เป็นอนัตตา ดังนี้ อนตตมฺฐเฐน จตตารี สจจจาณี เอกปฏิเวธานี นิโรธสสุ นิโรธญฺโฐ อนตตมฺฐเฐ. แปลว่า: "สัจจะทั้ง 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) มีการตรัสรู้ด้วยกันเป็นอันเดียว (คือ ด้วยมรรค ญาณเดียวกัน) โดยความหมายว่าเป็นอนัตตา นิโรธมีความหมายว่าดับ (ทุกข์) ก็มีความหมายว่า เป็นอนัตตา"

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวรรคบรรยายว่า "สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" และในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตมีระบุว่า "สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" ซึ่ง "ธรรม" ในที่นี้พระอรุณกถาจารย์อธิบายต่อว่า "หมายรวมถึงนิพพานด้วย" นอกจากนี้ ยังมีข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกอีกหลายแห่งที่ระบุโดยตรงและโดยอ้อมที่มีนัยบอกว่า "นิพพานเป็นอนัตตา"

ในแก้วกฐินสูตร ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ได้กล่าวถึงนิพพานว่าเป็น "ธรรมชาติที่รู้แจ้ง ไม่มีใครชี้ได้ ไม่มีที่สิ้นสุด แจ่มใสโดยประการทั้งปวง บรู่วิชาตุ อาโปชาตุ เตโชชาตุ และวาโยชาตุ ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ในธรรมนี้ อุปาทายรูปที่ยาวและสั้น ละเอียดและหยาบ ที่งามและไม่งาม ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ในธรรมนี้ นามและรูปย่อมดับไม่มีเหลือในธรรมชาตินี้ เพราะวิญญานดับ นามและรูปย่อมดับ ไม่มีเหลือในธรรมชาติ ดังนี้" (พระมหาสุชญา โรจนญาโณ, 2540)

แสง จันทร์งาม กล่าวถึง "วิธีสอนของพระพุทธเจ้า" พบว่าในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่าอริยมรรคมีองค์ 10 หรือ ข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ตามวิภังค์สูตร พระพุทธเจ้าทรงอธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้ (แสง จันทร์งาม, 2526)

สัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) หมายถึง ความรู้ในอริยสัจ 4

สัมมาสังกัปปะ (ความคิดที่ถูกต้อง) หมายถึง ความคิดในการออกจากกาม ความไม่พยายาบท และการไม่เบียดเบียน

สัมมาวาจา (วาจาที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากการพูดเท็จ หยาบคาย ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ

สัมมากัมมันตะ (การปฏิบัติที่ถูกต้อง) หมายถึง เจตนาละเว้นจากการฆ่า การเอาของที่เขาเจ้าของไม่ได้ให้ และการประพฤติดิฉิดในกาม

สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากมิจฉาชีพ

สัมมาวายามะ (ความเพียรที่ถูกต้อง) หมายถึง สัมมปปธาน 4 คือ ความพยายามป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด ละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำกุศลที่ยังไม่เกิด และดำรงรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

สัมมาสติ (การมีสติที่ถูกต้อง) หมายถึง สติปัฏฐาน 4

สัมมาสมาธิ (การมีสมาธิที่ถูกต้อง) หมายถึง ฌาน 4

สัมมาญาณะ คือมีญาณอันเป็นไปโดยชอบแล้ว สัมมาวิมุตติ คือมีธรรมอันอันหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบแล้ว

พระมหาสุชญา โรจนญาโณ ได้ศึกษาเรื่อง "การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา" พบว่าในขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ชาตสูตร พระพุทธเจ้ากล่าวถึงนิพพานธาตุ 2 ประเภท คือ

สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ หมายถึง นิพพานโดยที่ชั้น 5 ยังคงอยู่ จึงยังเสวยสุขและทุกข์อยู่เมื่อประสบกับประสบอภิญ्ञารมณและอนิฏฐารมณ อุปาทิเสสนิพพานธาตุ หมายถึง นิพพานทั้งดับภพและเวทนาได้สิ้นเชิงแล้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

การทำวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ อาศัยเอกสารต่าง ๆ เป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

1) การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research)

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

2) แหล่งที่มาของข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสต่างๆ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการนำเสนอข้อมูลผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสัจธรรมของนาคารชุน

สัจธรรมตามทัศนะของนาคารชุน หมายถึง ความว่างของสรรพสิ่งทั้งที่เป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ว่างเปล่า และเป็นความว่างเปล่าตามหลักปฏิจจสมุปบาท เพราะไม่มีสิ่งใดที่มีสภาวะหรือลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ส่วนพระนิพพาน นาคารชุนถือว่าเป็นภาวะที่เราเข้าถึงได้ด้วยการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา (มาธยมิกะ) โดยดำเนินตามโพธิสัตว์ธรรมอันมุ่งตรงไปสู่ความเป็นพุทธภูมิ สัจธรรมจึงเป็นเป้าหมายของความหลุดพ้นจากกิเลส

แม้ว่านาคารชุนจะยืนยันว่า พระนิพพานจักไม่มีการแบ่งแยกก็ตาม แต่การยืนยันเช่นนี้เป็นการยืนยันตามหลักปรมัตถสังขจะ เพราะในระดับที่เป็นสมมติสังขจะนั้น นาคารชุนไม่ได้ปฏิเสธหรือยืนยัน นาคารชุนได้ให้การยอมรับโลกมีปรากฏอยู่จริง ซึ่งเป็นโลกที่อิงอาศัยกันเกิดเท่านั้น แต่โลกแห่งปรมัตถ์ เป็นสัจธรรมที่ไม่อาจพรรณนาถึงได้

สัจธรรมเป็นเป้าหมายแห่งการปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาของนาคารชุนจนถึงการบรรลุถึงความ เป็นพุทธภูมิ คือ การพ้นจากทุกขอย่างสิ้นเชิง พระนิพพานจึงเป็นภาวะที่เรียกอาการของจิตที่หลุดพ้นจากกิเลส ตัณหาทั้งปวง วิถีทางแห่งการเข้าสู่การบรรลุความเป็นพระนิพพานหรือสัจธรรมนั้นนาคารชุนได้กล่าวถึง หลักการเข้าถึงไว้ 2 ประการ คือ

1. การละจากความยึดมั่นในสรรพสิ่งทั้งหลายด้วยการพิจารณาการเกิดขึ้นการตั้งอยู่ และการดับ ไปตามหลักแห่งปฏิจจสมุปบาท

2. บำเพ็ญโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อัปปมัญญา 4 และ มหาปณิธาน 4 ประการ สัจธรรมของนาคารชุนนั้น มี 2 ระดับ คือ

2.1) สัจธรรมแห่งโลกและสรรพสิ่ง

2.2) สัจธรรมแห่งสัจธรรม หมายความว่า เมื่อใช้สัจธรรมเป็นตัวพิจารณาในการกำจัด มิจฉาทิฎฐิได้แล้ว ย่อมมีการละสัจธรรมที่เป็นตัวพิจารณานั้นด้วย

ผลการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสัจธรรมในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

สัจธรรมตามทัศนะของเถรวาท หมายถึง สภาวะที่ว่างจากความเป็นตัวตนหรืออัตตา ได้แก่เบญจขันธ์ ธาตุ อายตนะ ซึ่งเป็นอนัตตา ไม่มีสาระที่พึงยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล สภาวะที่ว่างหรือปราศจากกิเลส เครื่องร้อยรัดทั้งปวง คือราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ได้แก่ พระนิพพาน สภาวะที่ว่างเปล่าไม่มีอะไร (นัตถิกิถัจ) ที่จิตกำหนดหมายไว้ในใจ ว่างจากกิเลสอาสวะ ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกู ของกู ไม่มีความยึดติดถือมั่นในตัวตน เรา เขา เป็นต้น

ลักษณะของสัจธรรมมี 2 อย่าง ประกอบไปด้วย ความว่างที่เป็นลักษณะของสิ่งทั้งปวง และความว่างเป็นลักษณะของจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งปวง โดยการจะเข้าถึงหลักสัจธรรมได้นั้น เถรวาทจะมุ่งพิจารณาอารมณ์ที่อาศัยเบญจขันธ์และสังขารด้วยวิธีปฏิสังขานุปัสสนาญาณ ว่าเป็นของว่าง โดยพิจารณาว่า

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

สิ่งนั้นไม่มีตัวตนในสิ่งที่กำหนดหนอ ว่างจากตัวตนหนอ จนสุดท้ายจะเหลือเพียงคำว่า ว่างหนอ เป็นต้น และตัวของความว่างนั้นคือพระนิพพานซึ่งหมายถึงความว่างจากตัวตน

ดังนั้น สุญญตาคือนิพพาน นิพพานคือสุญญตา เป็นความจริงง่าย ๆ ว่านิพพานคือสุญญตา สุญญตาคือนิพพาน หมายถึงว่าว่างจากกิเลส และว่างจากความทุกข์ สุญญตาของเถรวาทมี

1. สุญญตาจากวัตถุ กล่าวคือ ความว่างจากความไม่มีอะไรเลย
2. สุญญตาทางจิต หมายถึง จิตกำลังว่างไม่ได้คิดอะไร ไม่รู้สึกอะไร ไม่ทำหน้าที่อะไรเลย
3. สุญญตาทางปัญญาหรือทางวิญญาณ เป็นความรู้ความคิดที่มีอย่างสมบูรณ์รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา โดยมีความรู้ว่างไม่มีอะไรเป็นตัวตนที่แท้จริง ไม่มีความยึดมั่นเป็นตัวตนขึ้นมาได้ เป็นความว่างจากตัวตนด้วยอำนาจแห่งสติปัญญา

ผลการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสุญญตานาการชุนกับปรัชญาเถรวาท

ลักษณะของสุญญตานาการชุนและเถรวาท มีลักษณะที่เหมือนกันที่ว่า สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่ว่าง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อาศัยกันเกิดขึ้นนั้นล้วนเป็นของว่างหรือเป็นสุญญตา รูปแบบการถาม ตอบ แบบวิชาวิธีของนาการชุนกับเถรวาทที่มีความเหมือนกันสามารถสรุปลงที่วิธีการถามตอบ 4 รูปแบบ คือ ยืนยันปฏิเสธ ทั้งยืนยันและปฏิเสธ รวมถึงไม่ทั้งยืนยันและปฏิเสธ ดังมีปรากฏ คือ

1. การถาม ตอบ แบบยืนยัน กล่าวคือ ยืนยันสรุปลงไปข้างเดียว
2. การถาม ตอบ แบบปฏิเสธ หมายถึง การปฏิเสธหรือการแย้งเหตุผลที่ฝ่ายตรงข้ามเสนอมา
3. การถาม ตอบ แบบทั้งยืนยันและปฏิเสธ กล่าวคือ ตอบคำถามแบบยืนยันด้วยและปฏิเสธด้วย
4. การถาม ตอบ แบบไม่ทั้งยืนยันและปฏิเสธ กล่าวคือ การไม่พยากรณ์หรือวิสัยชุนาปัญหานั้น

หลักการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสุญญตาของนาการชุนกับเถรวาทได้อธิบายลักษณะการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงไว้นั้นที่มีความเหมือนกัน คือ การละจากความยึดมั่นถือมั่นในสิ่ง 2 อย่าง คือ

4.1) พิจารณาบุคคลสุญญตา คือ ละจากบุคคล สัตว์ ตัวเรา เขา รวมถึง เพื่อมุ่งเข้าสู่บุคคลสุญญตา จนกระทั่งละได้ทั้งบุคคลสุญญตา กล่าวคือ จักเป็นผู้เห็นความเป็นสุญญตาของสัตว์ บุคคล ตัวตน และอื่นๆ ว่า เป็นสิ่งที่มีความว่างเปล่าอันปราศจากสวลักษณะหรือสวภาวะอันมีการเกิดขึ้นและการตั้งอยู่และดับไปตามหลักแห่งปัจจุสมุปบาท

4.2) พิจารณาธรรมสุญญตา คือการละธรรมและสภาวะธรรม ความเห็นเป็นหลักสุญญตาในธรรมชาติตามความเป็นจริง ที่มีอาจจะถือเป็นกฎเกณฑ์ใดๆ ขึ้นมาให้เที่ยงแท้เบญจขันธ์ตามหลักแห่งสุญญตาของนาการชุนกับเถรวาทเป็นสิ่งเดียวกัน มีความเหมือนในทุกด้านทั้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลสุญญตาและธรรมสุญญตา เป็นต้น หรือกล่าวถึงสุญญตาโดยความว่างคือ เรื่องเบญจขันธ์ว่าง สิ่งที่เกิดด้วยเบญจขันธ์ว่างและธรรมว่าง

โลกของนาการชุนกับเถรวาทจะพบว่า ท่านทั้ง 2 กล่าวไว้เหมือนกันคือ โลกนี้เป็นเพียงมายา มีการอิงอาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้น ทำให้โลกนี้เป็นสุญญตา เพราะอาศัยสิ่งอื่นที่เกิด

นาการชุนและเถรวาทกล่าวถึงอาการแห่งปัจจุสมุปบาทเป็น สุญญตา คือ ว่างจากตัวตน สรุปได้ว่าในฝ่ายสมุทยวาร (ฝ่ายเกิด) อาการหนึ่ง ๆ ของปัจจุสมุปบาทที่ทยอยปรุงแต่งกันนั้นมีความเหมือนกันคือ “ว่าง” เป็นเพียงมายาของสิ่งที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นจนเกิดความทุกข์ ในฝ่ายนิโรธวาร (ฝ่ายดับ) ก็เหมือนกัน แสดงให้เห็นความเป็นมายาที่อาศัยกันและกันดับ จนดับไม่เหลือแห่งความทุกข์ สิ่งที่มีชีวิตตามธรรมดาสามัญ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ทั่วไปไม่มีอะไรเป็นตัวตนนอกจากความเป็นไปอันเกิดจากการ ประชุมแต่งของอาการปฏิจจนสมุปบาท สิ่งทั้งหลาย จึงว่างจากตัวตนกระทั่งความคิดก็เป็นอาการที่ ไหลเวียนไม่มีหยุดของอาการปฏิจจนสมุปบาท

นาคารชุนและเถรวาทกล่าวถึงสังขธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1. สมมติสังขจะ จริงโดยสมมติ คือ โดยความตกลงหมายรู้ร่วมกันของมนุษย์เช่น นาย ก. นาย ข. ช่าง ม้า มด โตะ หนังสือ พ่อ แม่ ลูก เพื่อน เป็นต้น ซึ่งเมื่อกกล่าวตามสภาวะ หรือโดยปรมาัตถ์แล้ว ก็เป็นเพียงสังขาร หรือนามรูป หรือขันธ 5 เท่านั้น โดยแบ่งสมมติสังขจะเป็น 4 ประการ คือ

1.1 สังขจะสูงสุด หรือ สุธยญาตธรรม หมายถึง ความว่างเปล่าแห่ง การดำรงอยู่ที่ เป็นไปตามจิตสังขารด้วยอวิชาซึ่งหยั่งลงเป็นสามัญสำนึกโดยสันดานของสิ่งที่ธรรมชาติปรากฏให้รู้เห็นได้ทั้งปวง

1.2 สังขจะตามธรรมเนียมนิยมหรือสมมุติสังขจะ หมายถึง การสักว่าเห็นสักว่าได้ยิน สักว่าลิ้มรส สักว่ากายสัมผัสต่อสิ่งที่ธรรมชาติปรากฏให้รู้เห็นได้ทั้งปวงในจุดยืนของผู้ที่บรรลุสุทธญาตธรรมแล้ว

1.3 การหลอมรวมกันของสองสังขธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หมายถึง สองสังขธรรม คือ ความว่างเปล่าหรือสังขจะสูงสุดกับความสักว่าปรากฏหรือสมมุติสังขจะหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในจุดยืนของพระอริยบุคคล สิ่งซึ่งธรรมชาติปรากฏให้รู้เห็นได้ทั้งปวง เป็นสักว่าปรากฏ เพราะบรรดาพระอริยบุคคล บรรลุถึงความจริงสูงสุดที่ว่า สิ่งซึ่งธรรมชาติปรากฏให้รู้เห็นได้ทั้งปวง ในจุดยืนของบรรดาปุถุชนคนธรรมดาสามัญอันที่จริงแล้ว ล้วนว่างเปล่าจากการดำรงอยู่ที่ เป็นไปตามจิตสังขารด้วยอวิชาซึ่งหยั่งลง เป็นสามัญสำนึกโดยสันดาน ดังนั้น สิ่งซึ่งธรรมชาติปรากฏให้รู้เห็นได้ จึงเป็นวิถีแห่งการปรากฏของความว่างเปล่าสำหรับพระอริยบุคคล

1.4 การที่สองสังขจะธรรมถูกแยกแยะให้สักว่าแตกต่างกัน หมายถึง ปฏิเวธธรรมในพระอริยบุคคลผู้มีความเข้าใจในการบรรลุถึงสองสังขธรรม ย่อมสามารถแยกแยะสองสังขธรรมให้สักว่าแตกต่างกันด้วย ทั้ง ๆ ที่มันเป็นหนึ่งเดียวกัน

2. ปรมาัตถ์สังขจะ ความจริงโดยปรมาัตถ์ คือ ความจริงตามความหมายสูงสุดตามความหมายแท้อย่างยิ่งหรือตามความหมายแท้ขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่พอจะกล่าวถึงได้ หรือพอจะยังพูดให้เข้าใจกันได้ เพื่อสำหรับให้เกิดความรู้ความเข้าใจเท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย คือ รู้จักสิ่งเหล่านั้นตามที่มันเป็นและเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด คือ การหยั่งรู้สังขธรรมที่จะทำให้เกิดความยึดติดถือมั่นหลงผิดทั้งหลายสลายหมดไป ทำให้ว่างใจว่างท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน มีความสุขที่แท้จริง สิ่งที่เป็นจริงโดยปรมาัตถ์ เช่น นามธรรม รูปธรรม เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน

อภิปรายผลการวิจัย

สุทธญาตตามทัศนะของนาคารชุน หมายถึง ความว่างของสรรพสิ่งทั้งที่เป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ว่างเปล่า และเป็นความว่างเปล่าตามหลักปฏิจจนสมุปบาท เพราะไม่มีสิ่งใดที่มีสภาวะหรือลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ส่วนพระนิพพาน นาคารชุนถือว่าเป็นภาวะที่เราเข้าถึงได้ด้วยการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา (มาธยมิกะ) โดยดำเนินตามโพธิสัตว์ธรรมอันมุ่งตรงไปสู่ความเป็นพุทธภูมิ สุทธญาตจึงเป็นเป้าหมายของความหลุดพ้นจากกิเลส ได้สอดคล้องกับพระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) (พระอัครคณาธิการ(ชวินทร์ สระคำ), 2534) ตอนหนึ่งว่า มาธยมิทศาสตร์ ผลงานชิ้นเอกของนาคารชุน ได้

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า รูปหรือชั้น 5 สามารถแบ่งแยกออกไปได้อีกโดยไม่มีเหลือสภาวะของรูปนามคือความสูญ และความไม่ติดข้อง หากยังติดข้องอยู่ในรูปนามก็ถือว่ายังไม่สิ้นกิเลส แม้ธาตุและอายตนะทั้งหลายก็สามารถแบ่งแยกออกไปได้เช่นกันปรมัตตสังจะที่แท้นั้นคือการปล่อยวางขั้นห้า ธาตุและอายตนะทั้งปวงทั้งหลาย

ในประเด็นเดียวกันนี้ เสถียร โพธิ์นันทะ (พระมหาวิเชียร ชุตินฺธโร (เส้นทอง), 2545) ว่านาคารชุน ถือว่า สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี โดยสภาพปรมัตต์แล้วย่อมมีภาวะอันเดียวคือ สูญญตา แต่ส่วนโลกียสมมติแล้วก็ยอมรับรองตามบัญญัติว่ามีนั่นมีนี่ บุญบาปหรือแม้แต่พระนิรวาณว่าโดยโลกียแตกต่างกันจริงเมื่อว่าโดยปรมัตต์แล้ว มีสภาพเท่ากันหมด คือ สูญ (สรวม สุนยม) และสอดคล้องกับพระมหาวิเชียร ชุตินฺธโร (เส้นทอง) (พระมหาแสวง ปญญาวุฑฒิ (นิลนามะ), 2544) ว่า สูญญตาที่กล่าวไว้ในคัมภีร์นี้ เป็นการกล่าวถึงความว่างของบุคคลและธรรม (บุคคลสูญญตาและธรรมสูญญตา) กล่าวคือ พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พุทธธรรม สรรพจิต บุญกุศลและธรรมลักษณะ เป็นต้น ว่ามีสภาพว่างเปล่า (สูญญตา) ซึ่งในส่วนนี้ โดยเนื้อหาสาระเป็นสิ่งเดียวกันแต่การอธิบายนั้นมีความแตกต่างกัน กับความว่างในคัมภีร์พระไตรปิฎกในฝ่ายเถรวาท จุดมุ่งหมายการสอนเรื่องสูญญตา มุ่งละความยึดมั่นถือมั่น ในตัวตนและของของตน มีใจเสียสละช่วยเหลือผู้อื่น คือการดำรงตนเป็นเสมือนพระโพธิสัตว์เพื่อให้เข้าถึงพุทธภาวะ ซึ่งจะส่งผลให้ได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในที่สุด (พุทธทาสภิกขุ, 2542) สูญญตาของนาคารชุนเป็นภาวะที่ไร้อดีตหรือว่างเปล่าจากอดีต นาคารชุน อธิบายปฏิบัติสมุปบาท มัชฌิมาปฏิปทา โลกแห่งปรากฏการณ์ทั้งในเชิงอภิปราย ญาณวิทยา จริยศาสตร์และจิตวิทยา เพื่อปฏิเสธทรรศนะที่สุดโต่ง 2 ทรรศนะ คือ สัสตทิฎฐิและอุจเฉททิฎฐิ เพราะฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า สุนยวาท และคำว่าสูญญตา หมายถึง ความจริงสูงสุดหรือ พระนิรวาณ ซึ่งอยู่เหนือประสาทสัมผัสและประสบการณ์ที่มีอาจจะพรรณนาให้บุคคลอื่นรู้ตามได้ สูญญตาตามทัศนะของเถรวาทหมายถึง สภาวะที่ว่างจากความเป็นตัวตนหรืออดีต สภาวะที่ว่างจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง และพระนิพพานเป็นสภาวะที่ว่างเปล่าไม่มีอะไร เป็นความว่างจากกิเลสอาสวะ ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกู ของกูสอดคล้องกับ เถรวาท 5 ที่กล่าวถึงสูญญตาว่าเมื่อรวมคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเข้าด้วยกันแล้วเรา เรียกว่า สูญญตา สูญญตา แปลว่า ความว่าง สูญญะ แปลว่า ว่าง ตา แปลว่า ความ สูญญตา แปลว่า ความว่าง กล่าวคือ ความว่างจากส่วนที่ควรยึดถือว่าตัวตนหรือของตน ว่า สูญญตา คือ มองสูญญตาให้เห็นแล้วจิตของเราจะว่าง จิตของจิตดีกว่า อย่าพูดว่าจิตของเรา คือว่า จิตนั้นจะว่าง ว่างคือไม่ยึดถืออะไร โดยความเป็นตัวเป็นตน แล้วจิตนั้นจะไม่มีความทุกข์เลย แต่มีสติปัญญาอย่างยิ่ง เถรวาท (พุทธทาสภิกขุ, 2549) ว่า คำว่า ว่างอยู่ หมายถึง ไม่มีความรู้สึกกว่าตัว ว่าตน ว่าของตัวหรือของตน ตัวเราหรือของเรา ตัวกูหรือของกู เหล่านี้ ซึ่งเป็นการปรุงแต่งของตัวตมหาอุปาทาน เมื่อว่างจากสิ่งเหล่านั้นอยู่ก็คือว่างอยู่ อะไรมันว่าง หมายถึงจิตอีกนั่นเองว่าง คือว่างอยู่จากความรู้สึกว่า ตัวตนหรือว่าของตน ไม่มีทั้งอย่างหยابและละเอียด อย่างหยาบเราให้เชื่อมั่นว่าตัวกู-ของกู อย่างละเอียดให้ชื่อว่า ตัวตน-ของตน และยังสอดคล้องกับทัศนะของ ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา ที่กล่าวว่า คำสอนในชั้นปรมัตต์ พระพุทธเจ้าสอนว่า สิ่งทั้งปวงหรือโลกแห่งปรากฏการณ์นี้มีความแปรปรวนเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลาไม่ใช่สิ่งเที่ยงแท้หาตัวตนไม่ได้ แม้พุทธปรัชญาจะกล่าวถึงอดีตบ้างก็กล่าวถึงในระดับสมมติ ไม่ใช่ปรมัตต์อดีต เพราะพุทธปรัชญาแบ่งความจริงเป็น 2 ระดับ คือ ระดับสมมติและปรมัตต์ ในชั้นสมมตินั้นมีสัตว์บุคคลตัวตนอยู่จริง ๆ ไม่ได้เป็นเพียงมายา แต่ในชั้นปรมัตต์มีอยู่ในรูปของกระบวนการแปรปรวนทุกสิ่งประกอบด้วยธาตุ 4 (ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2517) สำหรับมนุษย์ประกอบด้วยอากาศธาตุและวิญญาณธาตุด้วย รวมเรียกว่า เบญจขันธ์ แต่ทั้งหมดล้วนแสดงถึงความไม่เที่ยงไม่ใช่อัตนทั้งหมด เป็นการแสดงออกในรูปแบบปัจจัยซึ่งกันและกัน และพระพอง อภิวัฒน์ (สวสตี) ว่า เถรวาทมีแนวคิดในเรื่อง จิตว่าง ว่า เป็นสภาพที่จิตว่างจาก

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ความรู้สึกที่เป็นตัวตน-ของตนเป็นความว่างจากความทุกข์ ว่างจากกิเลสที่เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ ว่างจากความรูสึกว่ามีตัวเรา-ของเรา แนวคิดเช่นนี้ได้สอดคล้องกับหลักการเดิมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายว่า ให้มีสติมองเห็นโลกตามความเป็นจริง โดยความเป็นของว่าง คือว่างจากความมีตัวเราของเรา เข้าใจต่อสิ่งทั้งปวงว่า ไม่ควรที่จะเข้าไปยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นตัวเราของเรา และในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น ให้อยู่โดยจิตว่าง เช่น ทำความรู้สึกที่เป็นความว่าง จากตัวเราว่าของเราแล้วทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ มีผลงานจากการทำงานก็ยกให้เป็นผลงานของโลก สอดคล้องกับสมถะ พรหมทา (สมถะ พรหมทา, 2534) คือ อภิปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของโลกมีอยู่สองทัศนะ คือ อดิถิกิถิฎฐิ ฝ่ายที่เชื่อว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่และนัตถิกิถิฎฐิ ฝ่ายที่เห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ ส่วนพุทธปรัชญาปฏิบัติสองทัศนะทั้งสองนั้นแต่เสนอทัศนะที่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยผ่านธรรมสามเรื่อง คือ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และขณิกทัศนะ พุทธปรัชญาเถรวาทเสนอทัศนะอยู่ระหว่างกึ่งกลางของอีกสองทัศนะ โดยมองโลกเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า โดยความว่างเปล่านี้ประกอบกันขึ้นจากธาตุมูลฐานที่เกิดดับสืบเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา ภายในกระแสความเกิดดับไม่มีสิ่งที่ยั่งยืน เรียกว่า อตตถาวรอยู่

ข้อเสนอแนะ

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาสุญญตาของนาคคารุณและปรัชญาเถรวาท พบว่า ยังมีประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจ ที่ควรจะทำการศึกษาค้นคว้าอีกมากมาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอหัวข้อไว้สำหรับท่านผู้ที่สนใจจะทำการวิจัยต่อไป ดังนี้

1. ศึกษาเปรียบเทียบการเข้าถึงหลักสุญญตาตามแนวของนาคคารุณกับท่านพุทธทาส
2. ศึกษาหลักสุญญตาที่ปรากฏในปฏิจจสมุปบาทตามทัศนะของนาคคารุณ
3. ศึกษาหลักสุญญตากับการใช้ชีวิตประจำวันของฆราวาสตามทัศนะของเถรวาท

References

- Wikipedia, the free encyclopedia. (2023). Nagarjuna, Wikimedia Foundation,(online), source: <https://th.wikipedia.org/wiki/nagarjuna/history>.
- Rojanayano, S. (1997). A study of the role of Phra Maha Moggallana in the propagation of Buddhism, Master of Buddhist Thesis, Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Chan-ngam, S. (1983). The Buddha's Teaching Method, Bangkok: Kamon Printing.
- Sarakham, Ch. (1991). History of Buddhism in India, Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.
- Saenthong, W. (2002). Analytical study of Sunyata in the Mahayana scriptures : Study only in the Vajrapriya Paramita Sutta, Master of Buddhist Thesis, Graduate School : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Abstract.
- Nilnama, S. (2001). Comparative study of the concept of Sunyata of Nagarjuna and Anatta of Jean-Paul Sartre, Bangkok : Mahachulalongkornraj Printing House College, Abstract.
- Buddhadasa Bhikkhu, (1999). Principles that express emptiness. Bangkok : Dhamma Sabha.

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

Buddhadasa Bhikkhu, (2006). How to practice for living with emptiness, Bangkok : Pailin Publishing House.

Isarangkun Na Ayutthaya, Ch. (1974). Analytical Study of Self and Anatta in Theravada Buddhist Philosophy. Master of Arts Thesis, Graduate School: Chulalongkorn University, Abstract.

Promtha, S. (1991). Atthita and Natthita in Theravada Buddhist Philosophy, Doctor of Arts Thesis, Graduate School: Chulalongkorn University, Abstract.

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

พลังแห่งสมาธิในคัมภีร์พุทธโบราณ

The Power of Meditations from Ancient Buddhist Manuscripts

พระมหาอริยะ อริยชัย (ถิรทินรัตน์) และ พระปลัด ศานิตย์ นิจจคุโณ (พงษ์จตุรา)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phramaha Ariya Ariyajayo (Thiratinrat) and Phrapalad Sanit Niccaṅguṇo (Pongjatura)

Buddhapanya Sri Dvaravati Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: ariyajayo@gmail.com

Received 6 January 2024; Revised 8 April 2024; Accepted 28 April 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “พลังแห่งสมาธิในคัมภีร์พุทธโบราณ” จากการศึกษาพบว่าพลานุกาภาพของจิตที่รวมเป็นหนึ่งตั้งมั่นแนบแน่นอยู่ในสภาวะอันบริสุทธิ์หลุดพ้นจากนิวรณ์ธรรมไปตามลำดับนั้นคือ สมาธิจิต ซึ่งมีบันทึกปรากฏอันเป็นปาหิมุตตะกะในคัมภีร์พุทธโบราณเก่าแก่หลายฉบับก็ล้วนมุ่งหวังให้อุชฌิมเกิดองค์ความรู้ และความเข้าใจถึงคำสอนในพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเจริญสมาธิภาวนา จนบรรลุถึงประสบการณ์ภายใน มีธรรมสมาธิสมัย อันน่าอัศจรรย์เกินกว่าที่องค์ความรู้ใดใดในสากลโลกนี้จะพิสูจน์ทราบได้ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ เช่นการไปนรกสวรรค์ข้ามภพภูมิ การระลึกชาติหนหลัง น้อมจิตสอดส่องไปเห็นการเกิด และการดับของสัตว์โลกทั้งหลาย ที่ปรากฏในวิชาคือความรู้แจ้ง หรือความรู้วิเศษแบ่งโดยพื้นฐานมีวิชา 3 ประการ จากนั้นสามารถขยายความโดยพิสดารจนบรรลุวิชา 8 ประการ หรือการเจริญฌานอันเป็นบาทแห่งอภิญญา ได้แก่ความรู้ยิ่ง อีก 6 ประการ พลังอันเป็นอจินไตยเหล่านี้ล้วนเกิดจากพลานุกาภาพแห่งการฝึกสมาธิ เจริญสติ จนมีดวงปัญญาสว่างไสว จิตใจผ่องใสไปสู่สุคติโลกสวรรค์ บรรลุมรรค ผลนิพพานได้

คำสำคัญ: พลัง, สมาธิ, คัมภีร์พุทธโบราณ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

Abstract

This academic article aims to explore “The Power of Meditations in Ancient Buddhist Scriptures”. According to the study, the power of mind as one is gathered in a state of pure liberation from Nīvaraṇadhama respectively. In that order, Samādhi which is recorded as Pālimuttaka in various ancient Buddhist scriptures. These are all purposes for the posterities to have a body of knowledge and comprehending Buddhist teachings related to meditation practice until reaching the inner experience of meditative knowledge. These phenomena are more astonishing than any body of knowledge in the world which can be proven by scientific means such as traveling to hell, to heaven across the realm, remembrance of the past, considering the birth and the extinction of all beings. Vijjā is enlightenment or the magic knowledge divided on the basis of 3 knowledge, then they can be expanded in an extraordinary way until attaining 8 knowledge or the development of meditation, which is the fundamentality of Abhiññā namely the other six great knowledge. All these unimaginable powers arise from the vigor of the meditation and mindfulness until the wisdom is lit up with pure mind that meditators are able to pass to the heavens, attain paths, results, and Nibbāna.

Keywords: Power, Meditation, Ancient Buddhist Manuscripts

บทนำ

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวาระพระบาลีไว้อันมาใน สังยุตตนิกาย มหาวารวรรคสังขยสังยุต สมာธิวรรค สมာธิสูตร ว่า “สมาธิ ภิกขเว ภาเวถฯ สમાหิตฺติ ภิกขเว ภิกขุ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง”(ส.นิ. (บาลี) 19/1071/161, ส.นิ. (ไทย) 19/1071/583.) เป็นต้น นั้น ทรมิพระพุทธรูปประสงค์จะให้ผู้ปฏิบัติหมั่นทำสมาธิของตนให้เจริญขึ้นเพื่อที่จะได้รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้เป็นเหตุเกิดทุกข์ สิ่งนี้เป็นความดับทุกข์ สิ่งนี้เป็นหนทางสู่ความดับทุกข์ เพราะในอรรถกถาของพระสูตรนี้ได้ขยายความเพิ่มเติมถึงพลาณภาพแห่งสมาธิอีกว่า “ภิกษุเหล่านั้นได้ความที่จิตมีอารมณ์อันเลิศเป็นหนึ่งอย่างนี้ เจริญกรรมฐานแล้ว ก็จักบรรลุคุณวิเศษได้” (ส.นิ.อ.(ไทย) ภาค3-/1071/498.) เมื่อเทียบเคียงอัตถสาระกับคัมภีร์สมาธิราชสูตร ของนิกายมหายานิกะ อันมาในพุทธศตวรรษที่ 7-8 แคว้นคันธาระ เมืองกิลกิต-บามิยัน แบบที่ 1 ที่กล่าวถึงพระบรมโพธิสัตว์จะเข้าสมาธิ ด้วยการระลึกถึงพระรูปกาย และพระพุทธรูป ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการไม่คบคนพาล คบบัณฑิต มีศีลบริสุทธินั้นเจริญเมตตาภาวนา โดยกล่าวถึงในคาถาที่ 4 ว่า สมาธิย่อมเข้าถึงพระพุทธรูปอันเป็นอจินไตย และคาถาที่ 9-12 ในพระคัมภีร์ว่า อานิสงส์ของการตรึงระลึกนึกถึงพระพุทธรูปภายในสมาธิจะทำให้จิตสงบตั้งมั่นมีความรู้กว้างขวาง สามารถมองเห็นพระพุทธรูปเจ้าหลายพันโกฏิ หรือมากกว่าเม็ดทรายในแม่น้ำคงคา แล้วจึงตั้งความปรารถนาถึงพระโพธิญาณอันเป็นอจินไตย ส่วนในคาถาที่ 16-19 ก็ได้อธิบายว่า ในจุดที่สมาธิจิตเกิดจากการดำรงมั่นคงในพระธรรมกาย ใจจะยิ่งแนบแน่นอยู่กับพระพุทธรูป และพระพุทธรูปทั้งหลายสามารถตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธรูปเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตพร้อมทั้งเคารพสักการะพุทธานุภาพอันยิ่งใหญ่ ความระลึกถึงที่อยู่กับพระพุทธรูปเจ้าไม่จางหายไป จะส่งผลให้ยามเจ็บป่วยไข้ใกล้ละสังขารไม่ถูกครอบงำด้วยทุกข์เวทนาทั้งหลาย (ชนิดา จันทราศรีไศล บ.ศ.9, 2557) จากสารัตถะข้างต้นจึงสามารถ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

อนุมานได้ว่ากำลังอันเกิดจากสมาธิที่ตั้งจิตระลึกถึงพุทธานุสติ ธรรมานุสติ และสังฆานุสตินั้น มีอานุภาพไม่มีประมาณ

พลาณภาพแห่งสมาธิ ก่อเกิดวิชาสามประการ

คำว่า “วิชา” มีความหมายว่ารู้แจ้ง แบ่งเป็น 3 ประการในเบื้องต้น และ 8 ประการในเบื้องปลาย โดยมีรูปวิเคราะห์ในคัมภีร์อภิธานวรรณนา สัคคกัณฑ์ หมวด จิตตาทิวัณณนา การพรรณนาชื่อของจิตเป็นอาทิ ได้ตั้งรูปวิเคราะห์ไว้ว่า “วิทติ ชานาตีติ วิชา ปัญญาที่รู้ชื่อว่าวิชา โดยมี วิทฺ ลงในอรรถว่า ญาณ ลง ย และ อาปัจจย ทัยที่สุตธาตฺ อาเทศ ทัย เป็น ช ซ้อน ช แล้วลบสระด้านหน้าเสีย เพราะอำนาจของ ย ปัจจย”(พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์), 2459) ซึ่งเมื่อกล่าวอธิบายความโดยสังเขป ได้แก่ 1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ 2) สุตตทานํ จุตฺตปาเต ญาณ 3) อาสวานํขเย ญาณ หมายถึง ญาณเป็นเครื่องรู้ระลึกชาติคือขั้นที่เป็นที่อยู่อาศัยในกาลก่อน ญาณระลึกการจุติ และการอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย ญาณในความสิ้นไปของเหล่าอาสวะกิเลสซึ่งมีรูปวิเคราะห์ขยายความอธิบายไปอีกว่า ญาณนติ ติสโส วิชา วิชา 3 ประการก็ชื่อว่า “ญาณะ” (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2558) ซึ่งอรรถกถาเวรัญชกัณฑ์ เรื่อง ปุพเพนิวาสกถา ได้อธิบายรูปวิเคราะห์ไว้อย่างละเอียดภาษาบาลีแบบสมาสที่ เกี่ยวข้องกับคำศัพท์ว่า “ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ” โดยแยกศัพท์ออกเป็นสามศัพท์ ได้แก่ ปุพเพนิวาส + อนุสสติ + ญาณ ดังต่อไปนี้คือ ปุพเพนิวาสติ ปุพเพ อตฺตชาติสุ นิฏฺฐกฺขณฺธาฯ ปุพเพนิวาสานุสสติ ยาย สติยา ปุพเพนิวาสํ อนุสสติ ปุพเพนิวาสานุสสติฯ ญาณนติ ตาย สติยา สมฺปยุตฺตํ ญาณํฯ (วิ.มหา.อ. (บาลี) ปจโม ภาค 1-12/154-157.) ขั้นที่ตนเคยอยู่แล้วในกาลก่อน คือในอดีตชาติ ชื่อว่า “ปุพเพนิวาส” (ขั้นที่ตนเคยอยู่แล้วในกาลก่อน) พระโยคาวจรย่อมตามระลึกได้ถึงขั้น ที่ตนเคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนด้วยสติใด สตินั้นชื่อว่า “ปุพเพนิวาสานุสสติ” ในคำว่า “ปุพเพนิวาสานุสสติ” นี้ ญาณที่สัมปยุตด้วยสตินั้น ชื่อว่า “ญาณ” โดยมีคำอธิบายเพิ่มเติมอีกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงบรรจุจุดตถกถาน ฌ ควงไม้ ศรีมหาโพธิ์แล้วทรงทำมานั้นให้เป็นบาทแห่งวิปัสสนา เป็นบาทแห่งอภิญญา และเป็นบาทแห่งนิโรธ โดยทรงแสดงวาระพระบาลี ที่อาศัยสมาธิว่า “โส เอวํ สมาหิตเต จิตเต เมื่อจิตเป็นสมาธิอย่างนี้” ซึ่งจิตที่เป็นสมาธิอย่างนี้คือ ปริสุทฺธะ ปริสุทฺธิ์ ปริโยธาเต ผองโส อนจฺเณ ไม่มีกิเลสเหมือนเนินในใจ วิตฺตูปกฺกิเลส ปราศจากความเศร้าหมอง มุทฺตฺตฺเต เป็นธรรมชาติข้าของอ่อนนุ่มอบรมดี กมนฺนียะ ควรแก่การทำงานทางใจ เหมือนทองคำธรรมชาติที่ขัดสนิมออกดีแล้ว ฐฺชิตเต เป็นจิตตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันบริสุทธิ์ อาเนญฺชฺปตฺเต จิตมีสมาธิที่ศรัทธาประคองไว้ มีวิริยะประคองไว้ไม่หวั่นไหวเพราะความเกลียดคร้าน มีสติประคองไว้ไม่หวั่นไหวเพราะความประมาท มีสมาธิประคองไว้ไม่หวั่นไหวเพราะความฟุ้งซ่าน มีปัญญาประคองไว้ไม่หวั่นไหวเพราะอวิชา ถึงความสว่างไม่หวั่นไหวเพราะความมืดคือกิเลส จิตลักษณะนี้จึงควรแก่กนิหารมีประการต่างๆ (วิ.มหา.อ. (ไทย) ภาค 1-12/215-219.) แน่นอนว่าจิตที่ผ่านการอบรมจนสามารถระลึกชาติได้นั้นจำเป็นจะต้องประกอบด้วยสมาธิ ในองค์อิทธิบาทธรรม คือ ฉันทสมาธิปธานสังขาร วิริยสมาธิปธานสังขาร จิตตสมาธิปธานสังขาร วิมังสาสมาธิปธานสังขาร ผ่านปัจจยการ 12 ปัจจย ก็ได้ หรือปฏิบัติผ่านโพชฌงค์ 7 ประการ ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “โพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้) 7 ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้วิชา 3 ประการบริบูรณ์ โพชฌงค์ 7 ประการ คือ 1) สติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึกได้) 2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือการเพ็นธรรม) 3) วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร) 4) ปีติ สัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิมใจ) 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายสงบใจ) 6) สมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น) 7) อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็น

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ตามเป็นจริง” (อง.ทสก. (ไทย) 24/102/243.) ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นของจิตอันอบรมแล้วอย่างนี้ จิตย่อมบริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว สามารถน้อมนำจิตไป เพื่ออุปเพนิวาสานุสติญาณ ทำให้ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ 1 ชาติไปจนถึง 100,000 ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกับเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกับเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกับ และวิวัฏฏกับเป็นอันมากบ้าง ว่า “ในภพนั้นเรามีชื่ออย่างนั้นมีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุข ทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุตจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้ ย่อมระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้” (ขุ.ป. (ไทย)31/105/163.) ซึ่งการเดินทางข้ามเวลาที่บรรดานักวิทยาศาสตร์พยายามจะพิสูจน์ด้วยวิทยาการปัจจุบันตามสมการฟิสิกส์ของ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ในการพบปริภูมิเวลา 2 ตำแหน่งที่อยู่ห่างไกลให้มาบรรจบกัน เพื่อเกิดทางลัดในการพบมิติทั้ง 4 ได้แก่ 3 มิติ คือ ความกว้าง ความยาว ความสูงในจักรวาล เชื่อมโยงกับมิติที่ 4 คือ เวลา จนเกิดรูหนอน หรืออุโมงค์เวลาในการเดินทาง โดยจะต้องใช้พลังงานเป็นลบในการต่อต้านแรงโน้มถ่วง และนักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันยังหาพลังงานที่ต่อต้านแรงโน้มถ่วงชนิดนี้ไม่พบ นอกจาก พลังงานมืด ที่เชื่อกันว่าจะทำให้เกิดสภาพหมุนวนเป็นรอบจากอดีตไปสู่อนาคต หรือจากปัจจุบันย้อนกลับไปสู่อดีต เหมือนกับการคนกาแพในแก้ว อีกทั้งการใช้อนุภาคชนิดหนึ่งที่สามารถอยู่ในหลายสถานที่โดยพร้อมกันอย่างไม่สูญสลายได้ด้วย วิทยาการของฟิสิกส์ควอนตัม (BBC NEWS ไทย, 2561) แต่สำหรับพุทธศาสนานั้นมีอธิบายหมายเอาบุคคลที่จะระลึกชาติได้ต้องเข้าถึงจุดที่สว่างที่สุดในจักรวาลก็คือหัวใจของเราเจริญสมาธิจนได้ฌาน แล้วเอาฌานเป็นพื้นฐานไปสู่ญาณทัศนะ จึงจะสามารถระลึกชาติได้ดังที่พระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้ว่า “อุปเพนิวาสญาณของพวกเดียริยเป็นเช่นกับแสงหิ่งห้อยของพระสาวกทั้งหลายเป็นเช่นกับแสงประทีป ของพระอัครสาวกเป็นเช่นกับแสงดาวประกายพุกฤษ์ของพระปัจเจกพุทธะทั้งหลายเป็นเช่นกับแสงพระจันทร์ ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นเช่นกับแสง สุริยมณฑลพินดวง” (ที.ม.อ. (ไทย) ภาค 2-/1/2-3.) เพราะเมื่อเห็นภพในอดีตของตนแล้วย่อมทำลายเปลือกไข่ คืออวิชชาที่ปกปิดชั้น 5 อันเคยอยู่อาศัยมาก่อน หลังจากนั้นพระมหาสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมี พึงน้อมจิตไปเพื่อญาณเป็นเหตุรู้การเกิด และการดับของสัตว์ทั้งหลาย ที่เรียกว่า จุตูปปาตญาณ โดยอยู่ในหมวดหัวข้อเดียวกันกับ ทิพพจักขุญาณ ซึ่งอรรถกถาเวรัญชกัณฑ์ทวิณณนา อธิบายทิพจักขุประสาทว่าเกิดขึ้นด้วยกำลังแห่งภาวณา คือ วิริยะ มีความรุ่งเรืองเป็นอันมากด้วยการกำหนดถือเอาแสงสว่าง ผู้ที่เห็นเพียงการดับไม่เห็นการเกิด ย่อมมีความเห็นผิดคืออูจเฉติฐิ เห็นว่าขาดสูญ ส่วนผู้ที่เห็นความเกิดไม่เห็นความดับ ผู้นั้นก็ย่อมยึดถือว่าสัตว์ใหม่ปรากฏอยู่เนื่องนิตย์ ซึ่งพลังแห่งการเห็นรูป และแสงสว่างในสมาธินี้เป็นเหตุแห่งความบริสุทธิ์ของญาณจักขุ พระอรรถกถาจารย์จึงอธิบายด้วยปาฬิประโยค ว่า “อติกนตมานุสสิ เป็นของเหนือมนุษย์ สดเต ปสสามิ เรามองเห็นสัตว์ทั้งหลายด้วยตาทิพย์เหมือนเห็นด้วยมังสจักขุ และ จมมานะ อุปปชขมานะ ผู้กำลังจติ กำลังอุบัติ” เช่น บุคคลผู้มีผิวพรรณไม่งามน่าเกลียดเพราะเป็นผลแห่งโทสะ ผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มากเพราะเป็นผล แห่งอโลภะ ผู้มีโภชนาหารน้อยขัดสนเพราะเป็นผลแห่งโลภะ ยิ่งกว่านั้นยังสามารถเจริญกุศลแสงสว่าง (อาโลกกุศล) มุ่งหน้าต่อนรกเบื้องล่างเห็นสัตว์นรกก็ทราบได้ว่าทำกรรมชื่อนี้ เจริญกุศลมุ่งหน้าต่อเทวโลกเบื้องบนเห็นมหาเทพเสวยมหาสมบัติก็ทราบด้วยญาณมูบคฺยญาณ ว่าทำกรรมอย่างนี้จึงได้เทวสมบัติชื่อนี้ ด้วยจิตเป็นสมาธิในจุดตถฌานนั้น เมื่อเจริญเป็นบาทแห่งวิปัสสนาแล้วสามารถทำกิเลสอาสวะในจตุกกมาตिकाเหล่านั้นให้หมดสิ้นไปจากใจได้ด้วยการแห่งตลอดอริยสัง 4 ได้แก่การกำจัด 1) กามาสวะ ความพอใจในกามความหมกมุ่นในกาม 2) ภวาสวะ ความพอใจในภพ ความหมกมุ่นในภพ 3) ทิฏฐาสวะ ความเห็นว่าโลกเที่ยง ความเห็นว่าสัตว์เบื้องหน้า แต่ตายแล้วจะเกิดอีกก็หามิได้ จะไม่เกิดอีกก็หามิได้ มีความเห็นไปข้างทิฏฐิที่ถือเอาโดยวิปลาส เป็น มิจฉาทิฏฐิ 4) อวิชชาสวะ ความไม่รู้ในทุกข์แห่งลิมคืออวิชชา อุกุศลมูลคือโมหะ (อภิ.วิ. (ไทย) 35/937/586.) ญาณนี้จึงเป็นเครื่องรู้ว่าชาติสิ้นแล้วพรหมจรรย์

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

อยู่จบแล้ว ซึ่งพลังแห่งอัสวักขยญาณสามารถตัดกิเลสทำให้กรรมที่มีอยู่ก็ไม่มีปฏิสนธิ (วิ.มหา.อ. (ไทย) ภาค 1-12/227-239.)

พลาณภาพแห่งสมาธิ ก่อเกิดวิชาแปดประการ

วิชา 8 ประการนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสามัญญผลสูตรโดยเพิ่มเติม อานูภาพที่เกิดจากพลังแห่งสมาธิ อีก 5 ประการเพิ่มขึ้นมาจากวิชา 3 ประการข้างต้น (บุพเพนิวาสานุสสติญาณ, จุตูปปาตญาณ, อัสวักขยญาณ) ดังนี้คือ 1) วิปัสสนาญาณ 2) มโนมยิทธิญาณ 3) อิทธิวิธิญาณ 4) ทิพโสตธาตุญาณ 5) เจโตปริยญาณ ซึ่งบุคคลผู้อบรมจิตให้เกิดสมาธิด้วยการนำใจที่ชั้ดสายคิดไปในเรื่องราวมากมาย ให้มารวมหยุดตรงจุดอันเป็นที่ตั้งตั้งเดิมภายในกลางกาย ใจก็จะหยุดนิ่งจิตเป็นประภัสสรสว่างโพลงภายใน เมื่อมีใจสงบสว่างดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจักสามารถบรรลุฌานขั้นสูงได้เพราะการละนิวรณ์อันเป็นธรรมเครื่องกั้นจิตมิให้บรรลุธรรมได้มากเพิ่มขึ้นไปตามลำดับ (ปณายุทธ ฐขานโรต, 2564) สำหรับหลักธรรมอธิบายลำดับขั้นแห่งวิปัสสนาญาณเบื้องต้นพระโยคาวจรต้องน้อมจิตไปให้บริสุทธิ์ผุดผ่องเป็นสมาธิปราศจากกิเลสปราศจากความเศร้าหมองตั้งมั่นไม่หวั่นไหวจึงจะเกิดญาณทัสสนะรู้ชัดเจนว่ากายของเราที่คุ่มกันเป็นรูปร่าง เกิดจากบิตมมารดาเจริญวัยมาด้วยโภชนาหารเป็นของไม่เที่ยงย่อมกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา เหมือนกับว่าคนตาดีหยิบแก้วมณีไว้ในมือพิจารณาว่า ดวงแก้วนี้เจียรระไนดีแล้ว มีแปดเหลี่ยมสุกใสได้ประกายสมส่วน มีกลุ่มด้ายสีต่าง ๆ ร้อยอยู่ข้างใน ต่อมาการได้มโนมยิทธิญาณ ก็ต้องอาศัยจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ จึงจะน้อมจิตไปเพื่อเนรมิตกายที่เกิดแต่ใจเหมือนกับคนชักไม้ออกจากหลุมปล้อง หรือคนชักดาบออกจากฝัก บ้างก็ว่าเหมือนคนดึงงูออกจากคราบ โดยรูปที่เนรมิตนั้นมีอวัยวะครบถ้วนมีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ต่อมาผู้ปรารถนาอิทธิวิธิญาณ ก็ต้องตั้งจิตเป็นสมาธิ ให้บริสุทธิ์ผ่องใสจึงจะน้อมจิตไปเพื่อแสดงฤทธิ์หลายประการ เช่น เดินทะลุฟ้ากำแพงภูเขาไปไม่ติดขัด ดำผุดดำว่ายลงในแผ่นดิน คนเดียวแสดงเป็นหลายคนหลายคนแสดงเป็นคนเดียว นั่งสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปบนเวหาส เอาฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ เนรมิตกายไปยังพรหมโลกได้ ผู้ที่ปรารถนา ทิพโสตธาตุญาณ ก็ต้องฝึกสมาธิให้จิตบริสุทธิ์จึงจะสามารถน้อมใจไปสอดเสียงทิพย์ของเทวดาหรือเสียงของมนุษย์ที่อยู่ในที่ไกลได้ยินชัดเจนแจ่มใสเหนือประสาทหูของมนุษย์ ประการสุดท้าย คือ เจโตปริยญาณ ผู้ฝึกต้องใช้จิตที่เป็นสมาธิ อันบริสุทธิ์ผ่องใสไม่เศร้าหมอง ไม่หวั่นไหวแล้ว น้อมจิตไปกำหนดรู้ความคิดของสัตว์หรือของบุคคลอื่นว่า บุคคลเหล่านี้มีดวงจิตระคนด้วยราคะ โทสะ โมหะ ฟุ้งซ่าน หดหู่ จิตของเขาเป็นสมาธิ หรือว่าไม่เป็นสมาธิ จิตของเขาหลุดพัน หรือไม่หลุดพันเหล่านี้ เป็นต้น (ที.สี. (ไทย)9/234/77.) เมื่อพิจารณาถึงศาสตร์สมัยใหม่ของชาวตะวันตกซึ่งนำมาแปลโดยหลวงวิจิตรวาทการ เรื่องวิชาแปดประการ ได้กล่าวถึงเวลาที่ใจของคนเป็นสมาธิอย่างแรงกล้าสามารถเกิดพลังถอดเจตภูต (Astral Body) ในการเดินทางคล้ายดวงดาวที่ส่องแสงมาจากอวกาศรวมเข้ากับจิตสำนึกหรือสิ่งที่เห็นในความฝัน โดยพยายามฝึกบังคับเจตภูต ตามหลักที่เข้ากับมโนมยิทธิบุคคลนิमित หรือการฝึกสมาธิ อ้างอิงเรื่องของนายแอนดรู แร่ง ชาวอังกฤษ บันทึกการถอดกายว่า มาริภรรยา ของโยน กอล์ฟ ผู้อยู่บนเตียงคนป่วยในโรงพยาบาลห่างจากบ้านประมาณ 9 ไมล์ได้รับทุกเขวหนาดด้วยโรคเรื้อรัง เธอปรารถนาจะพบบุตรทั้งสองก่อนถึงแก่กรรม แต่คุณหมอไม่ให้ออกไปพบเพราะเป็นโรคติดต่อกันในเวลา 2 นาฬิกาของคืนนั้นนั่นเองหญิงนั้นก็มีการเหมือนคนตายดวงตาเปิดค้าง ปากอ้า ไม่มีลมหายใจ แพทย์ผู้เฝ้าไข้ก็ไม่แน่ใจว่าเธอถึงแก่กรรม หรือยัง เพราะรุ่งเช้าหญิงคนนั้นก็เหมือนคนที่ตื่นจากหลับ แล้วบอกกับมารดาของตนว่าเมื่อคืนไปอยู่กับลูกมา ส่วนทางบ้านในเวลา และวันเดียวกันดังกล่าว หญิงพี่เลี้ยงเด็กก็ตกใจตื่น เห็นมารดาของเด็กมาขึ้นริมเตียงนอน มีดวงตาสายไปมาแล้วขยับปากเหมือนจะพูด พี่เลี้ยงเด็กจะเดินเข้าไปใกล้ก็เห็นมารดาของเด็กเดินถอยห่างและออกประตูไป พี่เลี้ยงเด็กจึงโวยวายขึ้นจนชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียดมาดูแล้วคิดว่าพี่เลี้ยงเด็กคนนี้คงจะฝันไป แต่

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เธอยืนยันว่าไม่ได้ฝันเลย ส่วนมารดาของเด็กก็ถึงแก่กรรมในเช้าวันรุ่งขึ้นนั่นเอง คุณหลวงท่านจึงสรุปพลังของจิตที่เกิดจากสมาธิโดยบังเอิญตามหลักพุทธศาสนาว่า เจตมุตของหญิงที่ใกล้ตายคนนี้ เข้ากับหลักคือเธอมีความปรารถนาแรงกล้าที่จะเห็นลูกจึงเกิดฤทธิ์ทางใจได้ เมื่อมองเห็นลูกด้วยดวงตาแล้วก็เป็นอุคคหนิमित เมื่อมีสมาธิแน่นแนวก็นสามารถถอดกาย หรือดวงจิตออกไปได้ ดังนั้นดวงจิตจึงเป็นดวงไฟขาวบริสุทธิ์กระแสดวงจิตก็เหมือนแสงไฟที่ส่องออกมาจะมีกำลังเพียงไรก็สุดแต่ที่เราสั่งสมความดีบุญกุศลมากน้อยเพียงใด (หลวงวิจิตรวาทการ, 2504)

พลาณภาพแห่งสมาธิ ก่อเกิดอภิญญาหกประการ

แม้ความรู้อันยิ่ง 6 ประการนี้มีชื่อต่างจากวิชา 8 ประการก็จริง ถึงครั้งนั้นโดยเนื้อแท้แห่งสภาวะก็เกิดจากพลังของสมาธิ และแสดงฤทธิ์ได้เช่นเดียวกับ วิชา 3 หรือวิชา 8 ประการ ตามหลักฐานที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกวิภังคปกรณ์ หมวดญาณวิภังค์ ฉกกนิทเทส บรรดาญาณวัตตุหมวดละ 6 นั้น ปัญญาในอภิญญา 6 คือ 1. อิทธิวิธญาณ (ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้) 2. โสตราตุวิสุทธินญาณ (ความรู้ที่ทำให้มีหุทธิพโย) 3. ปริจิตตญาณ (ความรู้ที่ทำให้รู้ใจผู้อื่น) 4. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ความรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้) 5. จุตูปปาตญาณ (ความรู้การจุติ และเกิด) 6. อาสวักขยญาณ (ความรู้ที่ทำให้อาสวะสิ้นไป) (อภิ.วิ. (ไทย)35/805/517.) ถ้าว่าในอรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรค มหารรค ญาณกถา อิทธิวิธญาณ นิทเทส มีข้ออธิบายลักษณะแห่งการแสดงฤทธิ์เนรมิตร่างกายไว้ว่า ภิกษุจะต้องเข้าฌานอันเป็นบาทแห่งอภิญญา ตั้งความปรารถนาอยากเนรมิตร่างกายเป็นร้อยเป็นพันอัตภาพ แล้วก็ทำบริกรรมภาวนาว่า ขอร่างกายของเราจงกลายเป็นร้อยร่างพันร่าง ออกจากการทำบริกรรมภาวนาแล้ว อธิษฐานจิตกำกับ ร่างกายของเธอก็จะเป็นไปตามคำอธิษฐานนั้น แต่ในอรรถกถา สังยุต พระอรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า พระโยคีควรเข้าสมาธิจิตมีฌานเป็นบาทมีนิमितเป็นอารมณ์โดยนิमितที่เป็นอารมณ์นั้นเกิดขึ้นด้วยสามารถแห่งวรรณะ มิใช่ด้วยสามารถแห่งบัญญัติ มีอารมณ์เดียวเท่านั้นที่เป็นรูปาวจรจตุตถฌาน เกิดขึ้นในลำดับแห่งโคตรภูจตุตถอัปนาจิตดวงแรก สามารถเนรมิตร่างกายได้ไม่กำหนด เช่น เนรมิตรูปยืน เดิน นั่ง นอน พุด หรือการนิ่ง มีวัยต่างๆ ทั้ง วัยเด็ก วัยกลางคน และวัยชรา สามารถอธิษฐานจิตให้รูปนิรมิตเหล่านั้น บางรูปไว้ผมยาว บางรูปโกนผมครึ่งหนึ่ง บางรูปมีผมสีดอกเลา บางรูปห่มจีวรสีแดงครึ่งหนึ่งสีขาครึ่งหนึ่ง สวดสรภัญญะ แสดงพระธรรมกถา ถามปัญหา แก้ปัญหา ย่อม ต้ม เย็บ ซักจีวร เดินจงกรม แล้วเข้าสมาบัติอีกครั้งก็ได้ หรือจะหายตัวกำบังกายไม่ให้บุคคลเห็น ให้เห็นเฉพาะบุคคลตามที่ตนอธิษฐานก็ได้ ทำที่มืดให้สว่าง หรือทำแสงสว่างในเวลากลางวันให้มืดก็ได้ เปิดฝยสิ่งที่ปกปิด หรือปกปิดสิ่งที่เปิดเผยก็ได้ นึกถึงสิ่งที่ตนปรารถนามีเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เมื่อยกภาชนะเปล่าขึ้นเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ก็เต็มในภาชนะนั้นก็ได้ จะให้ตนเองเปียกน้ำ หรือไม่เปียกก็ได้ (ช.ป.อ. (ไทย) ภาค 1-/102/460-465.) ในบรรดาพลังของสมาธิที่ก่อให้เกิดปาฏิหาริย์นี้ควรนำเรื่องของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระมาสาธก พระมหาเถระท่านเป็นผู้รักษาพระราชศรัทธาปสาทของพระเจ้าอโศก ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์อยากให้เห็นปาฏิหาริย์คือแผ่นดินไหว พระมหาเถระก็เข้าจตุตถฌานเมื่ออภิญญาเป็นบาท ออกแล้วอธิษฐานให้แผ่นดินไหวในที่ประมาณ 1 โยชน์ ที่อัศจรรย์ไปกว่านั้นคือสามารถทำแผ่นดินไหวให้เกิดขึ้นเพียงครั้งผืนในด้านทิศใต้ และทิศตะวันตก ส่วนอีกซีกหนึ่งของแผ่นดินทางทิศเหนือ และทิศตะวันออกไม่มีการไหวของแผ่นดินเลย ซึ่งเมื่อพระราชาทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์นั้นแล้วก็ถึงการตกลงพระทัยว่าพระเถระรูปนี้จะสามารถยกย่องพระพุทธศาสนาได้ (วิ.มหา.อ. (ไทย) ภาค 1-/75-76.) จะเห็นได้ว่าพลังแห่งสมาธิของพระมหาเถระนั้นยังพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเป็นพลเหตุปัจจัยประการหนึ่งแห่งการประกาศพระสัทธรรมด้วยการส่งสมณทูตออกเป็น 8 สายได้โดยง่าย

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

พลาณภาพแห่งสมาธิในคัมภีร์พุทธโบราณ

หลังจากการกำหนดรู้ทุกข์ การละสมุทัย การเจริญมรรค และการกระทำให้งั่งอริยผล ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว เมื่อเทียบเคียงด้วยหลักตรรกธรรมดา การบรรลุธรรมนั้นไม่มีการอาศัยกำลัง พระวรกายมากมาย เช่นนี้ แต่ทำไมถึงมีกำลังอีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าญาณพละ หมายถึงกำลังพระญาณ 10 ประการ โดยอธิบายถึงความไม่หวั่นไหว ได้แก่การอุปถัมภ์ในฐานะ 10 ประการอันหมายถึงพระทศพลญาณ เพราะพระบรมศาสดาทรงรู้ฐานะและอฐานะ เป็นต้นตามเป็นจริง คือ ทรงรู้ฐานะโดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็นสิ่งมิใช่ฐานะ, ทรงรู้วิบากของกรรมสมათาน ทั้งอดีต ปัจจุบัน และ อนาคต โดยฐานะ โดยเหตุ ตามเป็นจริง, ทรงรู้ข้อปฏิบัติที่ดำเนินไปในฐานะทั้งปวง, ทรงรู้โลกโดยเป็นอเนกธาตุ และนานาธาตุ, ทรงรู้อิทธิตติอัยอาศัยของสัตว์ทั้งหลาย, ทรงรู้อินทรีย์ของสัตว์เหล่านั้นว่ายิ่ง และหย่อน, ทรงรู้ความเศร้าหมอง ผ่องแผ้ว และการออกของฉาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ, ทรงรู้ขั้นที่เคยอาศัยในปางก่อนของสัตว์เหล่านั้น, ทรงรู้จตุติ และอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย, ทรงรู้ธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะ ส่วนน้อยในอภิธรรมขยายความโดยพิสดารว่า ในโลกนี้ พระตถาคตทรงทราบชัดตามเป็นจริง ซึ่งฐานะโดยเป็นฐานะ และซึ่งอฐานะโดยเป็นฐานะ แม้ข้อที่พระตถาคตทรงทราบชัดตามที่เป็นจริงซึ่งฐานะโดยเป็นฐานะ และซึ่งอฐานะโดยเป็นฐานะ ก็จัดเป็นตถาคตพละของพระตถาคต พระตถาคตทรงอาศัยพละใด ปฏิญาณฐานะอันประเสริฐสุด บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรท่ามกลางพุทธบริษัท พละนั้นเป็นพระญาณ 10 ประการของ พระตถาคต (ส.นิ.อ. (ไทย) ภาคที่ 2/22/67.) ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันแบบแห่งพระพุทธานุภาพโดยตรงจากสมาธิภาวะ จากคัมภีร์พุทธโบราณตามรูปประโยคภาษาบาลีถึงการเข้าถึงพระธรรมกายว่าเป็นพระพุทธรักษาลักษณะ ที่มีพลังอย่างหนึ่งดุจสายฟ้าฟาดส่งผลให้พระโยคาวจรกุลบุตร ผู้ปรารถนาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีโอกาสที่จะเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ แม้จะทรงเสด็จ ดับขันธปรินิพพานไปนานแล้ว

พลาณภาพแห่งสมาธิ ในคัมภีร์ไตรภูมิโกถ

จากต้นฉบับหนังสือไตรภูมิพระร่วงในพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ราชที่ 1 พญาสิทธิผ่านกาลเวลามาจนถึงการนำเอกสารตัวเขียนอักษรขอมไทยฉบับไตรภูมิพระร่วงกรุงศรีอยุธยา 1 ผูก กรุงธนบุรี ฉบับมหาช่วยจาร 10 ผูก จนถึงไตรภูมิพระร่วงความเก่า มหาจันทร์จาร ฉบับรัชกาลที่ 1 จำนวน 10 ผูก รวมเป็น 21 ผูก ผ่านการเรียบเรียงแปลโดยฉบับราชบัณฑิตยสถานมีความตอนหนึ่งได้อธิบายว่า “อันหนึ่งภาวนา เป็นต้นว่าสวดมนต์แลสวดพระพุทธรูป และระลึกถึงคุณพ่อคุณแม่เจ้าไทท่านผู้มีคุณแก่ตนแล ภาวนาอนิจจัง(สัง)ขารแล อันหนึ่งคัลนา (การนับค่านวม)...ใจอันบังเกิดบุญในกามภูมิได้ 17,280 ดังนี้ คือว่าให้อวมหากุศล 8 ตั้ง เอาทศบุญกิริยาวัตถุ 10 คุณ แล้วเอาอารมณ์ 6 คุณ (ที่เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) เอาอธิปัตติ 4 คุณ (มีใจตรงเที่ยงแก่บุญ, พยายามกระทำบุญ, จิตมั่นคงในบุญ, พิจารณาบุญแล้วยินดีทำบุญ) เอากรรม 3 คือกายกรรม วชิกรรม มโนกรรมนั้นคุณแลเอาหินตึกะ 3 คือ หิน มัชฌิม ปณิต นั้นคุณได้ 17,280 แล” จะเห็นได้ว่าการนั่งสมาธินั้นย่อมให้เกิดพลังบุญมีอานิสงส์มากมายสามารถเวียนเกิดอยู่แต่ในสวรรค์ 6 ชั้นอันเป็นกามาวจรภูมิได้ สำหรับวิธีการปฏิบัติเพื่อเห็นพระนิพพานเมื่อภาวนาโลกุตระแล้ว ในคัมภีร์ไบลาณฉบับไตรภูมิพระร่วงนี้ ได้กล่าวไว้ว่า “เห็นไปเบื้องบนถึงพรหมโลก ถ้าแลดูเบื้องต่ำเห็นไปถึงนรกถึงใต้น้ำใต้ลม” ดังนั้นผลที่ได้จากการเจริญสมาธิภาวนาเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก มีพลาณภาพส่งผลตั้งแต่เบื้องต้นการปฏิบัติบำบัตระงับนิวรณ์ แล้วถอนตนเองเข้าสู่มรรคสังขจะจนเกิดผลจิตกิเลสบำบัดแผ่ด้วยภาวนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2544)

พลาณภาพแห่งสมาธิ ในคัมภีร์ฎีกามาลัยเทวสูตร

การวินิจฉัยชื่อคัมภีร์ โดยอ้างอิงพระมาลัยเทวเถระ คำว่า “เทวะ” หมายถึงพระมหาเถระผู้เป็นวิสุทธิเทพ มีความยินดีอยู่ในผลแห่งวิโมกข์ สมาบัติ สำราญอยู่ในอารมณ์แห่งพระนิพพาน ตั้งมั่นด้วยศีลคุณ สมาธิคุณ

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

ปัญญาคุณ สามารถเข้าฌานสมาบัติแสดงอิทธิฤทธิ์แทรกแผ่นดินไปโปรดสัตว์นรก นำข่าวสารของเหล่าสัตว์นรกมาบอกกับญาติมิตรของพวกเขาให้ทำบุญกุศล เป็นต้นว่า ถวายภัตตาหารบิณฑบาตอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติของตน เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นรับอนุโมทนาส่วนบุญที่ญาติอุทิศถวายแล้วได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เช่นเดียวกับพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ลงไปในภพนรกด้วยอาณุภาพแห่งสมาธิภาวนานั้นย่อมยังไฟนรกทั้งหลายให้ดับพินาศ บันดาลให้อารณน้ำฝนอันเป็นทิพย์หลังลมมาสนานร่างกายของเหล่าสัตว์นรก แม้มห้อโลหกุมภี ที่เคี้ยวต้มสัตว์นรก อยู่ก็สลายหายไป หนามต้นจิวก็หดหายไป น้ำทองแดงที่เดือดพล่านกลายเป็นน้ำหวานเย็นมีรสน้ำผึ้ง ให้หมูสัตว์นรกได้ดื่มกินพันทุกข์ทรมานเป็นการชั่วคราว ด้วยกำลังแห่งสมาบัติ พระมาลัยเทวเถระเจ้านี้ เมื่อลงไปก็จะมีดอกบัวใหญ่ขนาดกงจักรล้อม ผุดขึ้นมารองรับเป็นอาสนะให้พระมหาเถระนั่งเหนือดอกบัวนั้น ยามที่ดอกบัวทิพย์ของพระมหาเถระเลื่อนไปหาเหล่าสัตว์นรก แม้อุฆาถ่านเพลิงก็ดับสนิท อนึ่งการที่ท่านจะขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อนมัสการพระเกตุแก้วจุฬามณีเจดีย์ ก็ต้องเจริญสมาธิเข้าจตุตถฌานอันเป็นที่ตั้งขึ้นแห่งอภิญา ออกจากฌานนั้นแล้วร่างกายก็เบาละล่อง ขึ้นไปในอากาศงามสง่าดุจพระยาสุวรรณราชหงส์ เพียงชั่วลัดนิ้วมือเดียว ก็สามารถปรากฏกายอยู่ที่ลานพระจุฬามณีเจดีย์เบื้องหน้าเวชยันตปราสาทอินทนิลสีเขียวดุจปีกแมลงทับนำทัศนากการอันตกแต่งไปด้วยแก้วมณี 7 ประการ ซึ่งฌานในการท่องนรกเที่ยวสวรรค์นั้น มีอธิบายว่า สามารถเผาธรรมอันเป็นข้าศึก คือความวุ่นงะหาหวานอน หรือนิวรณ์ธรรมเครื่องกั้นจิตได้ โดยฌานนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ อารัมมณูปนิชฌาน ได้แก่ สมาบัติ 8 ประการ มี รูปฌาน 4 แบ่งเป็น ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อรูปฌาน 4 แบ่งเป็น อากาสาณัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ กับทั้งอุچارสมาธิเหตุจตุรูปในกสิณเป็นอารมณ์ประการหนึ่ง ลักขณูปนิชฌาน ได้แก่ วิปัสสนาญาณ 10 มรรค 4 ผล 4 ซึ่งผู้ที่เข้าจตุตถฌานแล้วสามารถตั้งสมาธิเป็นเอกัคคตาจิตมีอารมณ์เดียวนี้ตั้งอยู่จนพระจันทร์พระอาทิตย์สิ้นแสงก็ได้ หรือจะเจริญวิปัสสนาก่อนแล้วเข้าสู่จตุตถฌานภายหลังก็ได้ เพื่อเป็นที่ตั้งแห่งผลนิโรธสมาบัติประการหนึ่ง จะเห็นได้ว่ากำลังแห่งสมาธิภาวนามีส่วนสำคัญต่อความเข้าใจ จนรู้แจ้งเห็นจริงในปรโลก คือนรก และสวรรค์ หรือภพภูมิอื่นๆ หลังจากตายไปแล้วของสรรพสัตว์ได้ (อริยธรรม ป., 2507)

พลาณภาพแห่งสมาธิ ในคัมภีร์โบลานพระพุทธรังสีทฤษฎีญาณ

คัมภีร์นี้ได้รับความนิยมตามแบบอย่างหลักการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานมัคคบาลีมุตแห่งเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช สุก ไก่เถื่อน ต่อมาพระมหาโชติปัญญา (ใจ โสธรัตน์) วัดบรมนิวาส รวบรวมคัมภีร์โบลานกรรมฐานแล้วจึงปริวรรตแปล และจัดพิมพ์เมื่อพุทธศักราช 2479 มีเนื้อหาตอนหนึ่งกล่าวถึงปฤศนาธรรมของนักปราชญ์โบราณคัคลอกโดยพระญาณรักชิต (ปิยธโร หรือ) เพื่อเป็นเครื่องประดับสำหรับพระองค์ธรรมิกราชาธิราชเจ้าผู้ทรงธรรมสร้างสมภารกุศลหวังจะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในกาลภายภาคเบื้องหน้ามาเป็นพระราชูปถัมภ์พุทธธรรมแต่พระมหาสมณเถระจารย์ทั้งหลาย โดยปัญหาธรรมข้อที่ 9 ถิ่นว่า “พระมหาสมณะผู้ทรงพระไตรปิฎกธรรมทั้งปวงเมื่อจะดับสังขารธรรมนั้น เอาธรรมอันใดเป็นอารมณ์แลไว้จิตดีในสถานที่ใด มีวิสัยเห็นว่า ลูกพระพุทธเจ้าผู้ไม่หลงลืมสติหลับตาลงนึกถึงพระพุทธ พระธรรม เมื่อใด เอาจิตดีไปไว้ที่ช่องดวงตาทั้งสองแล้วเอาตาทิพย์ดูจิตต์อันไหวอยู่ในช่องดวงตานั้น เอาธรรมในจิตเป็นอารมณ์ระลึกถึงพระพุทธเจ้าแต่ในดวงจิต ว่าพุทโธก็ดี อนิจจังก็ดี ทุกขังก็ดี อนัตตาก็ดี อยู่ในดวงพระธรรมนั้น ด้วยเดชพระธรรมเสมือนเห็นองค์พระพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในจิตนั้นไซ้ บุญจะบังเกิด ครั้นบุญบังเกิดแล้ว บาปทั้งปวงหายไป ครั้นบาปหายไปแล้ว น้ำเลี้ยงหัวใจประมาณหนึ่งข้อมือ อยู่ในหทัยวัตถุ ก็ผ่องใสดุจดวงแก้วอันประเสริฐ ครั้นผ่องใสดุจแก้วก็เปิดประตูสวรรค์ได้แล้ว” (พระมหาโชติปัญญา, 2479) จากบทความในคัมภีร์โบลานเก่าแก่นี้จะเห็นว่าการฝึกจิตเป็นสมาธิแม้กำหนด

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

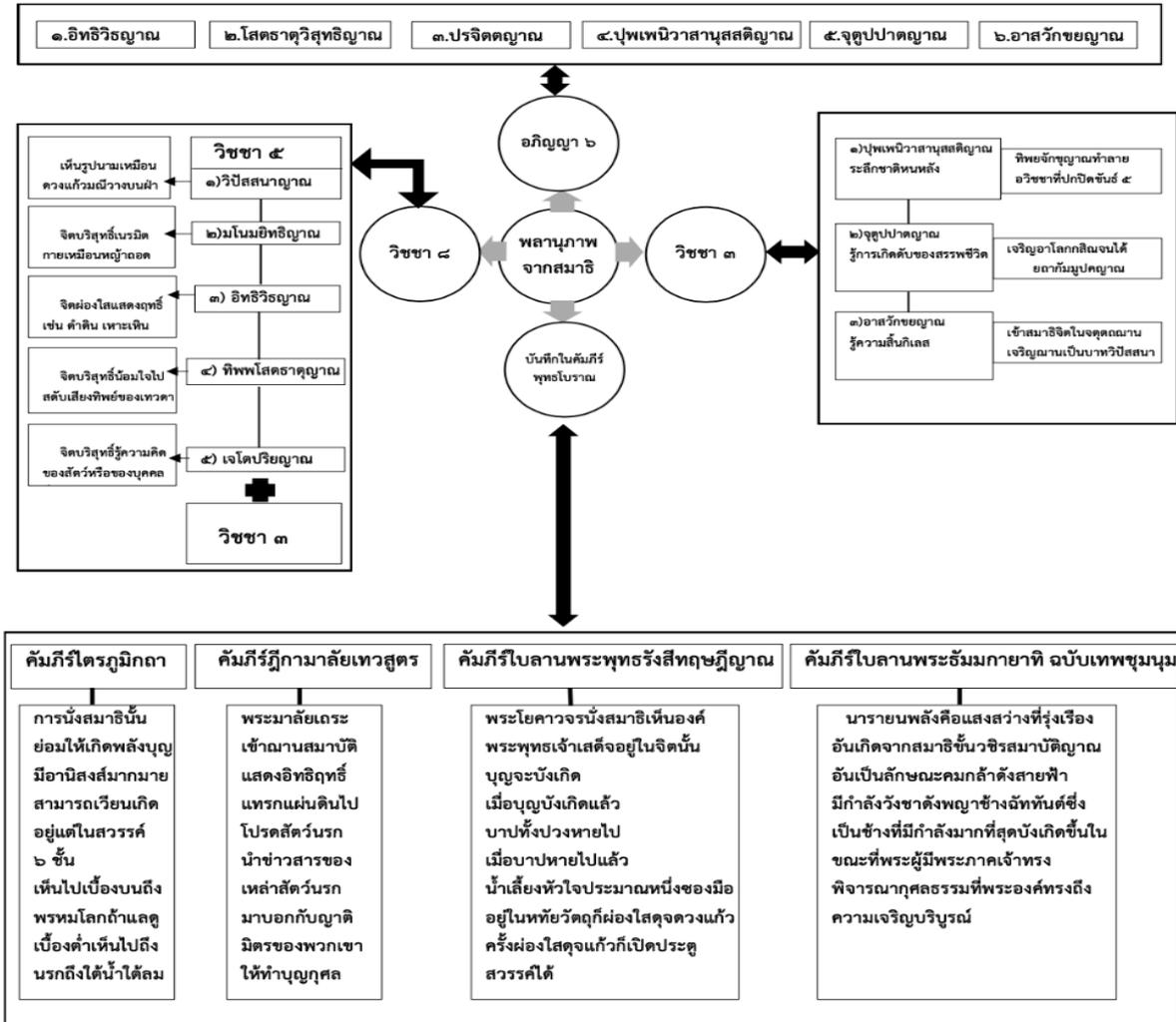
ไว้ที่เพลาดาก็สามารถเห็นดวงพระธรรม และยังบุญกุศลให้เกิด กลั่นใจให้ผ่องใส เพื่อขจัดบาปธรรมแล้วดับจิตสังขาร ละอัฐสภาพกายหยาบ เปิดประตูหนทางสวรรค์ให้กับตนเองได้ด้วยพลังแห่งสมาธิ

พลาณภาพแห่งสมาธิ ในคัมภีร์โบลานพระธัมมกายาถิ ฉบับเทพชุมนุม

คัมภีร์นี้เป็นแบบลานยาวจารึกด้วยอักษรขอม มี 10 ผูกครบ ไม่ประกบกับคัมภีร์ประดับเกล็ดหอยห่อด้วยผ้าอต์ลัดแดง หน้าอังกา กี่ 1 บรรทัดที่ 1 ถึงบรรทัดที่ 5 ปริวรรตสู่อักษรบาลีไทยโดยพระภิกษุชาวกำมพูชาคือพระทอง กตทีโป และคณะ แปลความบาลี-ไทยสู่ภาษาไทย โดยผู้วิจัย และทีมงานมหาเปรียญธรรม 9 ประโยคความบาลีว่า “วชิรสมาปตติญาณัม นาม กถ ที่ชื่อว่า วชิรสมาปตติญาณนั้นเป็นอย่างไร กาลาวกถจ คจเคยย ปณฺฑร ตามพํ ปิงคฺล คณฺโ มงคฺล เหมณจ อุโปสถํ ฉทฺทนต์ิเม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ‘ข้างกาพาวกะ คังโคย บัณฺทร ตามพะ ปิงคละ คันธะ มังคละ เหมะ อุโปสถ และ ฉทนต์’ ยํ ทสนนํ ฉทนต์านํ พลํ ตํ เอตสส ตถาคตสส นารายนสํชาตํ พลํ วุจจติ พลังของข้างฉทนต์ 10 เชือกเรียกว่า ‘นารายนพลังแห่งพระตถาคต’ ตตถ นาราย นาทิ รส มิโชธา นิภมฺนติ มีอรรถวิเคราะห์ว่า ‘เป็นการเปลี่ยนรัศมีอันโชติช่วง’ นารายนพลนติ วุชฺชิรํ วุจจติ วชิระ(สายฟ้า)ก็เรียกว่า ‘นารายนพลัง’ ‘ตสฺมา วุชฺชิรพลนติ อตฺโถ ดั่งนั้นพึงทราบอธิบายว่า เรียกว่า ‘วชิรพลัง ก็ได้’.... วุชฺชิรสมาปตติญาณัม ธมฺมกายสฺส ปวรอุณาภาสํ นาม โหตติ เวทิตพฺโพ ผู้ศึกษาพึงทราบว่า ‘วชิรสมาปตติญาณ’ นี้ ได้ชื่อว่า เป็น รัศมีแห่งพระอุณาโลมอันประเสริฐของพระธรรมกาย” จากการวิเคราะห์รูปศัพท์บาลี โดยพระพรหมวชิรปัญญาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิตสาขาดันติภาษา) แห่งวัดราชโอรสารามได้วิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า “นารา วุจจนติ รสฺมิโย, ตา พหู นานาวิธา อิตฺโต อยนติ อุปฺปชฺชนตฺติ นารายนํ วัตถุเป็นแดนเป็นไปแห่งรัศมีมากมายหลายชนิด ชื่อว่า นารายณะ (นารา บทหน้า อย ธาตุในความหมายว่าไป,เป็นไป ลง ยุ ปัจจัย แปลง ยุ เป็น อน จะแปลว่า เพชร แก้ววิเชียร หรือวชิระก็ได้” (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิต), 2550) หมายถึง กำลังของแสงสว่างที่รุ่งเรืองอันเกิดจากสมาธิ ขึ้นวชิรสมาปตติญาณ อันเป็นลักษณะคมกล้าดังสายฟ้า มีกำลังวังชาดังพญาข้างฉทนต์ซึ่งเป็นข้างที่มีกำลังมากที่สุดบังเกิดขึ้นในขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพิจารณาคุณธรรมที่พระองค์ทรงถึงความเจริญบริบูรณ์ ณ อารามเขตวันของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ณ กรุงสาวัตถี แล้วทรงเปล่งพุทธอุทานคาถา มีพระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้ ตามอรรถกถาอาหุสูตร ขุททกนิกาย อุทาน ชัจจนธวรรคที่ 6 ปัจจเวกขณสูตรตวันณนา ความว่า “ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นเบื้องต้น จนถึงสมาบัติมหาวชิรญาณ 2,400,000 โภกฺกิ ปัจจเวกขณเทศนาญาณอันเป็นวิสัยแห่งสมันตปีฎฐานซึ่งมีนัยหาที่สุดมิได้ ญาณที่ประกาศอัยาศัยเป็นต้นของสัตว์ทั้งหลายผู้หาที่สุดมิได้ในโลกธาตุ อันหาที่สุดมิได้เหมือนกัน อันถึงแล้วซึ่งความเจริญเต็มทีแห่งการบำเพ็ญพระบารมี และการเจริญมรรค ตลอดจนหาที่สุดมิได้ กระทำพุทธคุณอันบ่าหน้าต่อมณสิการให้เป็นนรรค ๆ คือ ให้เป็นกอง ๆ ด้วยอำนาจพระหฤทัยว่า ธรรมอันหาโทษมิได้ แม้เหล่านี้มีอยู่ในเรา” (ขุ.อุ.อ. (ไทย) -/53/416.) ซึ่งในศัพท์สันสกฤต ตามคัมภีร์วัชรเศขรสูตร ได้ให้คำนิยามว่า “วัชรธาตุ” หมายถึง พุทธปัญญาที่มีความมั่นคงยั่งยืนแข็งแกร่งตัดแบ่งไม่ได้ไม่แตกหักไม่ถูกทำลายด้วยไฟ สือถึงยานพาหนะแก่นำไปสู่ความเป็นพุทธะได้อย่างรวดเร็ว จะเห็นได้ว่านารายนพลัง ของพระธรรมกายนี้มีกำลังมากมายมหาศาลพร้อมกับความสว่างโชติช่วงจันตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณได้ (Phrakhrupalad Nayokworawat(Sudham Sudhammo) and the DIRI team, 2562 B.E.)

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

องค์ความรู้

สรุป

พลังแห่งสมาธิมีคุณอนเนกอนันต์ทำให้บุคคลธรรมดาสามารถบรรลุคุณวิเศษ คือ วิชา 3 วิชา 8 และ อภิญญา 6 ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นรวมถึงสามารถเจริญญาณ ทั้งอารัมมณูปนิชฌาน ทั้งลักขณูปนิชฌาน ให้เป็นบาทแห่งอภิญญาบรรลุสมาบัติได้ รวมถึงหลักฐานในคัมภีร์พุทธโบราณตั้งแต่ไตรภูมิพระร่วง คัมภีร์ปฏิภาษามาลัยเทวสูตร คัมภีร์ใบลานพระพุทธรังษีทฤษฎีญาณ และคัมภีร์ใบลานพระธัมมกายาที ฉบับเทพขุมนุมน ก็ล้วนแต่อธิบายขยายความ ถึงบุคคลผู้ได้บรรลุสมาธิแล้วสามารถไปนรกสวรรค์ได้ ดุจพระมาลัยเทวเถระ หรือมีกำลังแห่งพระธรรมกายเฉกเช่น นารายณพลัง อันสว่างไสวทรงกำลังตั้งพญาช้างสาร 10 ตระกูล ก่อเกิดวชิรสมาบัติญาณเป็นเครื่องสนับสนุนการตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แม้ว่าศาสตร์ตะวันตกทั้งหลายจะพยายามหาช่องว่างแห่งกาลเวลาทางหลักฟิสิกส์ หรือทดสอบภพภูมิการถอดจิตของบุคคลผู้ใกล้จะละสังขารก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ทราบถึงพลังของสมาธิตามคัมภีร์พุทธศาสนาได้ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ จึงจำเป็นต้องฝึกสมาธิตามหลักพุทธศาสตร์ จนจิตสะอาด สว่างสงบ แล้วจึงซาบซึ้งถึงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

วารสารมจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552,2553,2555,2556,2557,2559,2560). **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552,2553,2555,2556,2557,2559,2560). **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชนิดา จันทราศรีไสล. (2557). **หลักฐานธรรมกายในคัมภีร์พุทธโบราณ ฉบับวิชาการ 1**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด.
- ปณายุทธ ฐาขานโรต. (2564). “การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะในสามัญญผลสูตร”. **วารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์ โสปริทรรศน์** ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2564,
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิต).(2550). ศัพท์วิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง.
- พระมหาโชติปัญญา. (2479). **หนังสือพุทธรังษิณฤทธิญาณ ว่าด้วยสมถแลวิปัสสนากัมมัฏฐาน 4 ยุค.** กรุงเทพมหานคร: วัดบรมนิวาส.
- พระมหาสมปอง มุทิโต. (2558). **คัมภีร์อภิธานวรรณนา, คาถาที่ 153**. กรุงเทพมหานคร: ชมรมนิรุกติศึกษา วัดมหาธาตุ.
- พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์). (2459). **พระบาลีปิฎก, ภาคสาม ภ ถึง พ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิศาลบรรณินดี.
- มนุษย์จะสร้าง “โทมัสแมชชีน” ไว้เดินทางข้ามเวลาได้จริงหรือไม่ ? . BBC NEWS ไทย. (208) 5 ย่อหน้า, 2. <https://www.bbc.com/thai/international-4546624>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิภค ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์.
- หลวงวิจิตรวาทการ. (2504). **วิชาแปดประการ จิตตานุภาพ พุทธานุภาพ ความฝัน**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี.
- อริยธรรม ป. (2507). **ฎีกามาลย์เทวสูตร โดยพิสดาร สำนวนเทศนา ปุจฉา วิสัชนา (เล่มเดียวจบ)**, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง เลขที่ 223.
- Phrakhrupalad Nayokworawat (Sudham Sudhammo) and the DIRI team. (2562 B.E./209). **Dhammakaya in Dhammakayadi Scripture (The Thepchumnum Edition)**. Nakomphathom: Rung Silp Printing Co., Ltd, Dhammachai International Research Institute of New Zealand and Australia.